

Näkymättömiksi kasvaneet

– Koulukiusaamisen merkityksiä kiusattujen elämässä

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Pro gradu -tutkielma
Suvi Teräväinen
Toukokuu 2008

Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos

Pro gradu -tutkielma

Näkymättömiksi kasvaneet – Koulukiusaamisen merkityksiä kiusattujen elämässä

Suvi Teräväinen

Sivumäärä: 111 sivua + liitteitä 2

Toukokuu 2008

Tiivistelmä

Tarkastelen tutkimuksessani, miten yläkouluaikana kiusaamisen kohteeksi joutuneet nuoret aikuiset konstruoivat elämänsä. Tutkimukseni noudattaa laadullista tutkimusta, ja sen taustalla vaikuttaa narratiivinen filosofia tiedon sekä tietämisen luonteesta. Tutkimukseni tarkoituksena on osoittaa, miten kiusaamisen välittömät ja pitkäaikaiset seuraukset ilmenevät uhrien elämässä. Pyrin selvittämään, millaisia merkityksiä uhrit antavat kiusaamiskokemuksilleen ja sitä kautta minuudelleen sekä koko elämälleen.

Tutkimuskohteenani oli kahdeksan samassa koulussa samaan aikaan kiusatuksi joutunutta naista. Aineistonani käytin heidän kirjoittamiaan tekstejä, joissa he kertoivat tuntojaan ja kokemuksiaan koulukiusaamisesta sekä elämästään. Analysoin tutkittavista jokaista ensin omana tapauksenaan ja sen jälkeen heitä kaikkia yhtenä tapauksena. Ensin mainitussa vaiheessa muodostin jokaisesta tutkittavasta hänen kokemuksiaan sekä elämäänsä kuvaavan narratiivin, jossa pyrin korostamaan tutkittavan antamia merkityksiä kiusaamishistorialleen. Toisessa vaiheessa käsitelin tutkittavien tekstejä yhtenä aineistona ja etsin siitä kertomuksia yhdistäviä teemoja. Teemojen kokoaminen, narratiivien rakentaminen sekä aineiston analyysi oli enimmäkseen induktiivista, aineistopohjaista, mutta teoreettisen viitekehyksen vaikuttaessa taustalla analyysissä näkyy myös deduktiivinen ajattelu.

Koulukiusaaminen on tutkimustulosten mukaan ilmiönä todellinen; se koskettaa uhriaan pitkään kouluajan jälkeenkin. Itsetunnon ja minäkuvan heikkeneminen näyttäisi olevan eräs merkittävistä kiusaamisen välittömistä seurauksista, ja se vaivaa useaa tutkittavaa yhä. Vaikeudet luoda ihmissuhteita ja luottaa ihmisiin – etenkin vastakkaiseen sukupuoleen – tuntuisivat olevan kiusaamisen pitkäaikaisia seurauksia, joista eroon pääseminen vie aikaa. Kiusaaminen aiheuttaa joillekin kiusatuille myös ahdistusta ja pelkotiloja, jotka voivat johtaa poissaoloihin koulusta. Toisaalta tuloksista välittyvä mahdollisuus selvittää kiusaamiskokemuksista ja kääntää ne voitoksi.

Vaikuttaa siltä, että ystävien ja perheen tuki on kiusaamisesta selviytymisen kannalta merkittävää. Lisäksi vaikeiden kokemusten purkaminen keskustelemalla, kirjoittamalla tai lukemalla auttaa kiusaamisen kohteeksi joutuneita selviytymään. Eräinä kiusattujen defensiivisyydena toimivat myös kiusaajiin kohdistuva – osittain teeskennelty – ylemmydentunne sekä kiusaajan kiusaaminen takanapäin. Toisaalta aika ja oman ajattelun laajentuminen sekä menneisyyden hyväksyminen ovat merkittävä apu kiusatun minuuden integroitumisessa.

Tutkimustulokseni ilmaisevat osaltaan aiempien kiusaamisteorioiden paikkansapitävyyden. Tutkimuksesta välittyvä uhrin kuva, kiusaamisen syyt ja sen seuraukset eri tasoilla ovat yhteneviä aiemmin tiedetyn kanssa. Kiusaamisen pitkäaikaisseuraamuksia on tutkittu melko vähän, mutta tämän tutkimuksen perusteella kiusaaminen on uhrin kannalta voimakas kokemus, joka vaikuttaa uhrin minuuden lisäksi hänen elämänvalintoihinsa ja asenteisiinsa.

Avainsanat: *Koulukiusaaminen, koulukiusattu, narratiivinen lähestymistapa, minuuus.*

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
1.1 TUTKIMUKSENI LÄHTÖKOHTIA.....	1
1.2 TUTKIMUSONGELMAT.....	2
2 KOULUKIUSAAMINEN OSANA LASTEN TODELLISUUTTA.....	4
2.1 KIUSAAMISEN MÄÄRITELMIÄ.....	4
2.2 TYTÖT JA POJAT KIUSAAVAT ERI TAVOIN.....	6
2.2.1 Kiusaamistavoista.....	6
2.2.2 Tytöt, pojat ja kiusaaminen.....	7
2.3 KOULUKIUSAAMINEN ON RYHMÄILMIÖ.....	8
2.3.1 Rooleista kiusaamistilanteessa.....	8
2.3.2 Ryhmämekanismeista.....	14
2.4 KOULUKIUSAAMINEN SUHTEESSA MINUUTEEN.....	17
2.4.1 Kiusaaminen - uhka minuudelle?.....	17
2.4.2 Minäkäsitys, itsetunto ja kiusaaminen.....	19
2.5 KOULUKIUSAAJA.....	21
2.6 KOULUKIUSATTU.....	23
2.7 KIUSAAMISEN VAIKUTUKSIA.....	26
2.7 KIUSAAMINEN KURIIN.....	27
2.8 MITÄ TIEDÄMME JA EMME TIEDÄ KIUSAAMISESTA?.....	29
3 METODOLOGISISTA VALINNOISTA.....	31
3.1 TUTKIMUKSENI TIETEENFILOSOFISTA TAUSTAA.....	31
3.2 FENOMENOLOGIS-HERMENEUTTISESTA TRADITIOSTA.....	32
3.3 KOKEMUSTEN KUVAAMISEN NARRATIIVINEN JA ELÄMÄKERRALLINEN KEHYS.....	35
3.3.1 Elämäkerrallisesta tutkimuksesta.....	35
3.3.2 Narratiivisuudesta.....	36
3.4 TAPAUSTUTKIMUKSESTA.....	41
4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	43
5 TUTKIMUSTULOKSIA JA TULKINTAA.....	45
5.1 TUTKIMUSTULOKSIA NARRATIIVISEN ANALYYSIN MUKAAN.....	45
5.2 TUTKIMUSTULOKSIA NARRATIIVIEN ANALYYSIN MUKAAN.....	82
5.2.1 Kiusatuksi joutuminen ja kiusaamisen luonne.....	83
5.2.2 Kokemuksia selviytymisestä.....	89
5.2.3 Kiusaamiskokemukset elämän muovaajina.....	93
5.2.4 Kiusaamiskokemukset elämässä ja minuudessa.....	99
6 POHDINTAA.....	101
6.1 MITÄ OPITTIIN?.....	101
6.2 NARRATIIVISUUS TUTKIMUKSESSANI.....	103
6.3 TUTKIMUKSEN EETTISYYDESTÄ JA LUOTETTAVUUDESTA.....	104
6.4 LOPUKSI.....	105
LÄHTEET.....	107
LIITE 1.....	112
LIITE 2.....	113

1 Johdanto

1.1 Tutkimukseni lähtökohtia

Kiusaaminen on merkittävä, päivittäinen ongelma koulujen arjessa. Se koskettaa yhteiskunnassamme joka päivä useita lapsia ja nuoria, jotka kantavat kiusatuksi joutumisen taakkaa mahdollisesti pitkään kouluajan jälkeenkin. Kouluväkivallan aiheuttamat arvet ja murhe eivät lopu lapsen päästyä koulusta kotiin, vaan seuraavat häntä hetkestä ja tilanteesta toiseen. Toisinaan kiusaamisen seuraukset jäävät osaksi uhrin todellisuutta koko elämän ajaksi. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten kiusaaminen näkyy sen kohteeksi joutuneiden elämässä ja todellisuudessa.

Pyrin tutkielmassani kuvaamaan erään kiusaamistapauksen sen kohteeksi joutuneen kahdeksan nuoren naisen kertomusten perusteella. Kiinnitän huomioni etenkin kiusaamisen seurauksiin sekä uhrien selviytymiskertomuksiin. Tässä luvussa esittelen tutkimukseni lähtökohdat ja tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Seuraavissa luvuissa kerron koulukiusaamisesta sekä siihen liittyneistä tutkimuksista, oman tutkimukseni taustafilosofiasta ja metodologiasta. Lopuksi esitän tutkimustuloksia analysoituani aineistoa kahdella tavalla.

Tutkimukseni tarkastelee kouluväkivaltaa ilmiönä sekä kiusaamisen aiheuttamia seurauksia uhrin elämälle. Kiusaaminen on koulumaailmassa valitettavasti aina ajankohtaista eikä sitä voi tutkia liikaa. Koulujen, kotien ja yhteiskunnan olisikin entistä paremmin tiedostettava kiusaamisongelman laajuus ja pyrittävä yhdessä vähentämään kouluväkivaltaa kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Tutkittavani joutuivat koulukiusatuiksi eräässä eteläsuomalaisessa yläkoulussa vuosituhannen vaihteen molemmin puolin. Koulun henkilökunta kielsi kiusaamisilmiön olemassaolon aikanaan, mutta tutkimukseni pyrkii osoittamaan, että ilmiö on tutkittaville todellinen ja vaikuttaa yhä heidän elämänsä ulottuvuuksiin. Tutkimukseni tavoitteena on avata mahdollisimman syvällisesti niitä merkityksiä, joita kiusaamiskokemukset ovat tutkittavien elämässä saaneet.

Tutkimukseni noudattaa laadullisen tutkimuksen periaatteita. Lähestyn ja analysoin aineistoa narratiivis-elämäkerrallisen näkökulman ja filosofian avulla, sillä narratiivinen tutkimusote keskittyy kertomuksiin sekä niissä esiintyviin merkityksiin. Tutkittavien tekstit perustuvat heidän

muistiinsa, joten narratiivisen tutkimusmenetelmän käsitys todellisuudesta palvelee tutkimukseni tarkoitusta. Filosofisena tausta-ajatuksena tutkimuksessa toimii myös fenomenologis-hermeneuttinen suuntaus, joka tähdentää sanojen taustalla olevia merkityksiä. Kiusaamisen teoriaan syvennyn lähinnä Salmivallin, Olweusin ja muiden kiusaamista tutkineiden asiantuntijoiden teorioiden pohjalta.

Koen tämän tutkimuksen aiheen merkittävänä, sillä tiedostan kiusaamisen välittömien ja pitkäaikaisten seurausten todellisuuden kiusatun elämässä. Tavoitteenani on tutkia näiden seurausten merkityksiä yksilöiden elämänsä historiassa ja antaa tutkittavien oman, yksilöllisen äänen kuulua. Tahdon osoittaa tutkimuksellani, että kiusaaminen on kiusatulle suuri, elämää muuttava ilmiö, vaikka koulussa yleisesti ei kiusaamisen olemassaoloa tunnustettaisi tai tunnistettaisi. Toivon, että tutkimuksestani olisi hyötyä sekä tässä tutkimuksessa esiintyville tutkittaville että muille kiusatuille heidän omien kokemustensa käsittelyssä. Tämän tutkimuksen eräs tavoite on auttaa myös kasvattajia huomaamaan kiusaamistilanteita ja tiedostamaan kiusaamisen seurauksia.

1.2 Tutkimusongelmat

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten koulukiusaamisen kohteeksi joutunut nuori aikuinen rakentaa, käsittää ja ymmärtää elämänsä. Tavoitteenani on näyttää, millaisia merkityksiä menneisyys koulukiusattuna on antanut aikuisuuden ja elämän konstruointiin. Valotan tutkimuksessani kiusaamisen kokemusta sekä erityisesti sen seurauksia uhrin näkökulmasta. Tahdon selvittää, mitä kiusatun elämässä on tapahtunut kiusaamisen jälkeen ja miten hän on selviytynyt kiusaamisesta.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykseni ovat

- *Miten nuori aikuinen konstruoi elämänsä ja minuutensa kiusaamishistorian jälkeen?*
- *Millaisia merkityksiä kiusaamisella on uhrin elämäntarinassa?*

Tutkimukseni pienemmät, päätutkimuskysymystä tukevat kysymykset ovat

- *Millaisia vaikutuksia kiusaamisella on ollut uhrin elämään?*
- *Millaisia selviytymisstrategioita ja -kertomuksia kiusatuilla on?*

Tutkimukseni toteuttamiseen ja aineiston hankintaan liittyvänä erillisenä tutkimuskysymyksenä näen seuraavan:

- *Miten narratiiviseen filosofiaan perustuvan, kiusaamista koskevan tutkimusaineiston kerääminen onnistuu sähköpostin välityksellä?*

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin koulukiusaamista sekä siihen liittyviä rooleja ja ryhmämekanismia. Aluksi pyrin määrittelemään, mitä koulukiusaaminen on.

2 Koulukiusaaminen osana lasten todellisuutta

2.1 Kiusaamisen määritelmiä

Katson koulukiusaamisen määrittelyn tärkeäksi tämän tutkimuksen toteutuksen, suunnittelun ja ymmärtämisen vuoksi. Tässä luvussa määrittelen koulukiusaamisen sekä kiusaajaan usein liitettävän aggression. Seuraavissa alaluvuissa perehdyn kiusaamiseen liittyviin osa-alueisiin tarkemmin.

Koulukiusaamista Pohjoismaissa tutkineen Olweusin (1992) mukaan yksilö on kiusaamisen uhri, jos hän on *toistuvasti* alttiina yhden tai useamman muun henkilön *negatiivisille* teoille. Negatiivisen teon avulla henkilö (yrittää) tuottaa tahallisesti toiselle vammoja tai epämiellyttävän olon. Tällaisia tekoja voidaan saada aikaan esimerkiksi sanoin tai fyysistä kontaktia käyttäen. (Olweus 1992, 14–15.) Olweus korostaa kiusaamisen toistuvaa luonnetta ja negatiivisia tekoja uhria kohtaan.

Ahon (2002) määritelmä kiusaamisesta on lähellä Olweusin määritelmää. Ahon mukaan kiusaaminen tarkoittaa tahallista ja tietoista halua loukata, uhata, pakottaa, vahingoittaa tai pelottaa jotakuta. Kiusaaminen voi olla psyykkistä tai fyysistä, *suoraa* tai *epäsuoraa*, ja sille on luonteenomaista toistuvuus. Kiusaaminen on pitkälti sidoksissa subjektiivisiin kokemuksiin; yksilöt kokevat kiusaamisen eri tavoin. (Aho 2002, 227.) Uhrin kokemus kiusaamisesta lienee kuitenkin olennaisin mittapuu kiusaamista määriteltäessä.

Kiusaamiseen liittyy Salmivallin (2003) mukaan olennaisesti *epätasaväkisyys*; kiusaaja saa vallan tai voiman avulla kiusatusta yliotteen. Koulukiusaamisessa osapuolten roolijako ja keskinäiset voimasuhteet ovat hyvin selkeitä: toinen on alistaja ja nöyryyttävä, toinen alistettu ja nöyryytetty. Melko usein alistajan roolissa on useampikin henkilö, toisinaan jopa koko koululuokka. (Salmivalli 2003, 10–12.)

Aggressiivisuus on eräs kiusaamiseen olennaisesti liittyvä tekijä. Sitä pidetään Olweusin (1992) mukaan yhtenä merkittävänä kiusaajaa luonnehtivana piirteenä. Kiusaaja suhtautuu yleensä muita oppilaita myönteisemmin väkivaltaan ja hänellä on vain vähän empatiaa kiusattuja kohtaan. Impulsiivisuus sekä tarve dominoida toisia ovat myös luonteenomaisia piirteitä kiusaajalle. (Olweus 1992, 35.) Salmivalli (2003) lisää, ettei kiusaaja kuitenkaan välttämättä ole aggressiotilassa

kiusaamistilanteessa – hän saattaa toimia hyvinkin harkitusti ja rauhallisesti. Uhrin ja kiusaajan välillä on usein pitkäaikainen suhde, ja kiusaamisesta on tullut institutionaalistunut tapa, jota määrittää tavallisesti kiusaajan tarve hallita, vahvistaa asemaansa tai olla esillä toveriryhmässä. (Salmivalli 1998, 29–31.)

Dodgen (1991, 201) mukaan kiusaamisen aggressio kuuluu *proaktiivisen* aggression piiriin. Proaktiivinen aggressio ilmenee Salmivallin (1998) mukaan kiusaamisena, uhkailuna, muiden dominoimisena ja ärsyttämisenä sekä väkivaltaisuutena; proaktiivisesti aggressiota käyttävä henkilö pyrkii vaikuttamaan muihin ja saavuttamaan päämääriään käytöksellään. Näin toimiva yksilö on muita ärsyttävä erotuksena *reaktiivisesti* aggressiivisesta, muista ärsyyntyvästä henkilöstä. Proaktiivinen aggressio voidaan jakaa *instrumentaaliseen aggressioon* ja kiusaamiseen. Instrumentaalista aggressiota käytetään jonkin ulkoisen päämäärän saavuttamiseksi, esimerkiksi esineen ottamiseksi toiselta lapselta. Kiusaaminen ei sen sijaan selity samoin, vaikka sekin voi olla instrumentaalista, liittyen kiusaajan omiin sisäisiin päämääriin, kuten itsetehostukseen tai toisten dominointiin. (Salmivalli 1998, 31–32.)

Koulumaailmassa kiusaamiseksi kuulee toisinaan virheellisesti kutsuttavan lasten rajuja leikkejä tai riitoja. Kiusaamisen voi Boultonin (1994) mukaan erottaa lasten tietylle iälle tyypillisestä rajuotteisesta leikistä esimerkiksi lasten ilmeiden ja eleiden avulla. Sivustakatsojien määrä sekä mukana olevien lasten määrä voivat myös paljastaa kiusaamistilanteen. Kiusaamista on usein katsomassa yleisöä, kun taas rajussa leikissä voi olla mukana monta lasta yhtä aikaa. Myös välikohtauksen päättymisen jälkeiset tapahtumat, roolien vaihtuminen ja voimankäyttö auttavat kiusaamisen ja rajun leikin erottamisessa toisistaan. Rajun leikin jälkeen osapuolet pysyvät yleensä yhdessä, mutta kiusaamisen jälkeen he erkanevat. Osapuolet vaihtavat raisussa leikissä vuoroja ja rajoittavat voimankäyttöään, toisin kuin kiusaamisessa. (Boulton 1994, 120.) Kiusaamisen erottaa vastaavasti riidoista aiemmin mainitusta osapuolten välisestä epätasaväkisyydestä sekä toistuvuudesta.

2. 2 Tytöt ja pojat kiusaavat eri tavoin

2.2.1 Kiusaamistavoista

Kiusaamista ei ole ainoastaan jonkin tietyn metodin mukainen toiminta, vaan sitä on monenlaista. Höistad (2003, 80) jakaa kiusaamisen kolmeen muotoon: *sanalliseen*, *fyysiseen* ja *hiljaiseen kiusaamiseen*. Sanallinen ja fyysinen kiusaaminen edustavat nähdäkseni enimmäkseen suoraa aggressiota – hiljainen kiusaaminen taas liittyy epäsuoraan aggressioon. Höistad (2003) määrittelee sanallisen kiusaamisen pilkkaamiseksi, haukkumiseksi, uhkailuksi, juorujen levittämiseksi toisesta sekä toiselle nauramiseksi. Myös pilapuhelut ja Internetin välityksellä tapahtuva kiusaaminen ovat sanallista kiusaamista. Hiljainen kiusaaminen on yleisintä ja hankalinta tunnistaa. Esimerkiksi ilmeily, toisen huomiotta jättäminen tai ylimielinen kohtelu sekä merkityksellisten katseitten vaihtaminen ovat hiljaista kiusaamista. (Höistad 2003, 80–85.) Hiljaisen kiusaamisen tutkiminen on oletettavasti haastavaa jo siksi, että sen tunnistaminen on vaikeaa.

Kiusaamistilanteissa mainitut kiusaamisen muodot yleensä yhdistyvät. Etenkin sanalliseen kiusaamiseen on helppo yhdistää hiljaista kiusaamista esimerkiksi äänenpainoilla, eleillä ja ilmeillä. Tavallisen tuntuinen kommentti toiselle saattaa siis sisältää negatiivisia vihjeitä, satuttaa toista ja olla näin kiusaamista. Ojanen (1993, 159) huomauttaakin, että verbaalinen viestintä sisältää varsinaisen sisältönsä ohella aina lisämerkityksiä, joita tuotetaan esimerkiksi erilaisin äänensävyin.

Sanallinen kiusaaminen itsessään on hyvin traumaattista uhrille kiusaamisen jatkuvan ja systemaattisen luonteen vuoksi, ja se tapahtuu lapselle tärkeässä vertaisryhmässä, jossa hän todennäköisesti haluaisi tulla hyväksytyksi. Sekä suora että epäsuora kiusaaminen koettelevat sen uhriksi joutuvan lapsen itsetuntoa. Jos kiusaamiseen ei puututa mahdollisimman nopeasti, se on kiusatulle kehityksellinen riskitekijä. (Salmivalli 1998, 38.) Kiusaamisen seuraamuksista kerron tarkemmin luvussa 2.7.

2.2.2 Tytöt, pojat ja kiusaaminen

Poikien ja tyttöjen aggressiivinen käyttäytyminen ilmenee yleensä eri tavoin. Suorat – fyysiset tai verbaaliset – strategiat ovat Olweusin (1992, 21) mukaan tyypillisiä etenkin pojille ja miehille; naisille on luonteenomaisempaa käyttää Salmivallin (1998, 35) mukaan manipulatiivista, epäsuoraa aggressiota, joka on jäänyt vähemmälle huomiolle aggressiivisuutta tutkittaessa. Esimerkiksi Lagerspetz (1988) on Salmivallin (1998) mukaan kuitenkin tutkinut myös epäsuoraa aggressiota, ja määrittelee sen toista vahingoittavaksi toiminnaksi, jossa uhria vahingoitetaan ”kiertoteitse”, esimerkiksi levittämällä tästä ikäviä juoruja tai manipuloimalla muita ryhmän jäseniä hyljeksimään tai syrjimään aggression kohdetta. Varhaisissa kiusaamisen tutkimuksissa jätettiin usein huomioitta tämä epäsuora aggressiivisuus, sillä sitä on vaikea tavoittaa tutkimusmenetelmin. (Salmivalli 1998, 35–36.)

Poikiin suunnattu kiusaaminen on Salmivallin (1998, 37) mukaan yleensä tönimistä, potkimista, lyömistä ja tavaroiden ottamista, kun taas epäsuora kiusaaminen, kuten ryhmän ulkopuolelle jättäminen, on tyypillisempää silloin kiusaamisen kohdistuessa tyttöön. Sekä tyttöjen että poikien keskuudessa kaikkein tavallisinta kiusaamista on kuitenkin nimittely ja solvaaminen (Salmivalli 1998, 38), ja se lienee kiusaamistavoista yleisesti tunnetuin.

Tyttöjen ja poikien erilaista tapaa kiusata on perusteltu muun muassa sillä, että epäsuoran aggression harjoittaminen edellyttää *sosiaalista älykkyyttä*, jota tytöillä sanotaan olevan enemmän kuin pojilla. Sosiaalinen älykkyys tarkoittaa tässä tapauksessa kykyä tehdä osuvia havaintoja ympäröivästä sosiaalisesta maailmasta sekä taitoa vaikuttaa toisiin hienovaraisesti esimerkiksi saamalla näin toiset vakuuttumaan oman mielipiteen paikkansapitävyydestä. Sosiaalisen älykkyyden avulla ihminen kykenee ”vetämään oikeista naruista” muita, luomaan myönteisiä vuorovaikutussuhteita sekä saavuttamaan paremmin kielteisiäkin päämääriään. Halutessaan hän pystyy myös manipuloimaan ryhmän jäseniä tiettyä henkilöä vastaan. Sosiaalisesti älykäs lapsi kykenee halutessaan vahingoittamaan aggressionsa kohdetta epäsuorasti niin, ettei välttämättä tule itse syytetyksi aggressiosta. (Mt. 39–40.)

Tyttöjen ja poikien vertaisryhmien erilaisuutta voidaan pitää toisena syynä tyttöjen ja poikien erilaisille aggressiotyyleille. Tytöt muodostavat usein pienehköjä ryhmiä ja pareja, kun pojat ovat toisten poikien kanssa. Pojille yhteinen aktiviteetti, kuten pelaaminen yhdessä, on tärkeää; tytöt

keskustelevat enemmän ja jakavat salaisuuksia. Mahdollisena pidetään, että tyttöjen vertaisryhmien ominaisuudet edistävät epäsuorien aggressiostrategioiden käyttöä. Tyttöjen suhteet ovat läheisiä ja niihin sisältyy suuria odotuksia esimerkiksi keskinäisestä luottamuksesta, joten tällainen suhde tarjoaa myös mahdollisuuden toisen luottamuksen pettämiseen. Läheisessä suhteessa tytöt oppivat, kuinka muun muassa salaisuuden paljastaminen satuttaa. Tämän havaitessaan he saattavat oppia itsekin käyttämään vastaavia keinoja vahingoittaakseen toista tahallisesti. (Salmivalli 1998, 41–43.)

Epäsuora kiusaaminen jää usein opettajilta ja muilta aikuisilta huomaamatta, sillä se saattaa olla hyvinkin hienovaraista ja näkymätöntä verrattuna poikien harjoittamaan kiusaamiseen. Epäsuorasta kiusaamisesta kerrotaan harvemmin opettajalle, ja sen harjoittamista ei myönnetä yhtä helposti kuin näkyvää kiusaamista. (Mt. 44–45.) Tässä tutkielmassa kiusatut ovat kokeneet suoran kiusaamisen lisäksi epäsuoraa kiusaamista, joka myös jättää jälkensä uhriin.

2.3 Koulukiusaaminen on ryhmäilmiö

Kiusaamista voidaan pitää *ryhmäilmiönä*; se perustuu pysyvän yhteisöllisen ryhmän jäsenten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kiusaamisen jatkuttua pitkään kiusattu saa *uhrin jatkuvan roolin*: häntä kohdellaan ryhmässä uhrina koko ajan. (Salmivalli 1998, 33–34.) Seuraavassa selvitän kiusaamisen ryhmäsidonnaisuuteen liittyviä osa-alueita, kuten rooleja sekä niiden pysyvyyttä ja niille annettuja statuksia sekä kiusaamisen ryhmämekanismia.

2.3.1 Rooleista kiusaamistilanteessa

Rooli ja normi

Yleensä kiusaamistilanteissa on läsnä muitakin kuin kiusaaja ja uhri, ja toiset ovat läsnäolijoiden lisäksi usein tietoisia kiusaamisesta. Salmivalli (1998) on tutkinut ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” -projektissa oppilaiden rooleja kiusaamistilanteissa sekä kehittänyt systemaattista menetelmää eri rooleissa olevien oppilaiden tunnistamiseksi. Tutkimuksen lähtökohtana oli kysymys siitä, mitä muut tekevät silloin kun jotakuta luokan oppilasta kiusataan. Tutkimus toteutettiin haastattelujen ja kyselyn pohjalta, ja kyselyn avulla koululuokasta tai muusta ryhmästä oli mahdollista tunnistaa

paitsi kiusaamisen *uhreja* ja *kiusajia*, myös niin kutsuttuja *apureita*, kiusaajan *vahvistajia*, uhrin *puolustajia* sekä *ulkopuolisia*. (Salmivalli 1998, 46–47.)

Yksilöön liittyvät tekijät tai ominaisuudet, esimerkiksi ryhmän jäsenten sosiaaliset taidot ja sosiaalinen havaitseminen, vaikuttavat ryhmän sisäiseen vuorovaikutukseen. Myös ryhmässä muodostuneet *roolit* ja *normit* vaikuttavat kaikkiin ryhmän jäseniin. Rooli tarkoittaa sosiaalipsykologiassa yksilöön liittyviä odotuksia, joihin vaikuttavat esimerkiksi hänen ammattinsa, sosiaalinen asemansa, sukupuolensa, ikänsä tai aikaisempi käyttäytymisensä. Yhteiskunnassa tietyssä ammatissa olevalta tai tietyn sukupuolen edustajalta odotetaan tietynlaista käyttäytymistä, jolloin puhutaan ammattirooleista ja sukupuolirooleista. Mihin tahansa ryhmään tullessaan yksilö kantaa mukanaan näitä kulttuuriodotusten sanelemia rooleja. Vähitellen ryhmän sisällä alkaa muodostua sosiaalisia rooleja, jotka muodostuvat yksilön toiminnan, aseman tai tehtävän mukaan tässä tietyssä ryhmässä. Roolit muodostuvat ohjaamattomasti ryhmän vuorovaikutuksessa tai ovat sovittuja ja ennalta määrättyjä. Koululuokassa roolit suhteessa omaan ryhmään ovat oppilaiden kokemuksia omasta itsestään ja toisista vuorovaikutuksen jäsenistä. (Mt. 48–49.)

Sosiaaliset roolit syntyvät aina vuorovaikutuksessa, eikä yksilö täten voi ”ottaa” itselleen jotain roolia ryhmässä. Ne ovat myös vastavuoroisia, ja muiden ryhmän jäsenten odotukset ovat keskeinen osa niitä. Ryhmän jäsenten odotukset ja tarpeet saattavat säädellä sitä, millaista roolia ryhmässä tarjotaan esimerkiksi uudelle tulokkaalle. Yksilön oma toiminta kuitenkin vaikuttaa muiden odotuksiin hänestä, joten roolissa on aina jotain otettua annetun lisäksi. (Mt. 49.)

Roolit voivat muodostua itsensä toteuttaviksi ennusteiksi, jolloin yksilön käyttäytyminen alkaa toteuttaa aiempaa enemmän häneen kohdistuvia odotuksia. Tietynlaiseen rooliin päädyttyään yksilön on vaikea päästä siitä irti, sillä ryhmä palkitsee roolin mukaisesta ja rankaisee roolin vastaisesta käyttäytymisestä. Roolit ovat silti ainakin potentiaalisesti muuttuvia ja vaihtuvia. Yksilö ei välttämättä aina ja kaikkialla toimi samoin kuin tietyssä tilanteessa ja tietyssä ryhmässä. Ryhmillä on erilaisia ominaisuuksia, jotka määrittävät mahdolliset roolit tilanteeseen. Myös esimerkiksi yksilön sosiaaliset taidot, motivaatio, sitoutuminen ryhmään sekä aikaisemmat kokemukset ja niiden perusteella muodostetut odotukset vaikuttavat hänen rooleihinsa. Muun muassa sosiaalisten taitojen oppiminen saattaa mahdollistaa uudenlaisten roolien kokeilemisen. Täten yksilön ei tarvitse olla rooliensa vanki. (Mt. 49–50.) Usein kiusaamistapauksissa vaikuttaa kuitenkin siltä, että omaksuttua kiusatun roolia on vaikea muuttaa jälkeenpäin.

Rooleihin liittyy olennaisesti normin käsite. *Normit* ovat sääntöjen kaltaisia odotuksia, jotka määrittävät, miten ryhmässä pitää käyttäytyä. Niille on välttämätöntä tietynlaisen paineen olemassaolo; paine rajoittaa, sitoo ja vaikuttaa yksilöihin normien muodossa. Yhteisön normeja ei aina edes tiedosteta, mutta tiedostamatonkin normi voi vaikuttaa ryhmän jäsenten käyttäytymiseen ratkaisevasti. Esimerkiksi koululuokassa saattaa vallita normi, jonka mukaan kiusatun oppilaan kanssa ei saa olla kaveri. Normit vaikuttavat ryhmän jäsenten vuorovaikutukseen, mutta ryhmän jäsenet vaikuttavat itse siihen, millaiseksi ryhmän normirakenne muodostuu. (Mt. 50–51.)

Normien merkityksen kiusaamistilanteessa on havainnut myös Olweus (1992). Hän toteaa, että kiusaamisen jatkuessa uhri aletaan nähdä yhä poikkeavampana ja arvottomampana, lähes kiusaamista kerjäävänä sekä sen ansaitsevana yksilönä. Näin uhrista tulee yhä epäsuositumpi ja hänen torjumisensa muodostaa ryhmälle suoranaisten sosiaalisen normin. (Olweus 1992, 34.)

Kiusaajat, uhrin ja muut

Mainitsin edellä, että Salmivalli (1998) on tunnistanut tutkimuksessaan ryhmästä uhrin, kiusaajan, apurin, vahvistajan, puolustajan ja ulkopuolisen rooleissa olevia lapsia ja nuoria. Uhri joutuu systemaattisen ja toistuvan ahdistelun kohteeksi; kiusaaja aloittaa kiusaamisen ja saattaa yllyttää tai pakottaa muitakin siihen mukaan. Apuri seuraa tai avustaa kiusaajaa ja menee kiusaamiseen helposti mukaan. Vahvistaja taas antaa kiusaajalle myönteistä palautetta: hän on yleisönä, nauraa ja kannustaa. Puolustaja asettuu kiusatun oppilaan puolelle, yrittää saada toiset lopettamaan kiusaamisen tai tukee kiusattua muilla keinoilla. (Salmivalli 1998, 52.)

Kiusaamistilanteiden määräämissä rooleissa ei ole kysymys persoonallisuuspiirteistä eikä pysyvistä ominaisuuksista, vaikkakin esimerkiksi kiusaajan rooliin liittyy tiettyjä persoonallisuuden piirteitä kuten aggressiivisuutta. Lapsi voi kuitenkin joutua ryhmässä hänelle muissa ryhmissä epätyypilliseen rooliin. Hän saattaa toimia esimerkiksi kiusaajan vahvistajana tiedostamatta tai haluamatta sitä itsekään. Suurin osa lapsista ei edes hyväksy kiusaamista, mutta he saattavat ryhmässä toimia kiusaamisen mahdollistavilla tavoilla. (Mt. 52–53.) Käsittääkseni kiusaamisesta ulkopuoliset lapset edustavat parhaiten henkilöitä, jotka eivät välttämättä hyväksy kiusaamista mutta mahdollistavat toimettomuudellaan sen olemassaolon.

Salmivallin vuosina 1994 ja 1996 toteuttaman ”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -projektin mukaan 573 kuudesluokkalaista ja myöhemmin 316 kahdeksaluokkalaisesta tutkitusta oppilaasta kiusaamista edistävässä rooleissa toimi 40 prosenttia, ja ulkopuolisen roolissa 25–30 prosenttia oppilaista. Voidaan ajatella, että myös nämä ulkopuoliset mahdollistavat kiusaamisen, koska eivät puutu siihen millään tavoin. He toimivat siis kiusaamisen ”hiljaisina hyväksyjinä”. Puolustajia oli lähes 20 prosenttia kaikista oppilaista. Tutkimuksessa todettiin myös, että kiusattujen lasten suhteellinen osuus on kahdeksaluokkalaisten aineistossa lähes puolta pienempi kuin kuudesluokkalaisten joukossa. Kiusaajien ja heidän apuriensa määrä ei sen sijaan ole vähentynyt; kahdeksannella luokalla jokaista kiusattua oppilasta kohti näyttäisi olevan lähes kaksinkertainen määrä kiusaajia kuudennen luokan tilanteeseen nähden. (Mt 56–59.)

Saman tutkimuksen mukaan pojat toimivat huomattavasti tyttöjä useammin kiusaajan apureina tai vahvistajina; tytöille tavallisempia olivat puolustajan ja ulkopuolisen roolit. Kiusaaja-poikia oli lähes kaksinkertaisesti tyttöihin nähden, mutta kuudennella luokalla kiusattuja tyttöjä ja poikia oli suunnilleen yhtä paljon. Kahdeksannella luokalla kiusatuista etenkin tyttöjen suhteellinen osuus oli vähentynyt. Salmivalli veikkaa, että sukupuolieroihin vaikuttaa muun muassa se, että poikaporukoissa aggressiiviset yhdessäolon muodot ovat tavallisempia ja hyväksytympiä kuin tyttöjen keskuudessa. Tullakseen hyväksytyksi pojan odotetaan osallistuvan rajuihin leikkeihin ja myös kiusaamiseen. Näin ollen aggressiota käytetään poikaryhmässä sosiaalisen järjestyksen luomiseen. Toisena selityksenä erolle saattaa olla tyttöjen parempi empatiakyky, joka kehittynee kouluikäisten tyttöjen kahdenkeskisissä suhteissa ja korostaa moraalista ajattelua. Saman seikan vuoksi monelle tytölle löytyy puolustaja tai lohduttaja kiusaamistilanteessa. Pojat kokevat kiusaamista yleensä toisten poikien taholta, mutta tyttöjen kiusaajat saattavat olla joko samaa tai vastakkaista sukupuolta. (Salmivalli 1998, 59–61.) Toisaalta Olweusin (1992, 24) hieman vanhemmat tutkimukset osoittavat, että myös pojat ovat usein kohteena tyttöjen epäsuoralle aggressiolle. Kuten todettu, epäsuoraa aggressiota on vaikea havaita ja tutkia.

Salmivallin (1998) tutkimukseen liittyvässä kyselylomakkeessa ei kiinnitetty tarpeeksi huomiota tyttöjen ja poikien erilaisiin kiusaamistapoihin, ja näiden erojen vuoksi esimerkiksi kiusaamisen vahvistaminen ja kiusaajan avustaminen ovat yleensä erilaista toimintaa tyttöjen ja poikien keskuudessa. Tyttöjen harjoittama epäsuora kiusaaminen ei ehkä ole luonteeltaan sellaista, jota vahvistajan roolissa toimiva voisi tulla katsomaan. Kyselylomakkeen osiot eivät tavoittaneet vahvistamista sellaisena kuin se tytöillä mahdollisesti ilmenee. (Salmivalli 1998, 61.)

Oppilaat olivat Salmivallin tutkimuksen mukaan tietoisia omasta roolistaan kiusaamistilanteessa, mutta he vähätelivät omaa osuuttaan toveriarviointeihin verrattuna. Oppilaat korostivat vetäytyvää toimintaa, joka on sosiaalisesti hyväksyttävämpää kuin kiusaamiseen osallistuminen. Kiusaajat olivat kyllä tietoisia keskeisestä roolistaan prosessissa, mutta kuvasivat toimintaansa enemmän mukaan tulemisena tai kiusaajan toiminnan vahvistamisena kuin aktiivisena ja aloitteellisena kiusaamisena. Ihmisillä on sosiaalipsykologisten tutkimusten perusteella taipumus tehdä havaintoja ja tulkintoja, jotka auttavat säilyttämään myönteisen kuvan omasta itsestä. (Salmivalli 1998, 62.)

Roolien statuksista

Yksilön sosiaalinen asema ryhmässä vaikuttaa hänen omaksumaansa rooliin henkilökohtaisten tekijöiden lisäksi. Esimerkiksi ryhmässä epäsuosittu oppilas saattaa pelätä joutuvansa itse kiusatuksi, jos puolustaa uhria. Tutkimuksissa on todettu, että lapsen sosiaalinen hyväksytyksi tuleminen on yhteydessä avuliaisuuteen, sääntöjen noudattamiseen, ystävällisyyteen ja prososiaaliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalinen torjutuksi tuleminen taas liittyy aggressioon ja tuhoavaan käyttäytymiseen, mutta myös aggression kohteena olevat tai arat oppilaat ovat toveriryhmässä torjuttuja. Salmivalli huomauttaa, että aiemmissa tutkimuksissa sekä kiusaajien että heidän uhriensa on todettu olevan torjuttuja lapsia. Kuitenkin Lindmanin ja Sinclairin (1988) tekemässä tutkimuksessa tyttökiusaajat muodostivat yllättävän ryhmän, sillä heidän suosionsa oli korkea. (Salmivalli 1998, 62–63.)

Sekä tyttö- että poikauhreilla näyttäisi Salmivallin (1998) tutkimuksen mukaan olevan muita oppilaita alhaisempi status; he vaikuttavat olevan kaikkein vähiten pidettyjä lapsia luokkatoveriensa keskuudessa. Tämä epäsuosio saattaa johtua jatkuvasta kiusaamisesta tai olla kiusaamisen syynä. (Mt. 63.)

Puolustajien status on kaikkein korkein, sillä he reagoivat kiusaamiseen puolustamalla uhria. Lisäksi suosittu oppilaan ei tarvitse pelätä itse joutuvansa uhrin asemaan asetuttuaan uhrin puolelle. Kiusatun puolustaminen on siis arvostettua toverien silmissä, ja puolustajan korkea status mahdollistaa puolustamisen. (Mt. 65.)

Kiusaajien sosiaalinen status riippuu ”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -tutkimuksen mukaan kiusaajan sukupuolesta. Poikakiusaajan status on selkeästi negatiivinen: hän on epäsuosittu, tosin ei

yhtä epäsuosittu kuin kiusattu lapsi. Toisaalta apureina ja vahvistajina toimivien poikien asema on korkeahko. Tyttökiusaajat sen sijaan saivat tutkimuksessa korkeat arviot sekä hyväksytyksi että torjutuksi tulemisessa. Tytöt ja pojat kiusaavat eri tavoin, ja tyttökiusaajat saattavat olla sosiaalisesti ja verbaalisesti älykkäitä lapsia. He osaavat ehkä valita sanansa ja huvittaa muita oppilaita uhuriin kohdistuvilla sanallisilla hyökkäyksillään. On mahdollista, että tyttökiusaajat käyttävät sosiaalista älykkyyttään hyväkseen sekä kiusatakseen toisia että pitääkseen yllä myönteistä asemaansa ryhmässä. (Salmivalli 1998, 65–66.)

Kuinka pysyviä roolit kiusaamisprosessissa ovat?

Sosiaalisella ympäristöllä eli ryhmällä on vaikutusta siihen, millaisen roolin yksilö omaksuu, sillä omien käyttäytymisvalmiuksiensa ja -taipumustensa lisäksi muiden odotukset vaikuttavat yksilön toimintaan. Esimerkiksi lapsen persoonallisuuteen liittyvää aggressiivisuutta enemmän koululuokan sosiaalinen ympäristö saattaa pitää lapsen kiusaajan roolissa, jonka hän on kerran omaksunut. Hyvin aggressiivinen lapsi tai nuori tosin on todennäköisesti kiusaaja lähes missä tahansa ympäristössä. Huomattavan epäaggressiivinen lapsi taas ei kiusaa toista missään ympäristössä. (Salmivalli 1998, 67.)

Salmivallin ”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -projektin (1994, 1996) tulosten mukaan toisten kiusaaminen sekä kiusaajan apurina ja vahvistajana toimiminen ovat erityisesti pojilla hyvin pysyviä käyttäytymistaipumuksia. Tyttöjen käytöksessä ilmenee myös jatkuvuutta, vaikkakaan jatkuvuus ei ole yhtä voimakasta kuin pojilla. Kiusatun oppilaan puolustaminen sen sijaan on huomattavan pysyvä taipumus ainoastaan tytöillä. Kiusatuksi joutuminen on tutkimuksen mukaan hyvin pysyvää niin tytöillä kuin pojillakin. Samassa projektissa todettiin, että kiusatuksi tuleminen on pysyvää sekä samassa luokassa pysyneillä että luokkaa vaihtaneilla oppilailla. Kiusatuksi joutumisella voi siis olla vahva taipumus jatkua siitakin huolimatta, että oppilas aloittaa alusta uudessa luokassa. Pelkistetysti voidaan sanoa, että tietynlainen käyttäytyminen on pysyvämpää oppilailla, joiden sosiaalinen ympäristö säilyy samana, vaikka tämä seikka ei koske kiusatuksi joutumista. (Mt. 73, 75.)

”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -projektin tulokset osoittavat, että nykyinen ystäväpiiri vaikuttaa tyttöihin enemmän kuin käyttäytymisen jatkuminen samanlaisena. Aiemmin kiusannut tyttöoppilas ei välttämättä kiusaa myöhemmin, jos hänen ystäväpiirinsä ei tue sitä. Sen sijaan poikien

kiusaamiskäyttäytymistä ennustaa heidän aikaisempi kiusaamiskäyttäytymisensä, eikä ystävien toiminta juuri vaikuta tähän käyttäytymiseen. Kiusaajan apurina tai vahvistajana toimiminen noudattaa samaa havaintoa; ystäväpiiri vaikuttaa tyttöihin ja aiempi toiminta poikiin. Kiusatun puolustaminen riippuu kuitenkin voimakkaasti ystäväpiirin toiminnasta. Kiusatuksi joutumisessa ainoa tulevaa kiusatuksi joutumista ennustava tekijä on oppilaan aiempi historia koulukiusattuna. (Salmivalli 1998, 76.)

Aiemmissä vertaisryhmissä omaksutut roolit ja oppilaan persoonallisuus vaikuttavat hänen toimintaansa kiusaamistilanteissa. Myös toveriryhmän toiminnalla ja rohkaisulla on merkitystä yksittäisen oppilaan käyttäytymisen kannalta. Seurantatutkimuksen tulosten mukaan kiusaamisprosessiin liittyvät roolit ovat melko pysyviä, tosin esimerkiksi uusi toveripiiri voi muuttaa tyttöjen rooleja ja toimintaa. Voidaan siis päätellä, että kiusaaminen olisi pojilla vahvemmin yhteyksissä pysyviin persoonallisuuden piirteisiin, kun taas tytöillä se olisi riippuvaista tilannetekijöistä ja vallitsevista sosiaalisista suhteista. Saattaa olla niinkin, että kiusaamisen merkitys on erilainen poikien ja tyttöjen maailmassa. Pojille kiusaaminen merkitsee valtaa ja oman persoonan esille tuomista; tytöille se lienee tilannekohtaisempaa sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden järjestelemistä. (Mt. 76–78.)

Kiusatuksi joutumisen pysyvyyteen vaikuttaa se, että kiusattu on uuteen ryhmään tullessaan jo valmiiksi epävarma siitä, miten häntä tällä kertaa kohdellaan. Tämä epävarmuus välittyy helposti uusille luokkatovereille, jotka saattavat huomata saavansa tulokkaasta helpon uhrin. Jos oppilas ei ennestään tunne uudelta luokaltaan ketään, hän saattaa tuntea olonsa ryhmässä vielä hankalammaksi. Kiusatun oppilaan siirtämistä uuteen ryhmään ei voida pitää ratkaisuna ongelmaan, ja jos kiusattu siirretään, hänen on haluttava sitä itse ja saatava tukea. Esimerkiksi kiusaajan siirtäminen toiseen luokkaan olisi parempi ratkaisu kuin kiusatun oppilaan siirtäminen, sillä kiusaamistaipumuksen pysyvyys on vähäisempää uuteen sosiaaliseen ympäristöön siirtyneillä oppilailta. (Mt. 78–79.)

2.3.2 Ryhmämekanismeista

Olweusin (1992) mukaan kiusaamistilanteisiin liittyy useita ryhmämekanismeja. Kiusaajan käyttäytyminen on mallina erityisesti jonkin verran epävarmoille ja riippuvaisille oppilaille, joilla on toveripiirissä epävakaa asema. Jos näillä tarkkailijoilla on positiivinen käsitys kiusaajasta,

mallioppiminen kiusaamiseen on voimakkaampaa kuin siinä tapauksessa, että käsitys kiusaajasta on kielteinen. Jos kiusaamistilanteet päättyvät kiusaajan voittoon, sivusta seuraavien oppilaiden aggressiiviseen käyttäytymiseen liittyvät estot saattavat heikentyä. Useamman oppilaan osallistuessa kiusaamiseen syyllisyys jakautuu kiusaajien kesken, joten yksilöllinen vastuunotto vähenee. Tällöin kiusaamiseen osallistunut oppilas ei välttämättä edes tunne syyllisyyttä kiusaamisen jälkeen. Käsitykset kiusattavasta oppilaasta muuttuvat samalla vähitellen, ja tämä aletaan nähdä yhä arvottomampana henkilönä, joka ansaitsee saamansa kohtelun. (Olweus 1992, 43–44.) Salmivalli (1998) lisää, että mallioppimisen lisäksi pelko kiusaajaa kohtaan saattaa selittää lapsen samastumista kiusaajaan. Lapsi voi pelätä, että uhrin puolustaminen saisi kiusaajat kostamaan puolustajalle ja kiusaamaan tätä. (Salmivalli 1998, 81.)

Pikas (1987) on myös tutkinut ryhmän toimintaa kiusaamistilanteessa. Hän esittää, että kiusaajaryhmän dynamiikkaan vaikuttaa kolme tekijää: *dissonanssitekijä*, *viholliskuva* ja *vahvistaminen*. Yleensä nämä kaikki tekijät vaikuttavat yhdessä, kun uhrin kiusaaminen alkaa. (Pikas 1987, 70–78.)

Kiusaaminen saa Pikasin (1987) mukaan alkunsa yleensä melko harmittomaksi tarkoitettu koululaisten jokapäiväisestä tavasta testata tai vertailla toistensa eri ominaisuuksia. Oppilaat luovat keskinäistä sosiaalista järjestystä testaamalla toisiaan. Tulos voi olla joko hierarkkinen nokkimisjärjestys tai tasavertaisuus. Näitä arvojärjestyksiä voi esiintyä luokassa esimerkiksi menestymisessä lukuaineissa tai liikunnassa. (Pikas 1987, 71–72.)

Ryhmästä selvästi poikkeavia yksilöitä testataan enemmän kuin toisia, sillä kontrasti havaitaan ensimmäiseksi. Lapset yrittävät yhdistää testauksesta saatuja vaikutelmia ryhmän jäsenten ennestään tuntemiin ja odottamiin kategorioihin, mutta jos se ei ole mahdollista, seuraa kahden vaikutelman välinen ristiriita, *dissonanssi*. Jotkut ominaisuudet herättävät ryhmän jäsenissä enemmän dissonanssia, mikä saa aikaan testauksen jatkamisen. Havaintojen kognitiivinen epäjohtonmukaisuus ei ole vielä riittävä syy kiusaamisen alkamiseen, vaikka ristiriitaisia vaikutelmia luova oppilas joutuu kiusaamisen riskialueelle. (Mt. 72–73.) Saattaa olla, että tällainen oppilas aletaan mieltää ”vihollisena”.

Viholliskuva on toinen merkittävä tekijä kiusaamisen alkamisessa. Se voi olla *vapaasti liikkuva* ja muodostua uhrin tekemisistä riippumatta. Kiusaajalla on tällöin mielikuva uhkasta, joka kiinnitetään sattumanvaraisesti johonkin henkilöön. Viholliskuva voi olla myös *objektiivinen*: uhriksi joutuva

toimii uhkaavasti, jolloin hänessä itsessään on tiettyjä syitä joutua yhteisön vihan kohteeksi. Oppilas esimerkiksi provosoi muita, rikkoo ryhmän normeja tai kantelee, jolloin yhteisö alkaa kokea hänet vähitellen viholliseksi. (Pikas 1987, 73–75.)

Pikasin (1987) mukaan kolmas ja merkittävin kiusaamisen ryhmädynaamisista tekijöistä on *kiusaamisen vahvistaminen*, jota ilman kiusaamista ei ryhmässä esiintyisi. Kiusaajaryhmän syntyminen edellyttää, että sen jäsenet innostavat toisiaan kiusantekoon uhria vastaan. Vahvistaminen voi olla avointa tai piilevää, ja uhrin oma käyttäytyminenkin ja uhrin aseman omaksuminen voi lietsoa ryhmän väkivaltakäyttäytymistä. (Mt. 76–79.)

Uhrin ulkoisesta erilaisuudesta kiusaamisen aiheuttajana on kiistelty. Pikasin (1987, 70) mukaan jokin uhrin ulkoinen, poikkeava ominaisuus on usein syynä kiusaamiseen. Olweus (1992, 32–33) taas väittää, etteivät ulkoiset poikkeavuudet aiheuta kiusatuksi joutumista. Salmivalli (1998) huomauttaa kuitenkin, että ryhmä suhtautuu torjuvammin lapsiin, joiden ajatellaan olevan itse vastuussa omasta erilaisuudestaan kuin niihin, joiden poikkeavuus on esimerkiksi synnynnäistä. Tällaisen uhrin kiusaamiseen on helpompi osallistua, koska kiusaaminen voidaan kokea jollain tapaa oikeutetuksi, eikä se siis herätä kovin voimakkaita syyllisyyden tunteita kiusaajissa. (Salmivalli 1998, 85.)

Salmivallin (1998) mukaan kiusaamisen ryhmäsidonnaisuus näkyy esimerkiksi siinä, että oppilas kiusaa todennäköisemmin toisia, jos hänen yhteisössään muodostuneeseen pienryhmäänsä kuuluvilla on tapana kiusata. Apurina toimimisessa, vahvistamisessa, uhrin puolustamisessa, ulkopuolisena pysyttelemisessä ja kiusatuksi joutumisessa on myös nähtävissä vastaavat yhteydet. Samankaltaisissa rooleissa toimivat oppilaat muodostavat luokissa pienryhmiä keskenään. Tyttöjen parissa uhrien ryhmiin kuuluu usein toisiakin uhreja, ja kiusatut pojat muodostavat yleensä ryhmiä toisten kiusattujen sekä puolustajien kanssa silloin, kun he ylipäänsä kuuluvat johonkin ryhmään. Kiusaajat, apurit ja vahvistajat viihtyvät samoissa, melko suurissa ryhmissä keskenään, ja kiusaamisesta ulkopuoliset pysyttelevät usein omassa ryhmässään. (Salmivalli 1998, 88–94.) Oma tutkimusjoukkoni edustaa edellä mainittua uhrien muodostamaa ystäväryhmää, ja heidän kiusaajiansakin muodostivat aikanaan ryhmiä keskenään.

2.4 Koulukiusaaminen suhteessa minuuteen

2.4.1 Kiusaaminen - uhka minuudelle?

Minäkäsitys, itsetunto ja identiteetti ovat merkittäviä käsitteitä koulukiusaamistutkimuksessa, ja Ropon (1999) mukaan *minuus* ymmärretään perinteisissä lähestymistavoissa näiden muodostamana kokonaisuutena. Psykkisesti terveen ihmisen minuus käsitetään integroituneena, ympäristöstä erillisenä kokonaisuutena, johon liittyy positiivinen kuva itsestä. Minuus on siis jotakin sisällä olevaa itseä, vaikka se muodostuukin vuorovaikutuksessa ulkoiseen maailmaan. Yksilö rakentaa omaa minuuttaan vastaanottaessaan informaatiota ulkomaailmasta sekä muodostaessaan siitä omia käsityksiään ja kokemuksiaan. (Ropo 1999, 151.) Koulussa kiusaamisen kohteeksi joutunut lapsi muodostaa siis käsitystä itsestään ympäristöstä saamiensa signaalien avulla, jolloin systemaattinen muiden hyljeksinnän ja aggression kohteeksi joutuminen painaa oman, ehkä pysyvänkin, leimansa lapsen minäkuvaan, itsetuntoon ja näin ollen koko minuuteen.

Minän ja minuuden käsitteiden erottaminen toisistaan on Ropon (1999) minuus-määritelmän kannalta tärkeää ja tarkoituksenmukaista. *Minä* on kokeva, tahtova, tunteva ja ajatteleva subjekti, joka ohjaa varhaisesta iästä saakka yksilön ajattelua, toimintaa ja käyttäytymistä. (mt. 150). Ojasen (1994, 25) mukaan minä on myös objekti: se on ympäristöön reagoiva vaikutusten kohde, jota yksilö voi tarkkailla. Minän olemusta on kuvattu *identiteetin* käsitteen avulla. Identiteetti tarkoittaa sitä, mikä tai kuka ihminen tuntee olevansa ja mihin hän tuntee kuuluvansa. Minuus on sen sijaan mieleen ja muistiin rakentunut tietojen, tunteiden ja muiden representaatioiden kokonaisuus, jonkinlainen tila tai avaruus, jonka yksilö eli minä erottaa ulkomaailmasta erilliseksi ja jota kognitio sekä metakognitio muokkaavat. (Ropo 1999, 150–151.)

Minuus yksilön sisäisenä representaationa ja minän elämisaailmana on ikään kuin arkisto elämän tärkeistä paikoista, tapahtumista ja rooleista. Yksilö voi minänsä avulla havainnoida, tulkita ja muokata minuuttaan, mielensä maisemaa. Fyysinen maailma representoituu minuudessa psyykkiseksi, paikat ja esineet saavat merkityksen ja aika pelkistyy menneisyyden edustuksiksi ja tulevaisuuden kuviksi. (Ropo 1999, 152.) Kiusatun roolissa pysytellyt yksilö todennäköisesti hahmottaa itseään osittain tämänkin roolin kautta. Tällaisella henkilöllä on luultavasti minuusavaruudessaan alue, johon sisältyy hänen oma käsityksensä itsestään koulukiusattuna. Yksilön minä voi kulkea minuusavaruuden eri osissa (Ropo 1999, 152), mutta koulukiusaaminen ei

välttämättä määritä yksilön identiteettiä kaiken aikaa. Minän ollessa toisilla elämissaamailmansa alueilla yksilö ei ehkä määritä itseään koulukiusattuna tai uhrina, ellei hän anna minänsä kulkea tähän osaan minuusavaruuttaan esimerkiksi kirjoittaessaan elämäntarinaansa ja määrittäessään itseään kokemustensa kautta.

Minuus voi Ropon (1999) mukaan muuttua ainakin kolmella tavalla. Minuusavaruus laajenee, kun ihminen kehittää itselleen uusia paikkoja mielen kartalle tai laajentaa minuuden osa-alueita sisäisesti moniulotteisemmiksi. Esimerkiksi unelmat ja lasten roolileikit ovat omiaan laajentamaan minuusavaruutta. Minuuden kokonaisuuden rakentaminen eli minuuden integraatio on toinen minuuden muutoksen prosessi. Se ilmenee niin sanottuna hengen ja ruumiin tasapainoa säätelevän kontrollijärjestelmän rakentamisena. Minuus voi myös supistua esimerkiksi koettujen kriisien tai menetysten seurauksena, jolloin yksilö ikään kuin menettää kontaktin siihen todellisuuteen, jossa tiettyä minuuden osaa on aiemmin käytetty. (Ropo 1999, 156–162.)

Mainitsin aiemmin Ropoon (1999, 152) viitaten, että yksilö voi minänsä avulla havainnoida, tulkita ja muokata minuuttaan. Yksilö antaa minuuttaan tulkitessaan merkityksiä menneisyyden tapahtumille, kuten koulukiusaamiselle. Oletettavasti yksilön minuuden eheytyminen riippuu näistä merkityksistä, esimerkiksi siitä, tulkitseeko hän kiusaamisen omaksi syykseen vai ei. Kiusaamishistoria saattaa saada uhrin myös muokkaamaan minuuttaan esimerkiksi kieltämällä mielessään tapahtuneen siitä seuranneen häpeäntunteen tai ahdistavuuden vuoksi (ks. Salmivalli 1998, 98–100). Tällöin lienee kysymys minuuden supistamisesta; yksilö pyrkii tietoisesti tai tiedostamattaan eroon siitä todellisuudesta, jossa tiettyä minuuden osa-aluetta, kiusatun roolia, on aiemmin käytetty.

Minuusavaruuden laajentamisesta ja integraatiosta voisi olla kyse silloin, kun kiusaamisen uhriksi joutunut pohtii menneisyyttään kiusattuna, sen aiheuttamia merkityksiä minälleen ja minuudelleen sekä sen vaikutusta elämänsäkululle. Uudet merkitykset ja käsitykset muokkaavat minuutta moniulotteisemmaksi. Minuus integroituu, kun yksilö hyväksyy sen tosiasian, että kiusaaminen on osaltaan muokannut häntä ihmisenä, tehnyt hänestä sellaisen yksilön kuin hän on.

Koulukiusatun minuusavaruuden syklinen aika kiusaamista käsittävän minuuden osan kannalta voi luultavasti vaihdella huomattavan paljon. Minuudessa aika supistuu ja venyy sen mukaan, millaisen merkityksen yksilö on tietylle ajanjaksolle tai tapahtumalle minuudessaan antanut (Ropo 1999, 155). Jollain ihmisellä kiusattuna olo on saattanut saada minuudessa suuren merkityksen, laajan

tilan, joka voi jopa hallita minusavaruuden muita osia ja määrittää minän koko elämismaailmaa. Yksilö voi tällöin kokea itsensä epäonnistuneena tai muita huonompana ihmisenä toistuvasti eri tilanteissa; toisessa ääripäässä yksilö taas kokee kiusaamisen merkityksen positiivisena ja vahvistavana kokemuksena, joka sen vuoksi määrittää minuutta laajasti. Toiset kiusaamisesta kärsineet antavat kuitenkin kokemukselleen pienemmän merkityksen, ja kiusaamisen uhrin rooli on vain yksi identiteetti yksilön laajassa minusavaruudessa.

Ihmisen minä pyrkii elämään nykyisyydessä, ja jatkuva informaatiotulva auttaa häntä pysyttelemään nykyisyydessä (Ropo 1999, 155). Tämä seikka on kiusaamisen uhrin kannalta melko lohdullinen: jos kiusaamishistorian kokenut henkilö saa nykyisyydessä positiivista palautetta ympäristöstään, hän voi luoda ja muuttaa omaa minäkäsitystään, kokea itsensä arvokkaampana ja näin ollen muokata minuuttaan positiivisempaan suuntaan – kohti eheytymistä.

2.4.2 Minäkäsitys, itsetunto ja kiusaaminen

Minäkuva tarkoittaa yksilön kuvaa hänestä itsestään; itsetunto taas käsittää yksilön kokemukset hänen omasta arvostaan ja merkityksestään (Ropo 1999, 150). Salmivalli (1998, 118) toteaa myös, että minäkäsitys ja minäkuva viittaavat yksilön uskomuksiin hänen omista ominaisuuksistaan ja piirteistään. Ojansen (1994) mukaan itsetuntoon sisältyy itsearvostuksen lisäksi minätietoisuus ja itsetuntemus. Itsetuntemus kuvaa sitä, miten hyvin yksilö tuntee omat rajoituksensa ja vahvuutensa, ja minätietoisuudella tarkoitetaan yksilön havaintoa omasta läsnäolostaan ja minänsä olemassaolosta (Ojanen 1994, 31).

Salmivalli (1998) jakaa minäkäsityksen kuuteen minäkuvaprofiiliin, jotka käsittävät oppilaan älyllisen, fyysisen, hyvää käytöstä arvioivan, emotionaalisen, sosiaalisen ja perhesuhteita määrittävän minäkuvan. Kiusaamisen uhriksi joutuu kahdenlaisen minäkäsityksen omaavia oppilaita: toisaalta kaikilla minäkuvan osa-alueilla itsensä huonoksi kokevia yksilöitä ja toisaalta sellaisia henkilöitä, joiden sosiaalinen minäkuva on negatiivinen, mutta esimerkiksi perheminäkuva ja hyvän käytöksen minäkuva voivat olla melko myönteisiä. Yleisesti voidaan sanoa, että kiusaamisen uhreilla on huono itsetunto ja heidän käsityksensä itsestään on negatiivinen ainakin fyysisen ja sosiaalisen minäkuvan osalta. (Salmivalli 1998, 130–132, 142.)

Kiusaajan itsetunnosta on erilaisia näkemyksiä. Salmivallin (1998, 126) mukaan yleinen näkemys on, että kiusaajalla on huono itsetunto, jota hän pyrkii nostamaan toiminnallaan ja peittämään kovan kuorensa alle. Kiusaajat näkevät itsensä tavallisesti kuitenkin melko positiivisessa valossa etenkin sosiaalisen, urheilullisen sekä fyysisen minäkuvan osalta. Ahon (2002, 236–237) pitkittäistutkimukset vuosilta 1987, 1992 ja 1995 osoittavat toista: kiusaajan sosiaalinen minäkuva on melko heikko eikä hän koe olevansa kovin suosittu ryhmässä. Kiusaajan hyvän käytöksen minäkuva ja perheminäkuva saattavat olla Salmivallin (1998) mukaan suhteellisen heikkoja. Yleensä kiusaajat pitävät tavoiteltavanakin käyttäytyä normien vastaisesti, joten heikko hyvän käytöksen minäkuva ei todennäköisesti huononna kiusaajan itsetuntoa. Joidenkin tutkimusten mukaan kiusaajilla vaikuttaisi olevan jopa tavallista parempi itsetunto. (Salmivalli 1998, 126–127, 139.)

Harjunkosken ja Harjunkosken (1994) mukaan kiusaajan minäkuva on suhteellisen myönteinen. Tutkimukset eivät heidän näkemyksensä mukaan osoita, että kiusaajalla olisi alhainen itsetunto tai että kovapintaisuuden alla olisi ahdistunut ja turvaton lapsi. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 36.)

Aho (2002) on kuitenkin vakaasti tutkimustensa (1987, 1993 & 1995) nojalla sitä mieltä, että koulukiusaajien itsetunto on enimmäkseen huono. Kiusaamisen lisääntyminen ja minäkäsityksen heikkeneminen kulkevat rinnakkain, ja minäkäsityksen heikkeneminen saattaa saada lapsen lievittämään pahaa oloaan muita kiusaamalla. Hän peittää epävarmuuttaan ja sisäistä turvattomuuttaan tyrannisoivalla käyttäytymisellä. (Aho 2002, 236.)

Kiusaajille näyttäisi olevan hyvin tyypillistä korostaa itseään, ja kiusaamiskäyttäytyminen voi toimia yhtenä itsekorostuksen muotona. Itseään korostavat nuoret eivät kykene ottamaan negatiivista palautetta itsestään vastaan, vaan he kaipaavat jatkuvasti ympäristöstä palautetta, jonka avulla he ylläpitävät positiivista kuvaa itsestään. Muita dominoivilla ja itseään korostavilla nuorilla voidaan sanoa olevan epäterve tai huono itsetunto. (Salmivalli 1998, 140–141.) Aho (2002, 236) liittää itsensä korostamiseen yksilön epävarmuuden omasta kompetenssistaan sekä taipumuksen masennukseen. Ristiriitaisista tutkimustuloksista voisi päätellä, että kiusaajan itsetunnon ja minäkuvan positiivisuus tai negatiivisuus on tapauskohtaista ja riippuu yksilöstä.

2.5 Koulukiusaaja

Koulukiusaajan syvällisempi esittely on tutkimukseni kannalta olennaista, sillä tutkittavat pohtivat kertomuksissaan kiusaajan olemusta huomattavan paljon. Koulukiusaajan persoonaan on Ahon (2002) mukaan tavallisesti liitetty tiettyjä luonteenpiirteitä: hän on dominoiva, itsekeskeinen, epäreilu, riidanhaluinen ja pelätty yksilö. Aho on tehnyt vuosina 1987, 1993 ja 1995 kehityspsykologisia pitkittäistutkimuksia, joiden mukaan koulukiusaajien määrä näyttäisi vähenevän ylemmille luokille mentäessä. (Aho 2002, 234–235.) Vastaavasti koulukiusattujen määräkin vähenee (Salmivalli 1998), kuten aiemmassa luvussa totesin.

Ahon (2002) mukaan kiusaajien asema on melko pysyvä; samat oppilaat kiusaavat niin ala- kuin yläkoulussakin. Kiusaajien asema vakiintuu noin neljännellä luokalla, joten ensimmäisinä kouluvuosina kiusaamista harjoittaneista ei välttämättä tule kiusaajia koko kouluajaksi. Kiusaaja toimii yleensä silloin, kun ryhmä muita oppilaita on vahvistamassa hänen toimintaansa. Yleensä kiusaamista tapahtuu eniten paikoissa, joissa ei ole jatkuvaa valvontaa. (Aho 2002, 235.)

Harjunkoski ja Harjunkoski (1994) toteavat myös kiusaajan roolin pysyvyyden ja sen, että kiusaaja kiusaa harvoin yksin. Kiusaaja on ryhmänsä jäsen ja ilmentää ryhmänsä käyttäytymisnormeja. Tästä syystä ainoastaan kiusaajan toimintaan puuttuminen ei lopeta kiusaamista. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 36.)

Ahon (2002) mukaan koulukiusaajalla voisi olla kapasiteettia hyvään koulumenestykseen, mutta useimmiten kiusaaja pärjää koulussa heikosti. Hän ei ole motivoitunut koulunkäyntiin eikä pidä sitä mielekkäänä. Moni kiusaaja on joko alisuoriutuja tai luokan häirikkö. Kiusaaja on yleensä omasta mielestään hauska häiritessään tuntia. Suoritustilanteissa hän käyttäytyy impulsiivisesti ja minäorientoituneesti omaa minäänsä puolustaen. (Aho 2002, 237.) Koulutaipaleen jälkeen kiusaajalla on Olweusin (1992, 36) mukaan muita suurempi riski ja todennäköisyys ajautua toisenlaiseen ongelmakäyttäytymiseen, kuten rikolliseen toimintaan.

Kiusaajat tulevat Ahon (2002) mukaan yleensä kodeista, joissa heitä ei ohjata tai neuvota eikä heidän käyttäytymiselle ole asetettu selviä rajoja. Kiusaajan kasvatuksessa on havaittu epäjohtonmukaisuutta, ja hän itse kokee tulevansa epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi. Hän on tottunut selviytymään itseksensä mutta ei olemaan vastuussa muista ihmisistä. Kiusaajan siteet

vanhempiin eivät ole kovin vahvat, ja vanhempien keskinäiset välit toisiinsa ja lapsiinsa ovat usein viileät. Kiusaajan ympäristössä on yleensä aggressiivisia malleja. (Aho 2002, 236.)

Kiusaajat itse luonnehditaan usein aggressiivisiksi. Olweus (1992) on tutkinut, millainen kasvatus tai muut olot lapsuudessa vaikuttavat aggressiivisen reaktiomallin kehittymiseen etenkin pojilla. Vanhempien emotionaalinen perusasenne lasta kohtaan varsinkin lapsen varhaisvuosina on merkittävä. Negatiivinen perusasenne, josta puuttuu lämpö ja omistautuminen, lisää lapsen riskiä kasvaa vihamieliseksi. (Olweus 1992, 41.)

Varhaishoivan antajan suhtautuminen lapsen aggressiiviseen käytökseen on toinen tärkeä tekijä lapsen kasvun kannalta. Jos hoitaja on salliva eikä aseta selviä rajoja aggressiiviselle käytökselle muita kohtaan, lapsen aggression taso todennäköisesti nousee. Liian vähän rakkaus ja hoiva sekä liika vapaus lapsuudessa edistävät siis aggressiivisen reaktiomallin kehittymistä. (Olweus 1992, 41.)

Ahon (2002) tutkimusten mukaan kiusaajien empaattisuus ja oikeudenmukaisuustaju ovat hieman heikommin kehittyneitä kuin muilla samanikäisillä lapsilla. He kuvittelevat saavansa tehdä mitä haluavat, sillä oman käyttäytymisen rajat eivät ole hahmottuneet heille täysin. He eivät ole sisäistäneet käyttäytymissääntöjä, ja ne tuntuvat kiusaajista usein ulkopuolelta annetuilta pakotteilta. Kiusaajien on vaikea sietää erilaisuutta, ja he pitävät yleensä omia ajattelu- ja toimintamallejansa ainoina oikeina. (Aho 2002, 238.)

Kiusaaja saattaa joissakin tapauksissa käyttää uhriaan välikappaleena oman psyykkisen tasapainonsa saavuttamisessa. Kiusaaminen antaa kiusaajalle mahdollisuuden kokea ylemmyyttä, vahvistaa oma itsetuntoa ja purkaa tunteita – helpottaa hetkeksi omaa ahdistusta ja pahanolontunnetta. Kiusatessaan kiusaaja kokee olevansa vahva, joten hän valitsee uhrikseen mahdollisimman araan ihmisen, jonka pelokkuuden kasvaminen lisää kiusaajan mielihyvää. (Aho 2002, 238.)

Harjunkoski ja Harjunkoski (1994) ovat myös sitä mieltä, että kiusaaja tuntee olevansa kiusatessaan kova ja vahva. Hänellä ei ole omantunnontuskia kiusaamisestaan ja häneltä puuttuu empatiakyky. Harjunkoski ja Harjunkoski toteavat kiusaajalla olevan yleensä itsellään paha olo, mutta toisaalta he väittävät puheen kiusaajan ahdistuneisuudesta ja heikosta itsetunnosta olevan perusteetonta. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 36.) Olweus (1992, 35) näkee oletuksen kiusaajan pahasta olosta omien, lukuisten tutkimustensa valossa samansuuntaisesti: kiusaajat ovat jopa epätavallisen vähän

ahdistuneita ja turvattomia. Erilaisten näkemysten ja tutkimustulosten perusteella voisi olettaa, että kiusaajia on useampaa eri tyyppiä: on niitä, jotka kiusaavat huvin vuoksi tuntematta siitä syyllisyyttä ja niitä, jotka kiusaavat peittääkseen omaa pahaa oloaan ja ahdistustaan.

2.6 Koulukiusattu

Salmivallin (1998) mukaan koulukiusaamisen kohteeksi joutuu noin kymmenesosa oppilaista. On tosin hankala saada itsearviointilomakkeiden avulla tietoa kiusatuista, sillä uhreilla on usein taipumus kieltää kohtalonsa. Kieltäminen voi toimia psyykkisenä puolustusmekanismina vaikeaa ja ahdistavaa asiaa kohtaan, ja kiusatuksi joutuminen voi tuntua hävettävältä tunnustaa edes tutkijalle. (Salmivalli 1998, 98.)

Kiusattujen määrä on suurin alaluokilla ja se ilmeisesti vähenee lasten siirtyessä ylemmille luokille. Yläkouluun siirryttäessä kiusattujen määrä on kuitenkin korkeimmillaan – koulun vanhimmista oppilaista tuleekin yhtäkkiä uuden koulunsa nuorimpia ja näin ollen otollisia kiusaamisen kohteita vanhemmille oppilaille. Pojat ovat hieman tyttöjä useammin koulukiusaamisen uhreja, ja tämä sukupuolten välinen ero näyttää kasvavan yläluokille mentäessä. (Salmivalli 1998, 98–100.) Aho (2002, 240) on tehnyt päinvastaisen havainnon: ”Alimmilla luokilla kiusataan sekä tyttöjä että poikia, mutta ylemmillä luokilla tyttöjen kiusaaminen lisääntyy.”

Kiusatut lapset ovat Olweusin (1992) mukaan tavallisesti muita lapsia turvattomampia ja ahdistuneempia. He ovat yleensä varovaisia, herkkiä sekä hiljaisia ja saattavat reagoida kiusaamiseen vetäytymällä tai itkemällä. Uhrit potevat usein heikkoa itsetuntoa ja heidän minäkuvansa on negatiivinen: he saattavat pitää itseään epäonnistuneina ja tuntevat olevansa tyhmiä, häpeissään ja epämiellyttäviä. (Olweus 1992, 33–34.) Salmivallin (1998, 103) mukaan kiusatut lapset pitävät itseään yleensä myös vähemmän älykkäinä ja vähemmän viehättävinä kuin muut koululaiset pitävät itseään.

Jokin muita ärsyttävä ominaisuus tai tapa on tavallisimmin esitetty syy sille, että tiettyä oppilasta kiusataan. Kiusaamisen syiksi on mainittu myös (fyysinen) erilaisuus, omituisuus ja se, jos kyseessä on uusi oppilas luokalla. Poikauhrit ovat myös yleensä keskimäärin muita poikia fyysisesti heikompia. (Salmivalli 1998, 100–102.) Myös Harjunkoski ja Harjunkoski (1994) mainitsevat ulkoisen ominaisuuden, kuten lihavuuden, tai luonteenpiirteen, esimerkiksi mielistelyn,

kiusaamisen aiheuttajana. He toteavat myös kateuden olevan yhtenä mahdollisena syynä kiusaamiseen (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 33). Aho (2002, 239) vahvistaa tätä teoriaa toteamalla, että uhrin positiivinen poikkeavuus, kuten hyvä koulumenestys tai kohteliaat tavat saattavat myös olla kiusaamisen syynä.

Uhrin arkuus, herkkyyys ja varovaisuuskin voivat olla osasyynä kiusaamiseen. (Salmivalli 1998, 103.) Höistad (2003) mainitsee muitakin ominaispiirteitä lapsille, jotka edesauttavat omaa kiusaamistaan. Kiusatut lapset voivat olla myös ylisuojeltuja ja alistuvia, eivätkä he osaa luottaa ihmisiin. He saattavat lisäksi kärsiä sosiaalisista vaikeuksista. (Höistad 2003, 35.) Myös Aho (2002) esittää, että kiusattujen lasten sosiaalinen ja fyysinen minäkuva ovat heikkoja, ja niiden heikkeneminen altistaa lapsen yhä enemmän kiusaamisen kohteeksi kouluvuosien edetessä. Heikko sosiaalinen minäkuva taas viittaa kiusattujen lasten sosiaalisten taitojen mahdollisiin puutteisiin. (Aho 2002, 240.)

Olweus (1986) toteaa kiusaamisen uhrien lähettävän ympäristöönsä signaaleja siitä, että he ovat pelokkaita ja epävarmoja eivätkä uskalla antaa takaisin, jos heitä vastaan hyökätään tai heitä solvataan. Tällaisia uhreja Olweus kutsuu passiivisiksi uhreiksi, ja hänen mukaansa on olemassa myös toinen, provosoiva uhrityyppi. Provosoivat uhrin ovat usein keskittymiskyvyttömiä ja rauhattomia: heidän ympärillään syntyy helposti jännitteitä ja ärtymystä. (Olweus 1986, 31–33.)

Harjunkoski ja Harjunkoski (1994) lisäävät, että vetäytyvä ja ahdistunut tapa reagoida kiusaamiseen on tyypillistä passiivisille uhreille. Ahdistuneisuus on ominaista myös provosoiville uhreille aggressiivisuuden lisäksi. Provosoiva uhri voi olla kiusattu ja kiusaaja samaan aikaan. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 27–30.)

Salmivallin (1998) mukaan kiusattujen oppilaiden odotetaan ilmaisevan, että he kärsivät tilanteesta. Kiusaamisen uhriksi saattaakin valikoitua yksilö, joka näyttää kärsivän eikä kosta kiusaamistaan, vaan toimii kiusaajan haluamalla tavalla. Yleisin reagointitapa kiusaamiseen on alistuminen, mutta toisinaan uhrin myös puolustavat itseään. Kiusatut ovat melko avuttomia eivätkä muodosta hyökkääjälle todellista uhkaa, mikä on kiusaajalle palkitsevaa. (Salmivalli 1998, 105–106.)

”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -projektin tutkimuksessa selvitettiin, että avuttomuus ja välinpitämättömyys ovat tyypillisiä tyttöuhrien käyttäytymistapoja kiusaamistilanteissa. Pojille on ominaisempaa vastata aggressiolla tai olla välinpitämättömiä. Voidaan siis päätellä, että poikauhria

vastaan hyökätessään kiusaaja ei välttämättä odotakaan tämän alistumista. Kiusaajan odotuksena ja tavoitteena on päinvastoin uhrin tehoton ja naurettava vastahyökkäys. (Salmivalli 1998, 107–109.)

Salmivallin toteuttamien toveriarvioiden mukaan tyttöuhri provosoi kiusaajia avuttomuudella ja poikauhri aggressiolla. Mitä vähemmän tyttöuhri käyttäytyy avuttomasti, sitä paremmin hän saa kiusaamisen vähenemään. Pojilla tilanne toimii samalla tavalla: mitä vähemmän poikauhri vastaa kiusaamiseen aggressiolla, sitä vähemmän häntä kiusataan jatkossa. Tulosten mukaan välinpitämättömyyden näytteleminen on kiusatulle lapselle hyvä tapa reagoida, sillä sen koetaan vähentävän etenkin poikiin kohdistuvaa kiusaamista. Välinpitämättömältä vaikuttava uhri ei palkitse kiusaajaa reagoimalla tämän odottamalla tavalla. (Mt. 110–111.)

Kiusatuilla lapsilla on yleensä huomattavan läheiset suhteet vanhempiinsa ja muihin perheenjäseniinsä. Perheet näyttäisivät olevan jopa yhteenkietoutuneita, ja viitteitä ylihuolehtivuudesta löytyy myös. Saattaa olla niinkin, että ylihuolehtivuus on tehnyt lapsesta alun perin aran ja epäitsenäisen – helpon uhrin kiusaajille. Kiusattujen läheiset perhesuhteet viittaavat siihen, että tullessaan torjutuiksi omassa vertaisryhmässään kiusatut joutuvat turvautumaan yhä enemmän vanhempiinsa. Kiusattujen lasten negatiiviset, ikäkaudelle tyypilliset tunteet vanhempiaan kohtaan eivät usein tule esiin ainakaan tutkimuksissa. (Mt. 160–161.) Ei voida kuitenkaan pelkistää, että kaikilla kiusatuilla lapsilla olisi kiinteät perhesuhteet, vaikka heidän läheinen suhteensa vanhempiin onkin yleinen.

Ahon (2002) mukaan kiusatut lapset ovat älykkyydeltään joko keskitasoa tai hieman sen alapuolella. Kiusatut eivät menesty koulussa erityisen hyvin, mutta ovat melko motivoituneita koulunkäyntiin. Heille on tärkeää miellyttää opettajia ja saada suoritustilanteissa vihjeitä. Aho toteaa kuitenkin, että myös hyvin älykkäitä lapsia saatetaan kiusata. (Aho 2002, 240.)

Useat tekijät näyttäisivät vaikuttavan kiusatuksi joutumiseen. Pelkistetysti voidaan sanoa eri lähteiden perusteella, että kiusaamisen uhrit ovat yleensä herkkiä, ahdistuneita ja jollain tavalla muista poikkeavia. He voivat suhtautua kiusaamiseen passiivisesti tai provosoiden, mutta lähettävät joka tapauksessa ympäristöönsä signaaleja siitä, että heitä voi ja saa kiusata.

2.7 Kiusaamisen vaikutuksia

Kiusaamisen vaikutuksista ei ole saatu vielä yhtä paljon tietoa kuin joistain muista kiusaamiseen liittyvistä seikoista. Asiaa tutkineen Salmivallin (1998, 113) mukaan kiusaaminen aiheuttaa välittömästi kiusatuille koulupelkoa ja erilaisia psykosomaattisia oireita. Uhrit ovat yleensä luokkatovereitaan ahdistuneempia ja heillä on huonompi itsetunto. On kuitenkin vaikeaa tutkia, johtuuko uhrien ahdistuneisuus kiusaamisesta vai onko ahdistunut lapsi jo valmiiksi otollinen kiusaamisen kohde. Sharpin (1994) mukaan uhri saattaa myös syyttää itseään siitä, että houkuttelee kiusaajia kimppuunsa. Tämä taakka voi vaikuttaa uhrin keskittymiseen ja oppimiseen; jotkut lapset kärsivätkin kiusaamisen vuoksi stressiperäisistä oireista, kuten vatsakivuista ja päänsäryistä, painajaisista tai paniikkikohtauksista. (Sharp 1994, 2.)

Koulukiusaamisen pitkäaikaisista vaikutuksista tiedetään jonkin verran. Salmivalli (1998) viittaa esimerkiksi Gilmartiniin (1987), joka on huomannut nuoria aikuisia miehiä tutkiessaan, että kiusaaminen saattaa aiheuttaa myöhempiä ihmissuhdevaikeuksia. Nämä hankaluudet ilmenevät etenkin huomattavana ujoutena heteroseksuaalisten suhteiden muodostamisessa. (Salmivalli 1998, 113.)

Teräsahjo (1997) haastatteli pro gradu -tutkielmassaan aiemmin koulukiusatuiksi joutuneita nuoria aikuisia. Kiusaamisen seuraamukset yksilön sosiaaliselle kokemukselle ovat hänen mukaansa yhteydessä kokemukseen kouluajan toverisuhteiden laadusta. Kielteiset kokemukset kouluajalta tai nykyisyydestä liittyvät siis positiivisten toverisuhteiden vähäisyyteen ja ryhmän ulkopuolelle jättämiseen. Koulukiusaamisesta eheytyminen on Teräsahjon mukaan selkeästi todennäköisempää, jos uhrilla oli kouluaikanaan myös myönteisiä vuorovaikutussuhteita luokkaryhmän jäsenten kanssa. Kiusatun lapsen myönteiset toverisuhteet saattavat siis suojata häntä merkittävästi kiusaamisen pitkäaikaisseuraamuksilta. (Teräsahjo 1997.)

Salmivallinkin (2003) mukaan näyttäisi siltä, että kiusaamisen vaikutukset ovat vähemmän dramaattiset myöhemmän elämän kannalta, jos kiusatulla lapsella on ollut joitakin tasapainoisia vertaissuhteita tai läheinen ystävyysuhde. Kiusaaminen on kuitenkin kehityksellinen riski niin kiusatulle kuin kiusaajallekin. Kiusaajalla on suuri riski jatkaa aggressiivista ja toisia alistavaa käytöstä myöhemmin elämässään (ks. myös Olweus 1992, 36), jos hän kouluaikanaan saa jatkaa kiusaamistaan ilman, että siihen puututaan. (Salmivalli 2003, 22.)

Pärssinen (2006) tarkasteli niin ikään kiusaamisen vaikutuksia uhrien myöhempään elämään pro gradu -tutkielmassaan. Hän käytti aineistonaan Internetin keskustelufoorumeille kirjoitettuja aiheita käsitteleviä kertomuksia tapaamatta koskaan henkilökohtaisesti kertomusten kirjoittajia. Tutkimustulosten mukaan kiusaaminen koskettaa sen uhriksi joutunutta pitkään kouluajan jälkeenkin. Näkyvimpiä kiusaamisen pitkittäisvaikutuksista ovat luottamuksen menettäminen ihmisiin, erilaiset psyykkiset ongelmat sekä vaikeudet ihmissuhteissa. Masennusta, pelkotiloja ja erakoitumista voidaan myös pitää tutkimustulosten perusteella merkittävinä seurauksina uhrien myöhemmässä elämässä. (Pärssinen 2006.) Myös Koivisto (2007) on päätenyt pro gradu -tutkielmassaan vastaavanlaisiin tuloksiin. Hän mainitsee vihan, häpeän ja selviytymisen eräiksi kiusaamisen seurauksiksi ja kiusaamismuistoihin liittyviksi tunnetiloiksi. (Koivisto 2007.)

2.7 Kiusaaminen kuriin

Kiusaaminen voi joskus loppua itsestään, mutta valitettavan usein se jatkuu vuodesta toiseen. Joidenkin oppilaiden kohdalla kiusaaminen loppuu vasta peruskoulun päättyessä. Kiusaaminen olisi saatava kuitenkin loppumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, sillä pitkään jatkunut kiusaaminen on riski lapsen myöhemmälle kehitykselle. (Salmivalli 2003, 23.)

Kodin ja koulun välinen yhteistyö olisi nähdäkseni tärkeää koulukiusaamisen hillitsemisessä. Salmivalli (2003) muistuttaa, että kummankin osapuolen olisi kunnioitettava toista ja tiedostettava, että molemmilla on mahdollisuus vaikuttaa kiusaamisen vähentämiseen. Lapsen peruskasvatusvastuu on luonnollisesti vanhemmilla, mutta koulun vastuulla on se, mitä lasten välillä koulussa tapahtuu. Koulun on huolehdittava myös siitä, ettei kukaan joudu systemaattisen kiusaamisen kohteeksi. (Mt. 24–25.)

Kiusaaminen kannattaa Salmivallin (2003) mukaan kartoittaa ensin esimerkiksi kyselylomakkeiden avulla, sillä jos ongelmaa ei tiedetä, siihen ei osata puuttua. Koulun toimintamallia pitäisi kehittää kiusaamisen vähentämiseksi, ja toimintamallissa pitäisi näkyä riittävän konkreettisesti ohjeet kiusaamistilanteiden varalle. Siinä tulisi määritellä kiusaaminen ja osoittaa toimintaohjeet opettajille, koulun muulle henkilökunnalle, vanhemmille ja oppilaille. Ohjeet tapauksen selvittämiseksi ja seurannalle olisi myös hyvä ilmetä toimintamallista. (Salmivalli 2003, 44–51.)

Ryhmätasolla työskenneltäessä luokan ilmapiirin kohentaminen ei kiusaamista ehkäistä riittävästi. Aikuisten tulisi ohjata kiusaajan apuna toimivat kannustajat ja apurit muuttamaan käyttäytymistään, rohkaista hiljaiset hyväksyjät osoittamaan, etteivät he hyväksy kiusaamista sekä saada yhä useampi oppilas toimimaan kiusatun puolustajana. Kiusaajan toimintaan on hyvin vaikea vaikuttaa, mutta hänen kannustajiensa käyttäytymisen muuttaminen voisi muuttaa kiusaajankin toimintaa. On tärkeää saada lapset ymmärtämään, että jokainen on vastuussa luokan hyvinvoinnista ja jokainen voi siihen myös vaikuttaa. Kun oppilaat tiedostavat oman roolinsa, heillä on mahdollisuus tarkkailla toimintaansa ja sitoutua uudenlaisiin toimintatapoihin, esimerkiksi kiusaamisen vastaisiin, yhteisiin sääntöihin. Myös pohdintaa edellyttävä pienryhmätyöskentely sekä eläytymis- ja roolinottoharjoitukset auttavat vastustamaan kiusaamista ryhmätasolla. (Salmivalli 2003, 54–58.)

Kiusaamista voidaan yrittää vähentää Pikasin (1987) mukaan myös keskustelumenetelmän avulla. Ensin keskustellaan kiusaamisesta epäiltyjen kanssa kahden kesken ja päästään yksimielisyyteen siitä, että vallitseva tilanne ei ole hyvä. Keskustelussa siirrytään toteamisen jälkeen miettimään, mitä asian hyväksi voitaisiin tehdä. Uhri saa myös kertoa oman näkemyksensä asiasta kahdenkeskisessä keskustelussa sen jälkeen, kun opettaja-terapeutti on puhunut kiusaajien kanssa kolmesta kuuteen kertaa. Näiden henkilökohtaisten keskustelujen jälkeen siirrytään keskustelemaan aiheesta ryhmään kaikkien asiaan kuuluvien oppilaiden kanssa, ja myöhemmin heidän tilanteenparannusehdotuksiensa toteutumista käytännössä seurataan. (Pikas 1987, 50.)

Kysyin keväällä 2007 entisiltä koulukiusatuilta, miten heidän mielestään kiusaamista voitaisiin vähentää. Heidän vastauksensa ovat melko yhteneviä Salmivallin (2003) näkemysten kanssa. Koulun ilmapiirin muuttaminen hyväksyvämmäksi ja turvallisemmaksi nähdään eräänä tärkeimmistä asioista kiusaamisen tyrehdyttämisessä, vaikka sitä ei pidetä ainoana ratkaisuna kiusaamisongelmaan. Luokkien avoin ilmapiiri keskustelulle voisi kiusattujen mukaan toimia yhtenä keinona päästä eroon kiusaamisesta. Kiusaamisesta on myös voitava keskustella luokissa ja osapuolten kesken avoimesti ja kasvattavasti. Alaluokilta alkava empatia- ja moraalikasvatus saattaisi vähentää kiusaamista, kun lapset oppisivat ymmärtämään paremmin toistensa tunteita ja hahmottamaan, mikä on oikein ja mikä väärin.

Nähdäkseni kiusaamisen kitkeminen olisi syytä aloittaa jo ennen kiusaamisen alkamista. Esimerkiksi Olweusin (1992) mukaan kiusaamista on mahdollista ehkäistä jo etukäteen, kasvattamalla lasta oikein ja vastaamalla tämän tunteisiin ja tarpeisiin. Vanhempien emotionaalinen perusasenne lasta kohtaan varsinkin lapsen varhaisvuosina on merkittävä. Negatiivinen

perusasenne, josta puuttuu lämpö ja omistautuminen, lisää lapsen riskiä kasvaa vihamieliseksi, tulevaksi kiusaajaksi. (Olweus 1992, 41.)

Varhaishoivan antajan suhtautuminen lapsen aggressiiviseen käytökseen on toinen tärkeä tekijä lapsen kasvun kannalta. Jos hoitaja on salliva eikä aseta selviä rajoja aggressiiviselle käytökselle muita kohtaan, lapsen aggression taso todennäköisesti nousee. Liian vähäinen rakkaus ja hoiva sekä liiallinen vapaus lapsuudessa edistävät aggressiivisen reaktiomallin kehittymistä. Toisaalta vanhempien käyttämä fyysinen rankaisu sekä rajut tunteenpurkaukset nostavat lapsen aggressiotasoa, sillä väkivalta luo väkivaltaa. Sen vuoksi olisi tärkeää tehdä selvät rajat ja tietyt säännöt lapsen käyttäytymiselle ilman fyysisiä rangaistuksia. (Mt. 41.)

Lasta kasvattavan rakkaus lapseen ja omistautuminen hänelle yhdessä hyvin määriteltyjen rajojen sekä henkisten kasvatustekijöiden kanssa luovat harmonisia ja itsenäisiä lapsia. Vastaavasti aggressiivisen toimintamallin kehittymiselle merkitykselliset kasvatustekijät riippuvat perheen aikuisten välisestä suhteesta. Lukuisat ristiriidat vanhempien välillä luovat lapselle turvattomat suhteet. (Mt. 42.)

Kiusaamisen estämisen olisi käsittääkseni lähdettävä liikkeelle yhteiskunnalliselta tasolta. Yleinen arvomaailma viestii tietynlaista kovuutta ja välittäminen yksilöistä on kadonnut yhteiskunnan tarpeiden taakse. Koulukiusaaminen pitäisi ottaa entistä paremmin huomioon esimerkiksi opetussuunnitelmissa ja opettajankoulutuksessa. Nähdäkseni olisi tärkeää tutkia, miten opettajaksi opiskelevia ohjataan puuttumaan koulukiusaamiseen ja mitä tietoa he saavat aiheesta ja sen merkittävydestä opinnoissaan.

2.8 Mitä tiedämme ja emme tiedä kiusaamisesta?

Kiusaamisesta ilmiönä tiedetään jo runsaasti. Sitä alettiin tutkia 1970-luvun alussa Skandinaviasta käsin, ja seuraavalla vuosikymmenellä koulukiusaamista tutkittiin maailmanlaajuisesti (Olweus 1992, 11). 1990-luvulla kiusaamisen tutkimus yleistyi huomattavasti, ja nykyään kouluväkivaltaa tutkitaan tieteellisesti yliopistoissa ympäri maailmaa (Salmivalli 1998, 5).

Aiemmistä alaluvuistani selviää, kuinka kiusaamisen ryhmäsidonnaisuutta, siihen liittyviä rooleja sekä erilaisia kiusaamistyyplejä on tarkasteltu ja niistä on saatu suhteellisen paljon tietoa.

Tutkimuksin on pyritty selvittämään, millainen lapsi joutuu toveriryhmässä kiusaamisen kohteeksi ja mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat kiusaamisen alkamiseen. Kiusaajankin roolia, persoonaa ja tunteja on tutkittu jonkin verran, joskin koulukiusaajaa koskevat tulokset ovat yhteneväisyytensä ohella ristiriitaisia. On selvitetty, että kiusaamisella on välittömien seurausten lisäksi pitkäaikaisiakin vaikutuksia uhrin elämään. Näistä tyypillisimpiä näyttäisivät olevan psyykkiset ongelmat sekä vaikeudet ihmissuhteissa.

Omassa tutkimuksessani pyrin kohtaamaan kiusatun henkilön yksilönä ja tarkastelemaan hänen kokemuksiaan mahdollisimman syvällisesti. Tahdon korostaa uhrin omaa kokemusta kiusatuksi joutumisesta sekä siitä selviytymisestä. Pyrin täydentämään aiempaa tutkimusta keskittymällä kuvaamaan kiusattujen selviytymiskeinoja sekä kiusaamisen vaikutuksia uhrin elämään ja kasvuun. Tarkoitukseni on lisäksi tutkia, miten kiusaaminen näkyy sen kohteeksi joutuneiden elämässä sekä minuudessa, ja mitkä seikat uhrin kokevat merkittävinä omissa kertomuksissaan.

3 Metodologisista valinnoista

3.1 Tutkimukseni tieteenfilosofista taustaa

Ontologiset ja *epistemologiset* oletukset tutkittavan todellisuuden luonteesta yhdessä ihmiskäsityksen kanssa rakentavat tutkimukselle tieteenfilosofisen taustan ja suuntaavat tutkijan käyttämään tiettyä *metodologiaa* tutkimuksessaan. Metodologia taas vaikuttaa luonnollisesti *metodien* valintaan eli siihen, miten aineistoa hankitaan. Tieteenfilosofiset taustaoletukset vaikuttavat siis tutkimusotteen ja -menetelmän, tutkimusaiheen ja -kysymyksen sekä teoreettisen viitekehyksen valintaan ja näin ollen myös koko tutkimusaineistoon.

Hirsjärven (1985, 54) mukaan tutkimuksen ontologiset ratkaisut merkitsevät tutkijan käsittämiä oletuksia tutkittavan ilmiön luonteesta ja sen rakenteesta. Tutkijan on siis selvitettävä itselleen, millaisena hän näkee todellisuuden ja toisaalta tutkimuskohteensa osana sitä. Todellisuus ja ihmisen olemassaolo sinällään voidaan nähdä olemukseltaan tarinallisena, sillä ihminen jäsentää elämänsä ja itseään tarinoiden kautta. Kiusaamisen ontologia ei ole nähdäkseni täysin suoraviivainen: kiusaaminen on todellinen ja olemassa oleva ilmiö kiusatulle, mutta toiset eivät näe sitä välttämättä samalla tavalla. Kiusaamisen olemassaolo on siis riippuvainen ajasta, paikasta, yksilöstä ja hänen aiemmista kokemuksistaan. Tässä tutkimuksessa kiusaamista tarkastellaan uhrin näkökulmasta, ja sitä pidetään uhrin elämälle todellisena ilmiönä. Kiusaamista lähestytään tutkittavien kertomuksista käsin, jolloin se nähdään olemukseltaan tarinallisena.

Ihmiskäsitys on nähdäkseni osa yksilön maailmankuvaa ja maailmankatsomusta. Hirsjärvi (1985) toteaa maailmankäsityksen muodostuvan käsityksistä eli tiedoista, uskomuksista, arvoista ja normeista. Se on ihmisen kokonaiskäsitys todellisuuden olemuksesta, ja maailmankuva sekä ihmiskuva sisältyvät siihen. Ihmiskuva osana maailmankuvaa koostuu ihmistä koskevista lausumista ja on rakentunut ihmistä koskevan tiedon sekä uskomusten perusteella. (Hirsjärvi 1985, 81.) Oma ihmiskäsitykseni on *holistinen* eli kokonaisvaltainen: ihminen on siis jotain muutakin kuin osiensa summa. Rauhala (2005, 26–28) huomauttaa, että ihminen on holistisen käsityksen mukaan jakamaton ja ainutlaatuinen; hänellä on oma yksilöllinen elämänsä ja historiansa.

Epistemologiset eli tietoteoreettiset lähtökohdat pyrkivät selvittämään tiedon luonnetta. Tietämiselle on hankala määrittää kriteerejä, sillä arkitiedon ja tieteellisen tiedon välinen rajakin on usein

häilyvä. Airaksisen (1979, 31) määrittelee kuitenkin aidon tiedon olevan tosi, tietyllä tavalla oikeutettu uskomus. Tästä voi siis päätellä, että tieto edellyttää uskomuksen olemassaolon, vaikka usein uskomus ja tieto asetetaan vastakkain.

Brunerin (1986) mukaan ajattelu voidaan jakaa kahteen, toisistaan erilliseen, kognitiiviseen tapaan ajatella. Molemmat tavat rakentavat todellisuutta ja ilmaisevat kokemusta, mutta niiden totuuskäsitys erottaa ne jyrkästi toisistaan. Paradigmaattinen, looginen ja tieteellinen ajattelun funktio pyrkii osoittamaan formaalisti objektiivisen totuuden; *narratiivinen* ajattelu avaa ovia ajattomiin ihmeisiin ja kokemuksiin tietyssä ajassa ja paikassa. Sen pyrkimyksenä ei ole osoittaa yleistä totuutta vaan olla uskottava. (Bruner 1986, 11–14.)

Olen valinnut narratiivisen ajattelutavan oman tutkimukseni perustaksi, sillä oman käsitykseni mukaan tieto ja tietäminen on subjektiivista. Maailma näyttäytyy jokaiselle ihmiselle eri tavoin – onhan jokainen ihminen ainutlaatuinen yksilö. Tietäminen on subjektiivisuuden lisäksi keskeneräistä ja hieman epävarmaa: se kasautuu, kasvaa ja muuttuu sitä mukaa, kun uutta tietoa saadaan. Samoin ihmisen omat kertomukset itsestään ja elämästään muuttuvat elämäkokemuksen karttuessa. Varto (1994) toteaa kaikkien kriteerien nojaavan lopulta tietämisen ilmeisyyteen. Ihminen voi pitää tietona sitä tietämisen sisältöä, josta hänellä on kokemuksen varmuutta. Tämä seikka edellyttää kuitenkin valmiutta muuttaa käsitystään – kokemuksen varmuushan voi kadota yhtä nopeasti kuin se on syntynytkin. (Varto 1994, 136.)

3.2 Fenomenologis-hermeneuttisesta traditiosta

Positivismi, hermeneutiikka ja fenomenologia ovat kolme pääasiallista tieteellistä lähestymistapaa. Ihmistieteissä, kuten kasvatustieteessä, käytetään yleensä lähestymistapana hermeneutiikkaa tai fenomenologiaa, sillä ne pyrkivät selittämisen sijaan ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Myös omassa tutkielmassani pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan tutkittavien kertomuksia ja niiden taustalla olevia merkityksiä, joten katson fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan palvelevan tutkielmani tarkoitusta parhaiten.

Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, joita yksilö kerää elämismaailmastaan. Yksilön suhde toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon ilmenee hänen kokemuksissaan, ja kokemus syntyy

vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Ihmisen suhde omaan elämäntodellisuuteensa on siis fenomenologisen tutkimuksen kohde, eikä ihmistä voida ymmärtää irrallaan tästä suhteesta. Ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, eli kaikki merkitsee ihmiselle jotakin. Kokemus muodostuu merkitysten mukaan, ja nämä merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. (Laine 2004, 26–28.) Noddings (1998) näkee fenomenologian välittämisenä tai huolehtimisena, jonka kohteena on aina joku toinen osapuoli. Ensin havaitaan ja huomataan huolehdittava, seuraavaksi selvitetään hänen tuntemuksiaan ja näin lopulta tulkitaan sekä tutkitaan hänen tietoisuuttaan. (Noddings 1998, 62.)

Fenomenologisen oletuksen mukaan ihminen on perustaltaan yhteisöllinen kulttuuriolento. Merkitykset, joiden valossa todellisuus avautuu yksilölle, ei ole hänessä synnynnäisesti – niiden lähteenä on yhteisö, johon jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Erilaisissa kulttuureissa elävillä ihmisillä on erilainen elämismaailma, ja asioilla on heille erilaiset merkitykset. Ihmisillä on yhteisön jäsenenä yhteisiä piirteitä ja yhteisiä merkityksiä, joten jokaisen yksilön kokemusten tutkimus paljastaa myös jotain yleistä. Toisaalta jokaisen yksilöllisellä erilaisuudellakin on merkitystä. Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. (Laine 2004, 28–29; Tuomi & Sarajärvi 2002, 34.)

Fenomenologisen tutkimuksen hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tarpeen vaatiessa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34). Hermeneutiikka on Laineen (2004) mukaan teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Tulkinnalle yritetään etsiä mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voidaan puhua vääristä tai oikeammista tulkinnoista. Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikaation maailmaan ja etenkin kielellisiin ilmaisuihin. Ilmaisut kantavat merkityksiä, joita voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. (Laine 2004, 29–31.) Hännisen (2003, 25) mukaan kertomukset välittävät elämisen kulttuurisia malleja sekä rikastavat ja jäsentävät edelleen elämän merkityksiä. Hermeneuttisuus merkitsee tässä aspektissa sitä, että tarinan osat saavat merkityksensä siitä kokonaisuudesta, johon ne liittyvät. (Hänninen 2003, 25.) Esimerkiksi tutkimuksen kohteena olevat kielelliset ilmaisut ovat osia laajemmasta kertomuksesta.

Jokaisessa tutkimuksen vaiheessa tutkija kohtaa niin kutsutun *hermeneuttisen kehän* ongelman. Tutkija ryhtyy aineistonsa kanssa eräänlaiseen vuoropuheluun, jonka tavoitteena on toisen ihmisen toiseuden ymmärtäminen. On siis kyse tutkimuksellisesta dialogista tutkimusaineiston kanssa, ja tieto syntyy vasta tuossa dialogissa. Hermeneuttista kehää kulkemalla tutkijan olisi tarkoitus vapautua oman perspektiivinsä minäkeskeisyydestä. (Laine 2004, 34.) Joelsson (1999) täsmentää,

että narratiivinen tutkimus on kysymysten esittämistä aineistolle hermeneuttiseen tapaan. Tätä kyselyprosessia ohjaa tutkimuskysymys, joka pyrkii selittämään ja ymmärtämään henkilön sisäistä, subjektiivista todellisuutta ja erityisesti henkilön antamia merkityksiä kokemuksilleen. (Joelsson 1999, x.)

Fenomenologisessa ja narratiivisessa tutkimuksessa on myös eroja. Fenomenologi etsii kokemuksen olemusta ja ydintä; narratiivinen tutkija pyrkii kuvaamaan kokemuksen monia ulottuvuuksia ja ymmärtämään, miten kokemus on kerrotussa tarinassa mukana. Fenomenologi haluaa mahdollisimman refleктоimattomia kokemuksen kuvauksia usealta ihmiseltä, kun taas narratiivisessa tutkimuksessa kertojan reflektio on jopa toivottavaa ja pienempi määrä kertomuksia riittää. Narratiivisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa kokemus nähdään luonteeltaan muuttuvana. Narratiivista tutkimusta tekevä tutkija voi kuitenkin aineistoa analysoidessaan ottaa lähtökohdaksi fenomenologisen asenteen ja pyrkiä kuvaamaan jotakin ilmiötä sinänsä. (Erkkilä 2005, 201–202.)

Tutkielmani on myös *laadullista tutkimusta*, jota Soinin (1995, 33–35) mukaan käytetään silloin, kun halutaan korostaa ymmärtämistä ja tulkintaa sekä oivaltaa ilmiöiden merkityksiä. Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on Hirsjärven ja Huttusen (1995) mukaan *holistinen*, kokonaisvaltainen. Siinä keskitytään monimutkaisiin keskinäisiin riippuvuuksiin, joita ei voi tarkoituksenmukaisesti tiivistää erillisiksi muuttujiksi tai yksinkertaisiksi syy–seuraussuhteiksi. (Hirsjärvi & Huttunen 1995, 203.)

Kuten edellä mainitsin, narratiivinen näkökulma on toinen tärkeä perusratkaisu tutkielmassani, ja se toimii taustafilosofiana koko työlleni. Narratiivisen filosofian mukaan kertomukset rakentavat ja välittävät tietoa. Tutkimuksen materiaalina on usein kertomuksia, mutta tutkimus voidaan ymmärtää myös kertomuksen tuottamiseksi maailmasta (ks. esim. Heikkinen 2007, 142). Tässä tutkielmassa aineistoni koostuu kertomuksista, ja pyrin luomaan niiden perusteella uusia kertomuksia tutkittavista.

Tutkielmassani kiusaamista kuvataan aluksi ilmiönä kiusattujen näkökulmasta. Tässä kokemusten kuvailussa käytetään taustalla fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa sekä narratiivien analyysia. Pyrin myös selvittämään ja tulkitsemaan kiusaamiskokemuksen merkityksiä sekä ulottuvuuksia tutkittavien elämänselämyksessä, ja tässä tulkinnessa tukeudun narratiiviseen analyysiin, jonka avulla kiinnitän huomion jokaisen tutkittavan omaan elämäntarinaansa.

3.3 Kokemusten kuvaamisen narratiivinen ja elämäkerrallinen kehys

3.3.1 Elämäkerrallisesta tutkimuksesta

Tutkielmani voidaan katsoa noudattavan elämäkerrallista tutkimustraditiota. Näen, että ihmisen koko elämä ja ihminen itse rakentuvat tarinoiden kertomisen kautta, kuten Syrjälä (2007, 230) asian ilmaisee. Syrjälän (2007, 230) mukaan yksilö kertoo itselleen ja muille eri tilanteessa erilaisia tarinoita silloin, kun hän pohtii omaa elämäänsä. Olen pyytänyt tutkittavia pohtimaan elämäänsä ja itseään kirjoituksissaan, ja uskon heidän kertomustensa olevan osittain tilanteen sanelemia. Jossain toisessa tilanteessa, ajassa ja paikassa tarina olisi voinut olla toisenlainen tai ainakin toisensävynen. Syrjälän (2007, 230–234) mukaan ihmisen kertomukset kerääntyvät yksilön oman minän ympärille ja muodostavat näin kokonaisuuden, jota kutsutaan elämän tarinaksi, ja yksilö alkaa vähitellen elää tämän tarinansa mukaan.

Elämäkertatutkimuksen aineistona käytetään Syrjälän (2007, 239) mukaan erilaisia ihmisen elämää kokonaisvaltaisesti kuvaavia dokumentteja, joiden avulla tarkastellaan yksittäisen ihmisen tai ihmisryhmän elämän luonnetta ja merkitystä. Ihmisen elämä on aina osa kulttuuria, jossa hän elää, joten elämäkerrallisen tutkimuksen avulla voidaan saavuttaa uutta ymmärrystä koko kulttuurista laajemminkin (Erben 1998, 4). Omassa tutkimuksessani aineistona käytetään koulukiusattujen kirjoittamia kertomuksia elämästään. Niiden avulla pyrin tarkastelemaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan juuri tämän joukon elämää ja heidän kokemustensa merkitystä. Uskon, että tutkittavieni kertomuksista heijastuu myös kulttuurin vaikutus, sillä eri kulttuureissa eri asiat saavat omat merkityksensä.

Erkkilä (2005) toteaa, että elämäkerrallinen tutkimus voidaan erottaa näkökulman mukaan elämänhistorialliseen ja elämäkerralliseen tutkimukseen. Elämänhistoriallisessa tutkimuksessa tutkija kerää kerrotun tai kirjoitetun elämäntarinan lisäksi aineistokseen historiallisia dokumentteja ajalta, jolta elämäntarina on sekä muiden aikalaisten kirjoittamia asiakirjoja tai kertomuksia tutkittavasta henkilöstä tai ajasta. Elämäntarina pyritään siis sijoittamaan tiettyyn sosiaaliseen, taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen. Elämäkerrallinen tutkimus taas keskittyy kertojan kokemaan elämään, jolloin muun aineiston osuus ei ole niin merkittävä. Tavoitteena on ymmärtää kertojan kokemuksia, vaikka elämäntarina voidaan toisaalta sijoittaa myös aikaan ja paikkaan.

(Erkkilä 2005, 196–197.) Lienee selvää, että tässä tutkimuksessa näkökulma on pikemminkin elämäkerrallinen kuin elämänhistoriallinen.

Elämäkerrallisen tutkimuksen voi Millerin (2000) mukaan erottaa kolmen erilaisen suuntauksen perusteella. *Realistinen* suuntaus edustaa induktiivista tutkimusta, jonka tarkoituksena on selvittää sosiaalisten ilmiöiden yleisiä ilmenemismuotoja. *Uuspositivistinen* suuntaus toimii deduktion perusteella: jo olemassa olevien teorioiden ja käsitteiden avulla yritetään ennustaa yksilöiden elämää. *Narratiivinen* suuntaus, jota oma tutkimuksenikin edustaa, ottaa lähtökohdakseen kertojan näkökulman. (Miller 2000, 11–12.)

3.3.2 Narratiivisuudesta

Narratiivisuus sopii lähtökohdaksi tutkimukseeni, sillä tavoitteenani on ymmärtää yksilön ainutlaatuinen näkökulma – tässä tapauksessa kiusaamiskokemukseen ja sitä kautta elämään. Heikkisen (2007) mukaan narratiivista lähestymistapaa käyttävä tutkija suuntaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjinä ja rakentajina. Narratiivinen tutkimus käyttää usein materiaalinaan kertomuksia, mutta tutkimus voidaan ymmärtää myös kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. (Heikkinen 2007, 142.)

Narratiivisuus on tullut aiempaa enemmän esille samaan aikaan, kun tiedon- ja tiedekäsitys on muuttunut konstruktivistisempaan suuntaan. Tietämisen prosessi perustuu pitkälti kertomusten kuulemiseen ja tuottamiseen. Ihminen tulkitsee maailmaa jatkuvasti kehittyvänä kertomuksena, joka saa alkunsa kulttuurisesta kertomusvarannosta ja liittyy siihen yhä uudelleen. Identiteettimme rakentuu narratiivisesti, tarinoiden välityksellä, sillä ymmärrämme itsemme kertomusten kautta. Ihminen muodostaa käsityksen itsestään joka päivä uudestaan, joten sekä tieto itsestä että tieto maailmasta muotoutuu kertomusten kautta. (Heikkinen 2007, 144.)

Narratiivisuuden käsite on hyvin monimuotoinen ja epäyhtenäinen, sillä eri tieteenaloissa ja koulukunnissa se ymmärretään eri tavoin. Hatch ja Wisniewski (1995) tiivistävät kuitenkin narratiivisen tutkimuksen ominaispiirteet, jotka näkyvät myös tässä tutkimuksessa. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistetaan yksilöiden omiin merkitystenantoihin yksilöiden omien tarinoiden kautta. Narratiivinen tutkimus ei siis tähtää objektiiviseen tietoon, vaan paikalliseen, subjektiiviseen tietoon. Tutkimuksessa pyritään tutkijan ja tutkittavien yhteiseen merkityksen

luomiseen. Tieto muodostuu usein dialogisesti, tutkittavien kanssa keskustellen. Tutkijan päämääränä on sekä kuvata maailmaa että muuttaa sitä ja pyrkiä kohentamaan tutkimuksen kohteina olleiden ihmisten oloja. (Hatch & Wisniewski 1995, 113–135.) Tärkeimpänä narratiiviseen tutkimukseen kuuluvana seikkana näen yksilöiden omien merkitystenantojen huomioinnin, sillä se antaa yksilöiden oman äänen kuulua aidolla tavalla.

Hatchin ja Wisniewskin (1995) määritelmästä huomioin erityisesti narratiivisuuden yhteyden tiedon rakentamiseen sekä käytäntöön. Omassa tutkimuksessani liitän narratiivisuuden myös tutkimusaineiston luonteeseen ja aineiston analyysitapoihin. suhde

Narratiivisuus tiedonprosessissa

Narratiivisuudella voidaan ensinnäkin viitata *tiedonprosessiin* sinänsä, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen. Narratiivisuus onkin usein liittynyt konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen. (Heikkinen 2007, 144.) Narratiivisuuden konstruktivistinen näkökulma tarkoittaa Brunerin (1987) mukaan sitä, että maailma ei tapahdu jossain ulkopuolella, vaan yksilön pään sisällä. Kertomuksetkin muodostuvat ihmisen mielessä eikä niiden tarvitse olla todellisia. Elämäkertapohjaiset kertomukset eivät siis välttämättä kuvaakaan sitä, mitä on tapahtunut, vaan pikemminkin yksilön jatkuvaa tulkintaa kokemuksistaan. (Bruner 1987, 691–692.) Ihminen ymmärtää Brunerin (1986) mukaan narratiivisesti omaa elämäänsä ja muiden elämää, ja tämän vuoksi narratiivinen tietämisen tapa soveltuu myös tutkijan välineeksi. Narratiivinen tiedonmuodostus etsii kontekstuaalisuudessaan yhteyksiä tapahtumien välillä. (Bruner 1986, 11–13.)

Heikkinen (2007) lisää narratiivisuuden konstruktivistiseen näkökulmaan liittyen, että yhden, kaikille yhteisen todellisuuden sijaan olemassa on eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa konstruoituvia todellisuuksia. Objektiiviseen totuuteen ei uskota, vaikka tutkimuksen avulla voidaan tuottaa jokin autenttinen näkökulma todellisuuteen. (Heikkinen 2007, 145.)

Konstruktivistinen tietokäsitys edustaa tietoteoreettista relativismia, jonka mukaan tietäminen on suhteellista – tarkastelijan asemasta, ajasta ja paikasta riippuvaa. Tietäminen on siis aina jonkun ihmisen tietoa, ja tämä ihminen elää jossain tietyyssä sosiaalisessa ja fyysisessä ympäristössä, on

jonkun lapsi tai vanhempi ja elänyt tietynlaisen elämän. Nämä ymmärtämissyhteudet määrittävät kaikelle hänen tietämiselleen kehyksen. (Heikkinen 2007, 146.)

Konstruktivismin perusajatus on, että yksilö rakentaa tietonsa aiemman tietonsa ja kokemuksensa varaan. Ihmisen näkemys asioista muuttuu sitä mukaa, kun hän saa uusia kokemuksia ja keskustelee muiden ihmisten kanssa. Tästä näkökulmasta katsottuna tieto on kertomusten verkko, joka saa koko ajan uutta materiaalia jatkuvasti uusiutuvasta kulttuurisesta tarinavarannosta ja liittyy alati itse siihen takaisin. Identiteettien ja tiedon rakentumisen tapaan narratiivisuus toimii tutkimuksessakin kahteen suuntaan: kertomukset ovat tutkimuksen lähtökohta ja myös lopputulos. (Mt. 146.) Näin tapahtuu tässäkin tutkielmassa. Käytän aineistona ja tutkimuksen lähtökohtana kertomuksia ja päädyn lopulta muodostamaan jokaiselle tutkittavalle oman kertomuksen.

Lieblichin (1998, 2) mukaan narratiivisuus liitetään usein konstruktivismin lisäksi postmodernismiin. Heikkisen (2007) määritelmän mukaan postmoderni tiedonkäsitelmä hylkää perinteisen objektiivisen (modernin) todellisuuskäsityksen, jonka mukaan olemassa on yksi todellisuus ja sitä koskeva totuus. Tämä totuus voidaan modernistisen tiedonkäsitelmän mukaan esittää väitelauseiden avulla ja osoittaa siten todeksi tai epätodeksi. (Heikkinen 2007, 144–145.) Reissmanin (1993, 11) mukaan narratiivinen lähestymistapa voidaan nähdä postmodernina, koska todellisuus ymmärretään siinä situationaaliseksi sekä joustavaksi ja tutkittava luo sitä yhdessä tutkijan kanssa haastattelun aikana.

Narratiivisuus ja tutkimusaineisto

Toisaalta narratiivisuutta voidaan Heikkisen (2007, 144) mukaan käyttää kuvattaessa *tutkimusaineiston luonnetta* tai viitattaessa *aineiston analyysitapoihin*. Polkinghorne (1995) huomauttaa, että aineistonhankinnassa on tärkeää saada ihmiset kertomaan vapaasti oman elämänsä vaiheista ja alueista. Aineistoa voidaan analysoida karkeasti jaotellen joko *narratiivien* analyysin tai *narratiivisen* analyysin mukaan. Narratiivien analyysissä huomio kohdistetaan kertomusten luokitteluun erillisiin luokkiin esimerkiksi kategorioiden tai tapaustyyppien avulla. Narratiivisen analyysin tavoitteena on etsiä tarinan juoni ja säilyttää kertojan ääni. Tämä analyysitapa pyrkii luomaan aineiston pohjalta uuden kertomuksen, joka yrittää tuoda esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. (Polkinghorne 1995, 6–8, 12.) Tässä tutkimuksessa aineistoa analysoidaan sekä

narratiivien että narratiivisen analyysin avulla. Jokaisen tutkittavan kertomusten pohjalta luodaan uusi kertomus, mutta tutkittavien kertomuksista etsitään myös toistuvia teemoja ja tapauksia.

Narratiivisuutta käytetään myös tutkimuksen laadun ja materiaalin kuvaamiseen, jolloin käsitteellä viitataan lähinnä kerrontaan tekstilajina. Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat esimerkiksi vapaat kirjalliset vastaukset tai haastattelut, joissa tutkittava saa mahdollisuuden kertoa käsityksistään omin sanoin. Muun muassa päiväkirjat ja elämäkerrat ovat narratiivista aineistoa, joka on aina joko suullisesti tai kirjallisesti esitettyä kerrontaa. Yksinkertaisimmillaan narratiivinen aineisto on mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei välttämättä aseteta vaatimuksia eheiden, juonellisten kertomusten tuottamisesta. (Heikkinen 2007, 147.) Narratiivinen aineisto omassa tutkimuksessani tarkoittaa tutkittavien kirjoittamia tai sanelemia tekstejä. Osa teksteistä on luonteeltaan yhtenäisiä kertomuksia, osa taas on sirpalemaisempia pohdintoja jostain tietyistä teemasta.

Narratiivien merkitys käytännössä

Tutkimuskirjallisuudessa narratiivisuus on liitetty usein narratiivien *käytännölliseen merkitykseen*. Narratiivisuus voidaan ymmärtää myös ammatillisena työvälineenä. Sitä on sovellettu esimerkiksi psykoterapiaan, kasvatukseen, opettajankoulutukseen, sosiaalityöhön ja liikkeenjohtoon. Moni käytännön sovellus perustuu ajatukseen identiteetin rekonstruoimisesta kertomusten välityksellä. Elämäntarina tuotetaan ja tarkastellaan, jotta yksilön sirpaleisesta elämästä voitaisiin koota ehjempää kokonaisuutta. (Heikkinen 2007, 144.)

Narratiiveja käytetään ehkä yleisimmin psykoterapian välineenä, sillä asiakkaan kertoman minäkertomuksen ajatellaan toimivan epäedullisesti hänen itsensä kannalta, ja siksi sitä ryhdytään rakentamaan uudelleen paremmin toimivaksi. Terapeutti yrittää yhdessä asiakkaan kanssa luoda sellaisen kertomuksen, jonka välityksellä asiakas voi ylittää elämässään vaikuttavan kriisin ja avata uusia näköaloja tulevaisuuteen. (Heikkinen 2007, 151.)

Eräs tutkimukseni tavoite on auttaa tutkittavia käsittelemään vaikeita kokemuksiaan. Oman elämän ja kiusaamiskokemuksen kirjoittaminen kertomukseksi on uskoakseni tukena tässä prosessissa. Tutkittavien mahdollisesti sirpalemaisista kertomuksista voidaan koota yhtenäinen kertomus, joka toivoakseni auttaa heitä ymmärtämään oman elämänsä ja kertomustensa merkitystä ja funktiota.

Narratiivisuus yksilön elämässä ja identiteetissä

Koen Brunerin ajatukset elämän ja ihmisyyden kertomuksellisesta luonteesta merkittävimpana lähtökohtana tämän tutkimuksen filosofialle ja toteuttamiselle. Brunerin (1987) käsitys on, että kertomukset taltioivat eletyn elämän parhaiten. Elämän ja kertomusten välinen suhde on kaksisuuntainen: kertomukset jäljittelevät elämää ja elämä kertomuksia. Yksilön kertomus omasta elämästään ei ole välttämättä selkeä ja täysin todenperäinen selonteko vaan pikemminkin kognitiivinen saavutus, narratiivinen aikaansaannos. Brunerin mukaan elämää itsessään ei ole olemassa, on vain valikoituja toteutuksia yksilön muistista. (Bruner 1987, 692–693.)

Brunerin (1987) ajatusten ydin on, että kulttuurisesti muotoutuneet, kognitiiviset ja kielelliset prosessit, jotka ohjaavat yksilön omaa kerrontaa elämästään, saavuttavat lopulta voiman rakentaa tarkkoja kokemuksia, järjestää muistoja ja antaa tarkoitus elämän tietyille tapahtumille. Ihmisestä itsestään tulee kulttuurinen kertomus, jonka avulla hän kertoo elämästään. (Mt. 694.) Barclay (1996, 94) toteaa, että tämä kokemusten arviointi ja rakentaminen sekä sitä kautta muodostetut kertomukset antavat yksilön elämälle merkityksen.

Raggatin (2006) mukaan narratiivisen tutkimuksen ongelmana on, voiko yksilön elämäntarinaa pitää yhtenä ja lopullisena käsitteenä. Tämä käsite olettaa, että kertomus on lineaarinen, integroitu ja koherentti, ja että elämän kaikki asiat on nidottu yhteen yhdellä tarinalla. Kuitenkin ihmisellä voi olla ja onkin useita erilaisia versioita elämänsä tarinasta ja omasta itsestään eri tilanteissa. (Raggat 2006, 15–16.) Esimerkiksi oman tutkielmani tutkittavat ovat kertoneet elämänsä tarinan tietyssä ajassa ja paikassa. Jonain toisena hetkenä kertomus saattaisi olla erilainen, ja tutkittava on kertoessaan varmasti punninnut sanojaan ja harkinnut, minkälaisen tarinan elämästään sekä itsestään haluaa antaa kuuluviin tutkimuksessa.

Elämäntarina ei voi olla Raggatin (2006) mukaan monologi, sillä se näyttäytyy erilaisena kuulijasta ja keskustelusta riippuen. Se on pikemminkin kertojien keskustelu – kertomusten sota yksilön mielessä. (Raggat 2006, 16.)

Raggat (2006, 32) toteaa, että ihmisen identiteetti on avoin, dialoginen ja narratiivinen side moniulotteisen maailman kanssa. Ihmisen käsitys itsestään, persoonastaan ja taidoistaan peilautuu jatkuvasti ympäröivän maailman kanssa. Toiset ihmiset vaikuttavat siihen joka tapauksessa. Sanat, ilmeet ja jopa eleet merkitsevät. Joskus ihmisestä kasvaa ympäristönsä kuva: muiden oletukset ja

viestintä tekevät yksilöstä sellaisen kuin hän on. Identiteetti on siis avoin vaikutteille, juuri niille pienille vihjeille, joita yksilö saa toisilta, samassa kertomusten rakentamassa maailmassa eläviltä ihmisiltä. Ihminen saattaa lopulta alkaa toimia niin kuin ympäristö sanelee, kuten esimerkiksi koulukiusattujen tapauksessa usein käy.

Totesin aiemmin Heikkiseen (2007) viitaten, että ihmisen identiteetti muodostuu kertomusten avulla. Yksilö siis kirjoittaa, puhuu, lukee ja muokkaa oman elämänsä tarinaa tai niitä useita tarinoita, joista hän seurasta ja tilanteesta riippuen valitsee yhden oman elämänsä tarinaksi. Samasta vaiheesta, kaudesta tai hetkestä voi olla useita toisistaan poikkeavia, usein jopa ristiriitaisia kertomuksia. Nämä kertomukset yhdessä paljastavat ihmisestä jotain olennaista, mutta niiden perusteella ei voida tehdä mitään tyhjentäviä päätelmiä yksilöstä, hänen identiteetistään tai elämästään.

3.4 Tapaustutkimuksesta

Käsite *tapaustutkimus* lienee oleellista mainita oman tutkimukseni kohdalla. Tapaustutkimuksesta on kyse silloin, kun tutkimuksen kohteena on tietty tapaus, esimerkiksi yksilö, ryhmä tai ilmiö. Oman tutkielmani kohdejoukkona on ryhmä saman koulun oppilaita, jotka joutuivat koulukiusaamisen uhreiksi samassa paikassa samaan aikaan, ja siten he muodostavat eräänlaisen tapauksen. Toisaalta käsittelen jokaista tutkittavaa myös erikseen omana tapauksenaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin konstruoimaan kustakin tapauksesta välittyvää kertomusta, narratiivisia, joten jätän tapaustutkimuksen ominaispiirteiden esittelyn vähemmälle.

Saarela-Kinnusen ja Eskolan (2007, 185) mukaan tapaustutkimuksen ideana on löytää yksittäisestä tapauksesta yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa. Se on pyrkimys myös omassa tutkimuksessani. Syrjälä (1994) listaa tapaustutkimukselle ominaisia piirteitä: tapaus on tietty rajallinen kokonaisuus, ja tapaustutkimus on kuvailevaa tutkimusta, jossa pyritään löytämään ilmiölle myös selityksiä. Tapaustutkimus ei kohdistu ainoastaan nykyisyyteen, vaan kohteen ymmärtäminen vaatii yleensä myös menneisyyden tarkastelua. Yhteen tapaukseen saattaa kuulua paljon ihmisiä, mutta nämä eivät ole satunnainen otos mistään perusjoukosta. (Syrjälä 1994, 11–12.) Mainitut piirteet toteutuvat tässäkin tutkimuksessa.

Syrjälän (1994) mukaan tapaustutkimuksen lähtökohtana on yksilöiden kyky tulkita inhimillisen elämän tapahtumia ja muodostaa merkityksiä elämismaailmastaan. Tapaustutkimus on kokonaisvaltaista kuvausta ilmiöstä; se on konkreettista, elävää ja yksityiskohtaista todellisuuden lähikuvausta ja tulkintaa. (Syrjälä 1994, 13–14.) Tapaustutkimuksen kokonaisvaltaisuus ja holistisuus käyvät ilmi myös siinä, että tutkimusta suorittaessa ja tulkitessa käytetään yleensä useita eri menetelmiä (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185).

Tutkija ja tutkittava ovat tapaustutkimuksessa vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkittavat eivät ole esineellistettyjä objekteja vaan tuntevia ja toimivia subjekteja, kuten tutkijakin. Tutkijan ja tutkittavien välillä on oltava luottamus ja sopimus tutkimuksen suorittamisen säännöistä. (Syrjälä 1994, 14–15.) Omassa tutkielmassani tutkittavien kanssa on sovittu tutkimuksen toteuttamisesta erikseen, ja pitkäaikainen vuorovaikutus heidän kanssaan on luonut luottamuksen välillemme.

Koen oman tutkimuskohteeni olevan tapauksena ainutkertainen ja jossain määrin myös poikkeuksellinen. Tutkittavani ovat käyneet samaa koulua samaan aikaan ja kokeneet saman kohtalon, mutta heistä jokainen yksilönä on saattanut kokea sen eri tavalla. Toivon, että tämän yksittäisen tutkimustapauksen avulla voidaan oppia tuntemaan kiusaamisilmiöön liittyviä yleisiäkin piirteitä.

4 Tutkimuksen suorittaminen

Tutkimukseni kohteena on kahdeksan nuorta, hieman yli 20-vuotiasta naista, jotka joutuivat koulukiusatuiksi yläkouluaikana 2000-luvun molemmin puolin. Tutkittavat kävivät koulua samassa Etelä-Suomessa sijaitsevassa oppilaitoksessa ja tunsivat toisensa, vaikka olivat eri luokilta ja hieman eri-ikäisiä keskenään. Heidän nimensä on tässä tutkielmassa muutettu tunnistamattomuuspyrkimyksen vuoksi. Tällä hetkellä viisi tutkittavista opiskelee, kaksi on työelämässä ja yksi etsii yhä paikkaansa.

Kutsuin tutkielmaani mukaan yhdeksää henkilöä keväällä 2007, ja he kaikki vastasivat myöntävästi. Moni osallistui mielellään, mutta erityisesti yhtä vastausta sain odottaa kauan. Jouduin karsimaan yhden tutkittavan pois tutkimusjoukosta, sillä hän vastasi kieltämällä kiusaamiskokemuksensa ja sen myöhemmät vaikutukset. Ulkopuolisen silmin juuri tämä henkilö on kärsinyt kiusaamisesta ja sen seurauksista paljon: hän on erakoitunut eikä saa otetta elämäänsä. Tietysti on mahdollista, että kiusaamisen sijaan jokin muu asia on vaikuttanut häneen näin. Toisaalta Conway (1996) huomauttaa, että ihmisillä on toisinaan tapana käsitellä traumaattisia muistojaan henkilökohtaisten kertomusten tai myyttien avulla. Yksilö kykenee tuottamaan sujuvan ja yksityiskohtaisen kertomuksen elämästään, mutta kertomuksesta puuttuu kokonaisia elämän jaksoja tai niitä on muutettu. Näin yksilö suojelee itseään omilta, kipeiltä muistoiltaan. (Conway 1996, 74–75.) Barclay (1996) toteaa samaan teemaan liittyen, että hyvin kipeitä asioita kokeneella yksilöllä voi olla kaksi elämää, kaksi itseä tai minuutta. Traumatisoituneet ihmiset menettävät hänen mukaansa usein traumaattisen kokemuksen paikan ja järjestyksen sekä traumaattisten tapahtumien merkitystä kuvaavan narratiivisen yhtälön, jos heiltä puuttuu kyky järjestää ajallisia ja johdonmukaisia kertomuksia elämästä. (Barclay 1996; 96, 113.) Kyseisen tutkimukseen pyytämäni henkilön kohdalla on saattanut käydä näin.

Tutustuin kiusaamisteorioihin ja kiusaamiseen liittyvään kirjallisuuteen keväällä 2007, minkä jälkeen keräsin tutkittaviltani tekstit, joissa he pohtivat kiusaamishistoriaansa. Lähetin tässä vaiheessa tutkittaville kysymyksiä, joihin toivoin heidän vastaavan (liite 1). Nämä kysymykset käsittelivät tutkittavien käsityksiä ja kokemuksia kiusaamisen syistä, seurauksista ja selviytymiskeinoista. Osa tutkittavista kirjoitti kokemuksistaan kertomuksen muodossa; jotkut suhtautuivat kysymyksiin kuin haastatteluun ja vastasivat kuhunkin kysymykseen erikseen.

Tätä tutkimusta valmistellessani syvensin tietämystäni koulukiusaamisesta tutkimuskirjallisuuden avulla. Valitsin tutkimukseni taustafilosofiaksi ja näkökulmaksi narratiivisen lähestymistavan, johon tutustuminen avasi minulle uusia ovia elämän, kertomusten ja maailman hahmottamiseen. Hankittuani itselleni syvempää tietämystä sekä kiusaamisesta että narratiivisesta tutkimusmetodista otin yhteyttä tutkittaviini uudelleen ja toteutin uuden aineiston hankinnan kevättalvella 2008 sähköpostin välityksellä. Tässä vaiheessa kysyin tutkittavilta heidän nykyisestä elämäntilanteestaan, elämästään ja kiusaamisen osuudesta siihen. Kävin jokaisen kanssa henkilökohtaisesti kirjeenvaihtoa sähköpostin välityksellä, ja se onnistui hyvin. Sähköpostin avulla oli mahdollista pyytää lisäselvitystä johonkin tiettyyn seikkaan, kysyä lisäkysymyksiä ja muodostaa tutkittavan kanssa keskusteleva ja dialoginen suhde kunkin oman kertomuksen muodostamiseksi.

Toteutin aineistonkeruutani teemahaastattelun keinoin: sähköposteissa keskusteltiin enimmäkseen jostain temasta kerrallaan, mutta myös aiempiin teemoihin oli mahdollista palata. Joidenkin henkilöiden kanssa viesteissä keskusteltiin muustakin kuin kiusaamisesta, toiset kirjoittivat pitkästi, ja osa keskittyi raportoimaan vastauksensa lyhyesti. Yksi tutkittava ei aikonut vastata toisella kierroksella lainkaan: hän ei mielestään osannut kertoa elämästään mitään. Tämä tuntui yllättävältä, sillä kyseinen tutkittava on hyvä kirjoittaja ja kiusaaminen on hänen aiemman tekstinsä perusteella vaikuttanut häneen. Toisaalta sama tutkittava viivytti vastaustaan aiemmassakin vaiheessa, joten kyseessä saattoi olla vain suuri kynnyks kirjoittaa itsestään tai osallistua tutkimukseen. Sain lopulta tältäkin tutkittavalta vastaukset ja elämäntarinan käyttämällä erästä Internetin reaaliajassa toimivaa keskustelusivustoa, jolla kykenimme keskustelemaan hänen elämästään ja kokemuksistaan yksityisesti ja dialogisesti. Keskustelurupeama kesti useita tunteja, ja sain tältä tutkittavalta aineistoa tutkielmaani jopa enemmän kuin monelta muulta.

Käsittelin ja analysoin keräämäni aineiston ensin narratiivisen ja sitten narratiivien analyysin mukaan – tapauksittain. Koin kykeneväni näiden erilaisten analyysitapojen avulla nostamaan aineistosta esiin erilaisia huomioita. Jokainen tutkittava – jokainen kertomus – on oma tapauksensa, joten kokosin *narratiivisen analyysin* mukaan jokaisen tutkittavan teksteistä erillisen *narratiivin*, kutakin henkilöä ja hänen elämänsä kuvaavan kertomuksen (ks. Polkinghorne 1995; 6–8, 12). Kaikki tutkittavani ovat kuitenkin osa yhtä tapausta, sillä heitä kiusattiin samaan aikaan samassa koulussa. Olen pyrkinyt tuomaan tätä aspektia esiin analysoimalla aineistoa myös *narratiivien analyysin* tapaan (ks. Polkinghorne 1995, 6–8, 12), aineistoa teemoitellen. Näitä analyysitapoja kuvasin jo edellä ja kerron niistä sekä niiden soveltamisesta lisää myöhemmin tutkimustuloksia erittelevässä osiossa.

5 Tutkimustuloksia ja tulkintaa

5.1 Tutkimustuloksia narratiivisen analyysin mukaan

Tässä osiossa tutkittavien tekstejä on käsitelty *narratiivisen analyysin* mukaan (ks. Polkinghorne 1995). Olen koonnut jokaisen tutkittavan teksteistä erillisen narratiivin, kutakin henkilöä ja hänen elämäänsä kuvaavan kertomuksen, sillä jokainen tutkittava on oma tapauksensa, oman elämänsä päähenkilö ja kertoja.

Tapauksia kuvaavissa kertomuksissa olen korostanut niitä asioita, joita tutkittava itse on tähdentänyt omilla teksteissään, vastauksissaan ja kertomuksissaan. Kuvauksissa on mukana myös tulkintaa, ja tutkittavien teksteistä lainatut, kertomusta täydentävät tai tulkintoja perustelevat, lainaukset on kursivoitu, jotta lukijan on helppo erottaa ne omasta tekstistäni. Jokaisen narratiivin lopussa on tutkittavan kertomuksesta rakennettu yhteenveto, jonka otsikossa pyrin ilmaisemaan kyseisen tutkittavan kertomusta kuvaavan juonen. Yhteenvedoissa olen pyrkinyt ja keskittynyt kuvaamaan, miten koulukiusaaminen näkyy juuri tämän yksilön elämässä. Nämä yhteenvedot eivät kuitenkaan osoita sitä moniulotteisuutta, mikä näkyy pitemmissä kertomuksissa, jotka olen tutkittavista rakentanut.

Sofia

23-vuotias Sofia joutui kiusaamisen kohteeksi seitsemännen luokan alussa, kun hän ja muutama muu oppilas sijoitettiin jo alakoulusta yhtenäisenä ryhmänä kulkeneeseen luokkaan. Aluksi Sofia yritti sopeutua ja tulla toimeen uusien luokkatovereidensa kanssa, mutta varsin pian uutena luokkaan tulleet joutuivat muiden silmätikuiksi. Sofia kokee erilaisuutensa aiheuttaneen kiusaamista; hän oli muita kiltimpi, tunnollisempi ja rauhallisempi. Kiusaaminen oli luonteeltaan henkistä: Sofialle nimiteltiin ja syrjittiin. Kiusaamisessa olivat tavallaan mukana kaikki luokan oppilaat, vaikka varsinaisina kiusaajina toimi vain muutama luokassa vahvan aseman saanut oppilas. Sofia koki koulunkäynnin kiusaamisen vuoksi raskaana ja kärsi siitä, ettei saanut opettajilta tukea.

– – he olivat koviksia ja me taas ei ja kun me vieläpä pärjättiin koulussa hyvin niin sehän tietysti vaan lisäsi vettä myllyyn.

– – koskapa tämä poika oli luokan kingi muut seurasivat hänen esimerkkiään.

Hyväpä siinä sitten oli olla ja yrittää pärjätä päivästä toiseen kun ei hetken rauhaa saanut ja tuntui, ettei opettajakaan huomanneet meidän hätäämme kun ei ne kiusaajat koskaan fyysisesti käyneet kimppuun vaan käyttivät vain henkistä väkivaltaa.

Kiusaaminen vaikutti Sofiaan voimakkaasti. Hän alkoi pelätä sosiaalisia tilanteita ja vetäytyi niissä yhä enemmän kuoreensa. Epävarmuus näkyi etenkin koulun ulkopuolella, sillä koulussa Sofian viha kiusaajia kohtaan piti hänen yllään jonkinlaista suojamuuria. Kiusaaminen sai Sofian masentumaan, ja joskus oppitunneilla häntä ahdisti niin paljon, että hänen oli poistuttava luokasta. Lopulta Sofia alkoi olla kiusaamisen ja sen seurausten vuoksi paljon poissa koulusta. Kiusaaminen aiheuttaa tutkitustikin (Salmivalli 1998) koulupelkoa, ahdistuneisuutta ja muita psykosomaattisia oireita.

Outo piirre sinällään kun sitten koulussa kuitenkin oli sellaiset suojamuurit pystyssä, että olin lähinnä vain vihainen kiusaajilleni ja sitten muualla tuli se epävarmuus esiin. Aloin myös olla poissa koulusta paljon kun olin niin masentunut enkä jaksanut olla tunneilla kun sielläkin välillä alkoi ahdistaa – piti joskus lähteä pois verukkeella esim. terkkarille ”kun roska oli silmässä”.

Sharpin (1994) mukaan kiusatut lapset saattavat kärsiä stressiperäisistä oireista, kuten päänsäryistä, vatsakivuista ja paniikkikohtauksista. Näin kävi myös Sofialle, jolle kiusaaminen aiheutti paniikkihäiriön ja muita fyysisiä oireita sekä itsemurha-ajatuksia. Hän omaksui itselleen sairaan ihmisen identiteetin, josta pääsi vasta usean vuoden jälkeen eroon. Kiusaamisen jättämät jäljet vaikuttivat hänen tekemisiinsä myös yläkouluajan jälkeen: hän ei uskaltanut mennä ystävilleen yökylään tai tehdä muitakaan sellaisia asioita, joita ikätoverit tekivät.

Sain kyllä ihan oikeitakin fyysisiä oireita kuten päänsärkyä, masennusta ja sen paniikkihäiriön, jotka sitten rajoittivat elämäni.

Silloin kuvittelin kuolevani varmaan hyvinkin pian, joko johonkin sairauteen tai oman käden kautta.

Tuolloin yläasteella ja lukiossa tunsin olevani sairas ihminen, minulla oli siis sairaan ihmisen minäkuva.

Sofialla oli usean vuoden ajan sairaan ihmisen minäkuva. Kiusaaminen vaikutti hänen minäkuvaansa muutoinkin: hän koki olevansa huonompi ja vähemmän viehättävä persoona kuin muut. Negatiivinen palaute ulkonäöstä sai Sofian uskomaan, että hänen ulkonäössään on jotain vikaa. Lopulta hän alkoi omalla toiminnallaan toteuttaa kiusaajien sanelemaa ”ruman tytön” roolia. Salmivallin (1998) mukaan roolit voivat muodostua itsensä toteuttaviksi ennusteiksi, jolloin yksilön käyttäytyminen alkaa toteuttaa aiempaa enemmän häneen kohdistuvia odotuksia. Sofian odotettiin olevan ulkoisesti erilainen ja vääränlainen sopimaan muiden muottiin, ja lopulta hän olikin sitä.

Yläasteaikani kun sain lähinnä negatiivista palautetta, enkä vain pojilta, siitä, jos minulla vaikka oli hame päällä niin oli vääränlaiset kengät ja jos leikkasin hiukset niin nekin oli vähän hassusti, joten kai sitten vähän kieltäydyin olemasta edes vähänkään viehättävän näköinen, en meikannut tai käyttänyt mitään naisellisia vaatteita.

Sofian teini-iässä tekemiä omaan ulkonäköön liittyviä kokeiluja, kuten meikkaamista ja erilaisia kampauksia, pilkattiin. Tämä seikka vaikutti siihen, että Sofia ei vuosiin tahtonut tai uskaltanut korostaa itseään ulkoisesti. Hän uskoi ja uskoo toisinaan yhä, ettei kukaan voisi kiinnostua hänestä ”oikeasti”. Alemmuuden tunne ja käsitys omasta surkeudesta on vaikuttanut ihmissuhteiden ja etenkin parisuhteiden solmimiseen. Keväällä 2007 Sofia uskoi ja toivoi, että saisi solmittua pysyvän parisuhteen, mutta siitä vuoden jälkeen hän on osittain luopunut toivosta ja kertoo olevansa aivan tyytyväinen, vaikka joutuisi viettämään elämänsä yksin. ”Lophtaneet” parisuhteiden alut ovat lisänneet Sofian kuvitelmaa siitä, ettei hänestä voi kiinnostua tai pitää. Toisaalta Sofia tuntee, että jotkut miehet pelästävät hänen monitaitoisuuttaan ja kiusaamisen vahvistamaa persoona. Hän toivoo, että reipastuisi itse lisää ja alkaisi luottaa omaan viehättävyyteensä enemmän, mutta ei kuitenkaan näe parisuhdetta elämänsä suurimpana tavoitteena tai haaveena.

Parisuhteissakin minulla on ollut vaikeuksia uskoa, että joku todella olisi minusta kiinnostunut, ja kun suhteet ovat lophtaneet, niin tämä kuvahan on tietenkin vain vahvistunut.

– – jotkut poikaparat pelästävät minua kun olen sen verran hyvä monessa asiassa ja tietoa löytyy monesta asiasta eivätkä he näin ollen pääse pätemään. Lisäksi olen nykyisin vieläpä henkisesti vahva, mitä he itse eivät aina ole.

En yhtään ihmettelisi vaikka olisinkin vanhapiika iät ja ajat – –

Sofia kokee, että kiusaaminen on tehnyt hänestä vahvemman ihmisen, kuin mitä hän ehkä muutoin olisi. Hän on yrittänyt kääntää ajoittaisen huonommuuden tunteensa ainoastaan tunteeksi erilaisuudesta: hän tietää olevansa erilainen ja ymmärtää, ettei erilaisuus tee kenestäkään muita huonompaa. Epävarmuus itsestä näkyy yhä sosiaalisissa tilanteissa. Keskusteluun osallistuminen ja oman mielipiteen ilmaiseminen on Sofialle vaikeaa, jos paikalla on hänelle ennestään tuntemattomia ihmisiä tai jos ihmisiä on paljon. Etenkin miespuolisten ihmisten seuraa Sofia jännittää, vaikka on monesti saanut huomata, ettei siihen olisi aihetta. Epävarmuus ja tietty alemmuuden tunne on saanut Sofian toimimaan usein tavalla, jonka hän uskoo miellyttävän toisia. Hän toivoo, ettei kukaan pettyisi häneen ja että ihmiset pitäisivät hänestä. Tutussa seurassa ystävien kesken Sofia on kuitenkin iloinen ja reipas, jopa ulospäin suuntautunut.

– – olen ollut hyvinkin epävarma uusien ihmisten kanssa ja olen tuntenut itseni huonommaksi - eihän kukaan surkeasta minusta voi pitää, olen niin ujo, rajoittunut ja jäykkä ja kun avaan suuni isommassa porukassa kaikki vaikenevat ja tavallaan pilaan hyvän keskustelun.

Tavallaan olen yrittänyt "kompensoida" alemmuuttani miellyttämällä ihmisiä tekemällä töitä kuten olemalla vapaaehtoinen hakemaan sitä ja tätä, tekemään tätä ja tuota kovasti, liikaakin.

Sen sijaan omien, läheisten ystäväieni seurassa olin edelleenkin kyllä puhelias ja reipas – –

Sofia on mielestään selvinnyt kiusaamisestaan melko hyvin, vaikka toipuminen on vienyt vuosia ja prosessi on edelleen kesken. Parhaimpana apuna kiusaamisesta selviytymisessä Sofia mainitsee onnistumisen tunteet sekä lukioaikaiset, hyvät kokemuksensa vertaisryhmässä ja ystävien kesken. Yläkouluaikana hänen suurimpana tukenaan oli oma perhe: vanhemmat ja lemmikkieläimet. Sofialla oli (ja on edelleen) läheiset välit vanhempiansa, kuten Salmivallin (1998) mukaan kiusatuilla lapsilla ja nuorilla usein on. Myös ystävien tuki ja keskustelu heidän kanssaan varsinkin jälkeensä on auttanut Sofiaa käsittelemään vaikeita kokemuksiaan. Kouluaikaan Sofia keskittyi opiskeluun sekä musisointiin, uppoutui elokuvien maailmaan ja retkeili luonnossa viedäkseen ajatuksensa pois kiusaamisesta ja omasta pahasta olostaan. Tärkeimpänä lohduttajanaan Sofia mainitsee lemmikkikaninsa, jolle hän saattoi sanattomasti kertoa tunnoistaan. Sofia on turvautunut kiusaamisen seurausten, kuten pelkotilojensa, vuoksi ammattiapuunkin, muttei kokenut sitä hyödylliseksi.

Toipuminen yläasteajasta on tosiaan vienyt kauan ja arvet ovat varmasti aina olemassa.

Tietenkin myös isäni ja äitini olivat erittäin suuri tuki ja olemme aina olleet ja olemme edelleenkin erittäin läheisiä.

Ikävää oloani hukutin myös koulutyöhön ja tein tehtävät ja luin kokeisiin ylittunnollisesti.

Kanini pehmeään turkkiin oli hyvä kuivata kyyneleet ja jotenkin tuntui, että kani ymmärsi kun minulla oli paha olla.

Kiusaajilleen Sofia ei ole kyennyt vielä antamaan anteeksi. Aiemmin Sofia tunsivat heitä kohtaan suurta vihaa, joka osaltaan auttoi häntä jaksamaan ja pitämään suojamuurinsa pystyssä. Nykyisin hän halveksii ja säälii heitä, mutta myöntää tuntevansa edelleen vihaa kohdatessaan pahimman kiusaajansa. Sofia arvelee, että esimerkiksi vallanhalu tai kiusatuksi tulemisen pelko saavat lapsen tai nuoren kiusaamaan. Vaikka Sofia ei ole antanut kiusaajilleen anteeksi, hän suo heille jonkinlaista ymmärrystä. Hän arvelee, että kiusaaja yrittää peitellä toiminnallaan omia ongelmiaan, joita saattaa olla useilla elämän alueilla. Toisaalta kiusaaja kokee Sofian käsityksen mukaan kiusatun aina jonkinlaisena uhkana itselleen, sillä kiusattu edustaa jotain erilaista, jota ei voi sietää.

Ehkä hän peitteli käytöksellään ongelmiaan, mutta ei se silti oikeuta tekemään toistenkin elämästä helvettiä.

Nykyään lähinnä säälin ja halveksin heitä pienisieluisuudessaan.

Jos katse voisi tappaa, olisin murhaaja.

Katkeruudestaan huolimatta Sofia näkee kiusaamiskokemuksensa nykyään voimavarana. Hän kokee, että kiusaamishistoria on vahvistanut häntä ihmisenä. Tulkintani mukaan itse kiusaaminen ei välttämättä vahvista ketään, mutta siitä toipuminen ja selviytymisen tunne vahvistaa. Sofia myöntää, että tapahtumien muistelu tekee yhä kipeää. Eniten häntä harmittaa, että kiusaaminen ja sen seuraukset ovat rajoittaneet hänen elämänsä huomattavasti. Nähdäkseni Sofia toivoo, että olisi itse lopettanut kiusaamisen uhrina olemisen. Toisaalta tämä syyllisyyden tunne on Sofian kohdalla alkanut jo helpottaa. Hän on ymmärtänyt, että kiusaamisen syynä on enimmäkseen kiusaaja eikä kiusattu. Hän ei tahdo olla katkera, muttei toisaalta ole valmis antamaan vielä anteeksi.

Anteeksiantaminen ja menneen hyväksyminen auttaisi Sofiaa vapautumaan, ottamaan harppauksen kohti eheytymistä ja oman minuuden integroitumista.

En silti halua olla katkera vaikka toipuminen on ehkä joiltakin osin vieläkin kesken koska näistä asioista kirjoittaminenkin tuntuu hiukan pahalta kun muistot tulevat mieleen ja se, mitä kaikkea olisi voinut tehdä mutta ei uskaltanut.

Tällä hetkellä Sofian elämään kuuluu hyvää. Hän opiskelee kieliä ja valmistuu ajan myötä ammattiin, josta on haaveillut lapsesta saakka. Hänellä on paljon hyviä ja läheisiä ystäviä. Kiusaamisen varjot ja tuskat ovat katoamassa taka-alalle ja tulevaisuus näyttää valoisalta. Sofia on hyväksynyt, ettei elämän tarvitse tai pidä olla ongelmaton, vaan vaikeudet kuuluvat siihen. Hän unelmoi liikkuvasta elämästä, työpaikasta ja maailman näkemisestä. Sofia uskoo ajan parantavaan voimaan ja siihen, että hänestä tulee vielä onnellinen. Teemana *toivo* näyttäisi olevan vahvasti esillä Sofian elämässä ja kertomuksessa.

Ongelmatonta elämä ei edelleenkään ole, eikä koskaan tule olemaankaan, mutta nyt sentään aamulla pääsen sängystä ylös ja odotan innolla mitä tulevaisuus, ja jo huominkin, tuo tullessaan.

Yhteenveto Sofian tapauksesta: Katkeruus ja toivo

Koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen on erittäin merkityksellistä Sofian elämässä. Kiusaamisen ollessa ajankohtaista Sofia tunsi masennusta, ahdistusta ja vihaa. Hän oli epävarma itsestään, kärsi paniikkihäiriöstä ja muista fyysisistä oireista. Kiusaaminen vei Sofialta itsetunnon ja sai hänet näkemään itsensä muita ihmisiä huonompana – sairaana. Toipuminen kiusaamiskokemuksista on edelleen kesken, vaikka nykyään Sofia voi huomattavasti paremmin. Sosiaalisten tilanteiden sekä uusien ihmisten kohtaamisen jännittäminen vaivaavat häntä yhä. Tunne selviytymisestä ja onnistumisesta sekä ystävien jatkuva tuki ovat auttaneet Sofiaa voittamaan kokemustensa aiheuttaman tuskan. Kiusatun identiteetti on edelleen melko vahva, eikä Sofia ole antanut kokemaansa vääryyttä anteeksi. Nykyään hänen minuusvaruutensa on kuitenkin aiempaa hieman laajempi, ja hän kykenee elämään menneisyytensä kanssa paremmassa tasapainossa kuin ennen. Katkeruudestaan huolimatta Sofia uskoo huomiseen, ja toivo tulevaisuudesta sekä sinne kohdistetut unelmat ovat avanneet hänelle näkymiä maailmaan, jossa vaikeudet ja onnelliset kaudet kulkevat rinnakkain ja täydentävät elämää.

Minttu

Minttu on 23-vuotias nuori aikuinen, joka on päässyt kiusaamishistoriastaan huolimatta elämässään eteenpäin. Hänellä on vakituinen työpaikka ja pysyvä parisuhde. Raskaista kokemuksistaan huolimatta Mintulla ”menee hyvin”: hänellä on kannustavia ystäviä ja hän on vähitellen oppinut luottamaan itseensä.

Minttua alettiin kiusata alakoulussa. Yläkouluun siirtyessään hän oli toiveikas siitä, että kiusaaminen loppuisi. Minttu joutui kuitenkin pettymään: kiusaaminen jatkui lähes heti koulun alettua. Myös Mintun ystävää oli kiusattu jo alakoulussa, ja samalle luokalle päätyneet ystävykset joutuivat kiusaajien silmätikuiksi välittömästi. Todennäköisesti epävarmuus ja pelko kiusaamisen jatkumisesta näkyivät (ks. Salmivalli 1998, 78–79), ja saivat kiusaajat ”iskemään kyntensä” Minttuun ja hänen ystäväänsä.

Huutelut alkoivat miltei saman tien meidät nähdessään.

Kiusaaminen oli enimmäkseen verbaalista. Mintulle huudeltiin, hänen ulkonäköään pilkattiin ja häntä kiusattiin myös epäsuorasti, eristämällä muusta ryhmästä ja luomalla satuttavaksi tarkoitettuja katseita tai eleitä. Minttu kokee kuitenkin selvinneensä vähemmällä kuin jotkut muut ystävistään, sillä hänellä oli hyvä toveri myös kiusaajien puolella. Tämä ystävä tunsu lähes kaikki Mintun kiusaajat mutta ei itse osallistunut kiusaamiseen, joskaan ei liioin puolustanutkaan Minttua. Etenkin nuorempana Minttu mietti, olisiko elämä ollut helpompaa, jos hän olisi jättänyt kiusatut ystävänsä ja alkanut liikkua toisessa ryhmässä.

Jos olisin jättänyt muut ystäväni ja ystäväystynyt paremmin vanhan ystäväni porukkaan, ei välttämättä kiusaaminen olisi jatkunut tai sitten se olisi myös saattanut jatkua vieläkin rajumpana. Päätin kuitenkin pitää yhtä rakkaiden ystäväieni kanssa.

Minttu kokee, että hänen ujoutensa ja hiljaisuutensa aiheutti kiusaamista. Kiusaaminen puolestaan vaikeutti sosiaalisten suhteiden solmimista. Minttu tunsu olonsa yksinäiseksi ennen yläkoulusta löytämiään uusia, kiusattuja ystäviä. Hän uskoo, että olisi menestynyt koulussa paremmin, jos häntä ei olisi kiusattu. Todennäköisesti kiusaaminen on häirinnyt hänen keskittymistään koulunkäyntiin ja suunnannut esimerkiksi oppitunneilla huomiota opetettavasta asiasta häneen itseensä, olemiseensa ja siihen, miten muut häneen suhtautuvat.

Sanooko joku niin kuin ajattelee? Olenko ruma? Haluaako kukaan olla ystäväni?

Mintun itsetunto on kärsinyt kiusaamisen vuoksi. Hän pohtii herkästi, mitä muut hänestä mahdollisesti ajattelevat. Hänen on ollut erityisen vaikea hyväksyä oma ulkonäkönsä, sillä kiusaaminen kohdistui siihenkin. Yläkouluaikana Minttu ei uskaltanut käyttää mitään huomiota herättäviä vaatteita tai käyttää meikkejä, jotta kiusaajat eivät voisi huomauttaa niistä. Hän otti itselleen kiusatun roolin ja oli kiusaajille sitä, mitä he halusivat Mintun olevan: vaatimatonta ja mahdollisimman näkymätöntä. Nyt hän pitää itsestään enemmän kuin aiemmin. Ystävien ja tuttujen antama positiivinen palaute Mintun ulkonäöstä ja elämäntilanteesta ovat lieventäneet hänen epävarmuuttaan ja rohkaisseet häntä korostamaan hänen omia hyviä puoliaan. Minttu hyväksyy itsensä sellaisena kuin on, vaikka toisinaan omat virheet harmittavat häntä.

– – ne hoki sitä, että "höpö höpö, sä oot tosi nätti ja sulla on sentään mies joka rakastaa sua!" se tuntui tosi ihanalta.

Vastakkaiseen sukupuoleen Minttu on suhtautunut kiusaamiskokemustensa vuoksi varauksella, sillä hän on alitajuisesti pelännyt toisen olevan samanlainen kuin ne pojat, jotka kouluaikana kiusasivat Minttua. Mintun oli vaikea olla luonnollinen miespuolisten henkilöiden seurassa, ellei hän tiennyt heidän motiiveitaan. Etenkin halaaminen ja toisen ihmisen päästäminen lähelle pelotti häntä.

Halusiko hän näyttää oikeasti välittävänsä vai halusiko hän paha minulle.

Isoveljet ja poikaystäväntä antama positiivinen palaute ovat kuitenkin rohkaisseet Minttua ja nykyisin hän osaa luottaa vastakkaiseen sukupuoleen paremmin kuin tutkimuksen ensimmäisen vaiheen aikaan keväällä 2007. Myös muut miespuoliset tuttavuudet ovat osoittaneet hyväksyvänsä Mintun ja pitävänsä hänestä. Se osaltaan on rohkaissut Minttua luottamaan itseensä ja luottamaan miehiin.

– – ja nyt kun ollaan hengailtu muiden poikien kanssa, niin se itseinhokin on kadonnut.

Kouluajan jälkeen työpaikalta löytyneet ystävät ovat merkittävä tekijä Mintun selviytymiskertomuksessa. He ovat hyväksyneet Mintun joukkoonsa ja tahtovat viettää myös vapaa-aikaansa Mintun seurassa. Oletettavasti merkitsevää on juuri se, että uusien ihmisten seurassa

Minttu on saanut aloittaa ikään kuin puhtaalta pöydältä ja huomannut tulevansa hyväksytyksi omana persoonanaan.

— *silloin mun itseluottamus kohosi* —

Työtovereiden hyväksynnän lisäksi Minttua auttoivat selviytymään kiusaamisesta hänen yläkouluaikaiset ystävänsä, jotka jakoivat saman kiusatuksi tulemisen kokemuksen. Minttu puhui näiden ystäviensä kanssa pahaa kiusaajistaan, teki heistä pilkkaa ja koki ehkä näin jollain tavalla kostavansa kiusaajille. Ystävien kanssa koetut mukavat asiat, teiniaikaiset ihastukset ja hullunkuriset tempaukset antoivat Mintulle voimaa jaksaa kohdata julma koulumaailma joka päivä uudelleen. Myös sukulaiset olivat Mintun tukena, vaikkei Minttu kertonut heille kiusaamisesta suoraan. Salmivallikin (1998) on todennut, että kiusatuilla on usein hyvät välit perheeseensä ja kiusatut tytöt muodostavat ystäväryhmiä.

Niiltä ajoilta mieleeni jää päällimmäisenä ystävieni kanssa tekemät hullunkuriset temput ja ihastukseni, joiden vuoksi tein melkeinpä mitä vaan. On niitä onnellisiakin aikoja ollut.

Välinpitämättömyys ja unohtaminen ovat auttaneet Minttua jatkamaan elämäänsä. Hän uskoo, että kiusaamiskokemukset vaikuttavat häneen aina jollain tavalla olemalla osa hänen menneisyyttään, osa häntä itseään. Tämän seikan hyväksyminen viittaa minuuden integroitumiseen, joka on osaltaan ehkä saanut aikaan sen, että Minttu kokee olevansa nyt eri ihminen kuin yläkouluaikanaan: hän on sosiaalisempi ja vähemmän ahdistunut. Kiusaaminen ei määritä enää hänen identiteettiään, ja hän näkee tulevaisuutensa valoisana ja unelmoi samoista asioista kuin monet muutkin nuoret. Minttu suhtautuu kiusaajiin ankarasti, ehkä jopa hieman armottomasti (*kiusaaja on häiriintynyt persoona*), mutta on antanut heille anteeksi. Hän toivoisi, että kiusaajat tietäisivät, kuinka hyvin hän on pärjännyt elämässään ja kuinka hyvin hänellä menee nykyään.

Yhteenveto Mintun tapauksesta: Epävarmuudesta eheäksi

Kiusaaminen ja sen seuraukset ovat varjostaneet Mintun elämää viime vuosiin saakka. Jo alakoulussa alkanut kiusaaminen teki Mintusta epävarman, ja sosiaalisten suhteiden muodostaminen tuntui hänestä aluksi vaikealta. Omaan ulkonäköön suhtautuminen on ollut Mintulle erityisen hankalaa, joskin aivan viime aikoina hän on alkanut pitää itsestään enemmän. Merkittävänä tekijänä hänen selviytymistarinassaan on työpaikka ja sieltä löydetyt työtoverit, jotka kiusaamisen jälkeen

saatuina tuttavuuksina ovat osoittaneet Mintulle, että hän on arvokas ja pidetty ihminen. Mintun epävarmuus on vähentynyt ja hän on oppinut hyväksymään itsensä ja menneisyytensä, joka osaltaan muovaa häntä ja vaikuttaa häneen itseensä kaikissa elämän vaiheissa.

Mari

22-vuotias Mari joutui koulukiusaamisen kohteeksi jo alakoulussa. Yläkouluun siirtyessään hän toivoi kiusaamisen loppuvan, sillä suurin osa kiusaajista oli menossa toiseen yläkouluun. Samalla hän oli taustansa vuoksi hyvin epävarma itsestään ja siitä, miten tulisi pärjäämään koulussa uusien luokkatovereiden kanssa. Kiusaaminen alkoi jo ensimmäisenä päivänä, kun täysin tuntemattomat pojat alkoivat huudella hänelle. Marin epävarmuus ja arkuus varmasti välittyivät muille heti ja samalla tieto hänen epäsuosiostaan levisi toisten oppilaiden tietoisuuteen. Mari tunsi olevansa hyvin epäsuosittu – ja sitä hän luultavasti olikin, ainakin Salmivallin (1998) status-teorioiden perusteella näin voi olettaa. Salmivalli (1998) on todennut myös, että uhrin rooli on yleensä hyvin pysyvä, vaikka hän siirtyisi toiseen ympäristöön. Näin kävi ilmeisesti Marillekin.

Ensimmäisenä koulupäivänä kuitenkin jouduin jo pilkan kohteeksi: minulle ennestään aivan tuntemattomat pojat matkivat puheääntäni ja huutelivat perääni.

Mari oli kouluaikanaan tunnollinen, kiltti ja ahkera oppilas. Hän käyttäytyi opettajia kohtaan aina kohteliaasti, puhui muodollisesti ja sai todennäköisesti tällaisella erilaisuudellaan kiusaajat kimppuunsa. Mari ei osannut tai uskaltanut puolustaa itseään, vaan otti hiljaa vastaan kiusaamisen. Salmivallin (1998, 2003) ja Olweusin (1992) teorit kiusaamisen kohteeksi joutumisesta toteutuvat näin Marinkin kohdalla.

Luulen, että pelko muita ikätovereita kohtaan näkyi kauas – –

Maria kiusattiin sanallisesti nimittelemällä, häntä eristettiin ryhmästä ja toisinaan hänen vaatteisiin syljettiin tai niitä revittiin. Häntä kutsuttiin rumaksi ja hänen sukupuoli-identiteettiään loukattiin. Korhonen ja Kuusi (2003) ovat tutkineet sukupuolisen häirinnän merkitystä. Sukupuolinen kiusaaminen voi aiheuttaa pelkoja, itsetarkkailua, itsetunnon heikkenemistä sekä häpeän tunnetta omaa vartaloa kohtaan. (Korhonen & Kuusi 2003, 86–103.)

Varsinkin jotkut pojat haukkuivat lesboksi ja rumaksi ja seiskaluokan alussa niillä oli tapana kähmiä ja sellasta.

Ehkä tämän seikan vuoksi Marin on ollut vaikea suhtautua itseensä fyysisesti, eikä hän tunne erityisemmin kiinnostusta miehiä kohtaan (vrt. Gilmartin 1987). Hän ei arvosta seksuaalisuutta vaan suorastaan karttaa kaikkea siihen liittyvää. Mari on kuitenkin osannut aina olla melko luonnollisesti vastakkaisen sukupuolen seurassa, sillä hänellä on ollut poikia ystävinä lapsesta saakka, ja jopa kiusaamisvaiheen aikana muutama poika osoitti selvästi olevansa kiinnostunut Marista. Toisaalta Marin on ollut vaikea ihastua kehenkään, etenkin itseään vahvempiin ihmisiin, jotka voisivat mahdollisesti satuttaa häntä joskus. Mari ei näytä arvostavan miehistä vahvuutta tai voimaa, vaan kokee ehkä olevansa naisena sellaisen yläpuolella. Sen sijaan Marin omat rankat kokemukset ovat mahdollisesti saaneet aikaan sen, että hän ihastuu mieluummin hoivaamisen tarpeessa oleviin yksilöihin.

En ole hirveämmin tuntenut vetoa poikia kohtaan koskaan, ellei kyseessä ole selkeästi erilainen poika, muita heikompi, itekin kovia kokenut. Ihastuin kerran jopa omaan kiusaajaani, mutta siinäkin oli säällillä osuutensa.

Nykyään Marilla on poikaystävä, jota hän kutsuu jopa parhaaksi ystäväkseen. Tähän poikaan Mari ei ihastunut säälistä vaan tutustui ystävänsä. Hän tiedostaa säälin olevan väärä peruste solmia ihmissuhteita. Mari ei ehkä kykene tarjoamaan vastakkaiselle sukupuolelle kaikkea sitä, mitä häneltä toivottaisiin, mutta hän on löytänyt itselleen ymmärtäväisen kumppanin, jonka kanssa voi puhua mistä vain.

Parisuhteeseeni kiusaaminen on tullut mukaanani: läheisyys tuntui varsinkin aluksi vaikealta.

Kiusaamisella on ollut muitakin vaikutuksia Marin elämään. Mari on kärsinyt ahdistuneisuudesta, paniikkihäiriöstä ja unettomuudesta, joihin hän sai ammattiapua yläkouluaikana, mutta ei kokenut sitä hyödylliseksi. Hänen itsetuntonsa on ollut toisinaan melko heikko ja hän on pyrkinyt liikaakin miellyttämään muita ihmisiä omien halujensa ja toiveidensa kustannuksella. Marilla ei ollut koskaan näkyvää murrosikää tai kapinavaihetta, mutta hän voi pitkään henkisesti huonosti.

Kasiluokasta lähtien toivoin lähes joka päivä kuolevani – –

Marin heikko itsetunto näkyi aikanaan hieman eri tavalla kuin ihmisillä yleensä. Hän pyrki osoittamaan itselleen ja muille, että menestyy kiusaamisestaan ja epäsuosiostaan huolimatta muissa asioissa. Mari oli oppitunneilla aktiivinen, sai hyviä arvosanoja sekä piti omia, julkisia konsertteja. Koulutyö vei hänet jossain vaiheessa lähes kokonaan mukanaan, ja vasta yliopistossa ollessaan hän on alkanut opetella sietämään epäonnistumisia.

Toin omaa, erilaista persoonaani esille osittain tahtomattanikin, sillä jossain vaiheessa huomattavan moni eri-ikäinen ihminen tiesi minut, vaikka minä en olisi tiennyt heitä.

Olen aina ollut vähän perfektionisti, joten riittämättömyyden tunne valtaa aika usein. Hyvän itsetunnon ja minäkuvan rakentaminen on ollut työn takana, koska olen helposti niin ankara itselleni.

Marin on vaikea antaa itselleen anteeksi omia virheitään. Kiusaamisen ikävimpänä seurauksena hän mainitsee mallimaailmaan ajautumisen. Hän tahtoi sillä osoittaa itselleen ja muille, ettei ole ruma, niin kuin kiusaajat väittivät, mutta samalla hänen on vaikea antaa itselleen anteeksi omaa sinisilmäisyyttään ja osallistumistaan johonkin niin pinnalliseen.

Kiusaajien kommentit ulkonäöstäni provosoivat minua vielä vuosienkin jälkeen, kun ”kouluttauduin” ammattimalliksi. Ehkä minusta tuli kiusaamisen takia niin heikko, että tein jotain sellaista, mitä oikeasti halveksin. Sitä on vaikea antaa itselle anteeksi.

Kiusaajilleen Mari on kuitenkin antanut anteeksi. Hän epäilee, etteivät kiusaajat tienneet, kuinka pahaa jälkeä saivat uhreissaan aikaan. Hän ei näe kiusaajia kovinkaan moraalisisina, mutta uskoo ihmisten kykyyn kasvaa kohti parempaa. Todennäköisesti Marille luontainen tapa uskoa ihmisistä hyvää on auttanut häntä antamaan anteeksi ja luopumaan katkeruudesta. Mari suuntaa kiusaajien syyttämisen sijaan huomion yhteiskuntaan ja kasvattajiin, sillä kiusaajat ovat vielä lapsia ja alttiita vaikutteille eivätkä välttämättä ole tietoisesti valinneet osaansa. Kiusaajat kärsivät Marin mukaan pahasta olost, kasvattavat omaa egoaan tai huvittavat kiusaamisella itseään ja muita. Marin mielestä se ei ole kiusaajan vika, että hänestä on tullut kiusaaja.

En jaksa olla kiusaajilleni edes vihainen enää, sillä vaikka tiedän, että he eivät ehkä koskaan kadu tai joudu tilille teoistaan, he olivat vain nuoria ja ajattelemattomia. Olen ehkä lähinnä vihainen

yhteiskunnalle ja sen kovalle arvoille sekä medialle, jotka ruokkivat kiusaamista ja eriarvoisuutta, tekevät muiden arvostelun ja mollaamisen hyväksytyksi.

Mari myöntää, että kiusaaminen on vaikuttanut hänen sosiaalisiin suhteisiinsa. Hänen on ollut vaikea osallistua keskusteluun ryhmässä tai tuntea itseään kiinnostavaksi tai tärkeäksi persoonaksi seurassa. Hän pelkää, että muut pitävät häntä kummallisena tai outona, mutta toisaalta väittää, etteivät muiden mielipiteet kiinnosta häntä, elleivät ne muut ole hänelle tärkeitä ihmisiä. Maria jännittää tavata uusia ihmisiä ja osallistua keskusteluun suuremmassa porukassa, kuten esimerkiksi opiskelijailanvietoissa.

Pelkään usein tutustuessani uuteen ihmiseen, että hän huomaa epävarmuuteni ja outouteni.

Mari kokee selvinneensä kiusaamishistoriastaan hyvin. Hän toteaa, että ystävien ja perheen tuki, paneutuminen koulutyöhön ja musisointiin sekä ajatus omasta paremmuudesta kiusaajiin nähden auttoivat häntä selviytymään. Joskus Mari teki ystävänsä kanssa kiusaajistaan pilkkaa takanapäin, tulkintani mukaan siksi, että hän ei arvostanut heitä ja tahtoi kostaa omalla hiljaisella tavallaan. Mari otti toisinaan kiusaamisensa myös eräänlaisena seikkailuna, sillä ikinä ei voinut tarkalleen tietää, mitä kiusaajat keksisivät. Hän ikään kuin kehitti mielessään tarinoita, joissa hänen kurja kohtelunsa kiusattuna olisikin osa jotain seikkailua, jossa hän yritti selvittää pahoja kiusaajia vastaan. Tällainen tarinallinen ajattelutapa on siis osaltaan rakentanut Marin elämää ja auttanut häntä selviytymään kertomustensa sankarina.

Halveksin kiusaajia ja niiden apureita, kehitin heistä typerä juttuja mielessäni ja mietin aamuisin kouluun mennessäni, mitä he tänään keksisivät.

– – ja koin jännittävänä sen, kun kiusaajat alkoivat suunnitella, miten vetäisivät minua turpaan. Yleensä olin kuitenkin heitäkin kohtaan ylikiltti ja ystävällinen, koska koin olevani sillä tavalla heidän yläpuolellaan.

Myöhemmin Mari on miettinyt, mahtoiko kiusaaminen vaikuttaa hänen uravalintaansa. Mari opiskelee opettajaksi ja eräs hänen tavoitteistaan tulevassa työssä on pyrkiä vähentämään kiusaamista. Menneisyytensä vuoksi Mari kokee tunnistavansa koulumaailmassa kiusaamistilanteet paremmin kuin mitä hän ilman omia kokemuksiaan mahdollisesti tunnistaisi. Opettajan työssä toimiessaan hän on kuitenkin huomannut jollain tavalla pelkäävänsä teini-ikäisiä oppilaita, sillä juuri teini-iässä hänen kiusaamisensa oli pahimmillaan. Oppitunteja pitäessään hän saattaa tuntea

olonsa epävarmaksi ja pitää itseään ikään kuin pilkkanaan ennen kuin kukaan oppilaista ehtii ensin. Tämä piirre saattaa viestiä pelosta kohdata ivaa tai solvaamista.

Joskus oppitunteja pitäessä mietin, miltä näytän ja kuulostan, sillä oppilaat ovat sen ikäisiä kuin kiusaajani pahimpina aikoina. Pelkään tekeväni jotain tyhmää luokan edessä ja joutuvani oppilaiden pilkan kohteeksi, vaikka toisaalta suhtaudun itseeni jatkuvasti huumorilla ja jopa hieman ironisestikin.

Mari kertoo ajattelevansa itseään yhä vähemmän kiusattuna, mutta epävarmoina hetkinä kiusatun identiteetti nousee esiin. Ropon (1999) ja Barclayn (1996) teorit yksilön useista identiteeteistä ja kertomuksista näyttäisivät pitävän paikkansa Marin kohdalla.

Minulla on olemassa vielä se kiusatun identiteetti, enkä ehkä koskaan pysty siitä kokonaan luopumaan. Mutta sen lisäksi minulla on muitakin identiteettejä, kuten opettajan ja opiskelijan identiteetit, enkä ole ollenkaan varma, olenko minä pohjimmiltani mitään noista.

Marista on nähdäkseni kasvanut empaattinen ja huolehtiva ihminen, ja hänen suurin haaveensa on auttaa joskus maailman vähäosaisia lapsia. Muuten hänen tulevaisuuskuvansa on vielä hieman epäselvä. Mari kokee, ettei olisi ilman kiusaamishistoriaansa tullut ajatelleeksi kaikkia asioita yhtä laajasti kuin hän näkee ne nyt. Tulkintani mukaan Marin minuus on epävarmuudesta huolimatta integroitunut: hän hyväksyy kohtalonsa ja on tyytyväinen siihen, että on juuri se henkilö, joka on.

En häpeä kiusaamishistoriaani enkä kiellä sitä, sillä se on oleellinen osa menneisyyttäni ja sen vuoksi minusta tuli se, mitä olen nyt.

Yhteenvedo Marin tapauksesta: Omista vaikeuksista toisten auttamiseen

Mari on hyväksynyt kiusaamishistoriansa osaksi itseään ja elämäänsä – osaksi tulevaisuuttaan. Kiusaaminen on varjostanut hänen elämäänsä alakoulusta saakka ja aiheuttanut hänelle osaltaan epävarmuutta, paniikkihäiriötä, unettomuutta ja pelkoa solmia parisuhteita, joissa on fyysinen puoli. Kiusaamisen seuraukset ovat osa hänen elämäänsä yhä, mutta hän on antanut kiusaajilleen anteeksi ja suo heille ymmärrystä. Kiusaamisen ollessa pahimmillaan Mari käytti lähes kaiken vapaa-aikansa opiskeluun, ja edelleen hänen on vaikea antaa anteeksi itselleen virheitään tai epäonnistumisiaan. Mari kokee, että oma menneisyys on saattanut vaikuttaa hänen ammatinvalintaansa ja

tavoitteisiinsa. Hän näkee yhdeksi elämänsä tärkeimmistä tehtävistä kiusaamisen vähentämisen tulevassa opettajan työssään sekä vähäosaisten lasten auttamisen.

Annika

20-vuotiaan Annikan kiusaaminen alkoi heti yläkoulun alussa. Annika oli epävarma itsestään, kiltti ja hiljainen, ja näin ollen hän ehkä lähetti signaaleja kiusaajille haavoittuvuudestaan (ks. Olweus 1992). Häntä kiusattiin verbaalisesti nimittämällä esimerkiksi rumaksi, häneltä varastettiin rahaa ja hänen vaatteitaan saatettiin rikkoa tai liata tahallisesti. Suuri osa kiusaamisesta kohdistui Annikan ulkoiseen olemukseen, jota Annika ei sittemmin uskaltanut muuttaa ja johon hän ei edelleenkään osaa suhtautua positiivisesti. Hän ei yläkouluajan kiusaamisen vuoksi rohkennut laittaa uusia vaatteita kouluun vaan piti yllä roolia, joka hänelle oli annettu.

Annikan itsetunto oli koko yläkouluajan heikko; hän masentui herkästi ja pelkäsi toisinaan kohdata kiusaajiaan. Keväällä 2007 Annika tunsu voivansa paremmin, sillä hänen seurustelukumppaniltaan saamansa positiivinen palaute ulkonäöstä sekä hyväksyntä auttoivat häntä hyväksymään itsensä. Kiusaaminen on kuitenkin vaikuttanut parisuhteeseen, ja Annikan itsetunnon kehittyminen on taantunut vuoden kuluessa. Hän on jälleen antanut kiusaajiensa taannoisten, epäkypsiä kommenttien vaikuttaa itseensä enemmän kuin myöhemmin saatu positiivinen ja rohkaiseva palaute. Herkässä iässä vastaanotettu pilkkaaminen ja vähättely näyttäisi olevan vielä myöhemmässäkin elämässä kipeä asia, totena otettu kuvitelma omasta viehättävyyden puutteesta.

– – jatkuvasti varmaan kumppani saa yrittää vakuutella mua, etten ois ruma ja minähän en usko, vaikka se sanottais kuinka monta kertaa mulle.

Annika ajatteli pitkään, ettei kukaan, varsinkaan kukaan poika, voisi todella pitää hänestä. Syyinä lienee se, että lähes kaikki Annikan kiusaajista olivat poikia.

Tunnen olevani niin ruma.

Kuten edellä mainitsin, kevään 2007 parempi kausi on ainakin hetkellisesti ohi, ja nyt Annika kertoo olevansa masentunut ja luottavansa omiin kykyihinsä hyvin vähän. Heikko itseluottamus ja itsetunto sekä masentuvaisuus näkyvät myös työelämässä. Kiusaamisen alettua Annikan hyvä

koulumenestys romahti, ja sama vaikutus tuntuu edelleen, vaikka välissä on ollut hyviäkin aikoja. Negatiivinen palaute on nähdäkseni iskostanut Annikan mieleen käsityksen siitä, ettei hän pärjää eikä menesty. Annika kokee jatkuvasti olevansa muita huonompi eikä sen vuoksi uskalla enää edes yrittää niin paljon kuin ennen. Hän on todennäköisesti tiedostamattaan hyväksynyt itselleen pysyvän kiusatun ja heikon ihmisen roolin, ja tästä kierteestä hänen olisi hyvä päästä jollain keinolla irti.

Saan työarvosteluihini merkintöjä itseluottamuksen ja rohkeuden puutteesta. Löydän itsestäni jatkuvasti uusia vikoja.

Annika ei ole toipunut kiusaamisen vaikutuksista vielä, ja kiusaaminen jatkuu edelleen. Hän saa pilapuheluita ja -tekstiviestejä edelleen tuntemattomilta henkilöiltä. Nyt Annika tuntee itsensä surulliseksi ja fyysisesti sairaaksi. Hän ei tiedä, mitä elämältään haluaa ja tuntee, ettei elämällä ole mitään annettavaa hänelle. Hänellä on toiveita uuden opiskelupaikan suhteen, mutta hän ei usko, että jaksaisi taistella unelman saavuttamiseksi.

Kännykkääni tulee tekstiviestejä, joiden tarkoituksena on ollut vaan kiusata minua.

— en tiedä onko minusta siihen, jaksanko opiskella, riittävätkö voimani —

Nykyisin Annika opiskelee iltalukiassa ja käy samaan aikaan työharjoittelussa. Hän suhtautuu enimmäkseen varauksella ja pessimistisesti tulevaisuuteen eikä luota omiin kykyihinsä. Näyttää siltä, että Annikan minuus on supistunut (ks. Ropo 1999) ja kiusaaminen on alkanut määrittää hänen identiteettiään ja koko elämäänsä. Toisaalta hän lausuu epävarman toiveen selviytymisestä – aivan kuin tutkijaa lohduttaakseen.

Mutta ehkä minä jotenkin tulen pärjäämään.

Kiusaamisesta selviytyminen on Annikan kohdalla siis kesken. Hän kertoo suhtautuvansa kiusaajiinsa välinpitämättömästi eikä haluaisi kohdata heitä enää koskaan. Näen tässä pienen ristiriidan, sillä välinpitämättömyys tarkoittanee sitä, ettei mahdollisella kohtaamisellakaan olisi merkitystä. Annika määrittelee kiusaajat lapsellisiksi, itseään täynnä oleviksi ihmisiksi, jotka kiusaavat paremman tekemisen puutteessa tai pahaa oloaan purkaakseen. Annika ei ole antanut heille vielä anteeksi, mutta yrittää unohtaa tapahtuneen.

Kiusaajat olivat inhottavia, itseänsä täynnä olevia, joilla ei ollut mitään muutakaan tekemistä. Lapsellisia. En toivo heille hyvää.

Annika hävettää myöntää olevansa koulukiusattu. Aikanaan hän jutteli kiusaamisesta koulukuraattorin ja kiusaamista kokeneen ystävänsä kanssa. Annikalle on ehdotettu myös ammattiapua, mutta sen hän on ottanut loukkauksena eikä aio sitä hakea. Annikan kohdalla kiusaamisesta ja sen tuhoavista seurauksista toipumisessa olennaista olisi oman historian ja sen vaikutusten hyväksyminen, jotta hänen minuutensa voisi eheytyä ja hän löytäisi itsestään muita, positiivisia identiteettejä ja kertomuksia, jotka kannattelisivat häntä eteenpäin elämässä.

Yhteenveto Annikan tapauksesta: Heikko itsetunto ja masentuminen

Menneisyys ja elämä koulukiusattuna ovat määrittäneet Annikan elämää yläkouluajasta lähtien. Kiusaamisen alettua Annika masentui, ja hänen iloinen perusluonteensa muuttui ahdistukseksi ja toivottomuudeksi – epävarmuudeksi kohdata ihmisiä ja luottaa omiin kykyihin sekä omaan viehätysvoimaan. Kiusaaminen ja sen välittömät vaikutukset huononsivat Annikan koulumenestystä ja estivät näin ollen häntä toteuttamasta unelmaansa lukion aloittamisesta. Myöhemmin Annikalla on mennyt paremmin: hän suoritti ammatillisen tutkinnon, kävi töissä ja aloitti aikuislukion. Toisinaan hän jopa luotti itseensä ja näki itsensä positiivisemmin. Kuluneen vuoden aikana masennus on kuitenkin palannut, ja kiusaamisen seuraukset tuntuvat voimakkaina. Annika kokee, ettei elämällä ole mitään annettavaa hänelle, eikä hän usko voittavansa sen tuomia haasteita. Kiusatun identiteetti on edelleen vahva, ja Annikan kertomus elämästään ja itsestään viestii epätoivoa ja itseluottamuksen puutetta. Menneet, onnellisemmat kaudet antavat kuitenkin toivoa siitä, että jonain päivänä Annikakin voisi kokea olevansa eheä, arvokas yksilö, jonka kokemukset kiusattuna ovat osa tätä kokonaisuutta mutta eivät yksinään määritä sitä.

Elena

23-vuotias Elena joutui aikanaan kiusatuksi yläkoulun alussa. Hän oli hiljainen ja rauhallinen, eikä vastustanut kiusaajia. Kiusaamisen satuttava vaikutus näkyi Elenasta, joten kiusaajat löysivät hänestä nopeasti helpon uhrin. Esimerkiksi Salmivalli (1998) toteaa, että kiusatun toivottu reaktio

kiusaamiseen lisää kiusaamista. Elenan kohdalla tämä reaktio ilmeni alistumisena; hän oli passiivinen uhri.

— — tietenkin sitä välitti ja se myös näkyi, joten siitä kiusaajat sai lisävauhtia kiusaamiseensa — —

Elena yritti olla välittämättä kiusaamisesta, nimittelyistä ja loukkauksista, mutta epäonnistui. Kiusaaminen tuntui, näkyi ja aiheutti lisää kiusaamista, joka puolestaan sai Elenan tuntemaan itsensä muita huonommaksi. Elena ei luottanut itseensä ennen kiusaamistakaan kovin paljon, ja kiusaamisen aikana sekä sen jälkeen vielä vähemmän. Saattaa siis olla niin, että Elenan huono itsetunto ja sen välittyminen muille oli osasyynä siihen, että juuri Elenasta tuli kohde kiusaamiselle.

Ei se itsetunto ollut huipussa silloin ennen kiusaamistakaan, mutta siitä se vain laski.

Kiusaaminen on Elenan kohdalla vaikuttanut eniten itsetuntoon ja minäkuvaan. Elena tuntee itsensä herkästi yhä rumaksi ja lihavaksi eikä kykene ottamaan positiivista palautetta itsestään vastaan. Hän ahdistuu paljon, jos joku arvostelee hänen ulkonäköään. Elena ei voinut vielä keväällä 2007 uskoa, että joku miespuolinen henkilö voisi tosissaan kiinnostua hänestä. Suurin osa Elenan kiusaajista oli poikia, joten ehkä siksi miesten hyväksyntä on hänelle nykyisinkin tärkeämpää kuin naisten.

— — naisten kielteisiin mielipiteisiin kykenen suhtautumaan hieman rauhallisemmin.

Nykyään Elena pitää itsestään enemmän kuin tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa keväällä 2007. Pitkäaikainen seurustelukumppani on osaltaan auttanut Elenaa näkemään itsensä positiivisemmin. Arvostelua hänen on silti edelleen vaikea sietää. Voisi päätellä, että vastakkaisen sukupuolen osoittama myönteinen palaute on merkittävä tekijä etenkin ulkonäköä koskevan itsetunnon vahvistumisessa. Näin näyttäisi olevan ainakin Elenan kohdalla.

— — nyt kun on joku kehumassa joka päivä niin hyvä mielihän siitä tulee — —

Kiusaaminen on vaikuttanut myös Elenan sosiaalisiin suhteisiin ja käyttäytymiseen ryhmässä. Toisten miellyttäminen on hänelle hyvin tärkeää, ja joskus hän jopa unohtaa itsensä sekä omat tarpeensa ja toiveensa, jotta muiden olisi hyvä olla. Elenalle merkitsee melko paljon, mitä muut hänestä ajattelevat. Hän on seurassa hiljainen, varautunut ja vaikeasti lähestyttävä. Kiusaaminen on saattanut tehdä Elenasta epävarman ja mukautuvan, vaikka toisaalta on mahdollista, että tällainen

ominaisuus on hänelle luontainen ja ilmennyt aina. Epävarmuuden voi aistia (ks. esim. Olweus 1992), ja muiden on helppo käyttää hyväkseen tai kiusata epävarmaa ja mukautuvaa ihmistä.

Onhan sitä epävarma itsestä ja siitä pitääkö muut minusta, vaikka voihan se olla luonnevika että tahtoo kaikkien tykkäävän minusta.

Elena ei kertonut kiusaamisestaan juuri kenellekään. Hänen ystävänsä tiesivät siitä muutenkin, sillä he kokivat joka päivä samaa. Elenan kohdalla ystävien sanaton tuki ja jaettu kohtalo olivat ensiarvoisen tärkeitä asioita kiusaamisen kestämisessä ja siitä selviytymisessä. Teräsahjo (1997) ja Salmivalli (2003) huomauttavat, että kiusaamisesta selviytyy paremmin, jos uhrilla on myönteisiä toverisuhteita ja ystäviä. Elenaa helpotti myös tieto siitä, että kiusaaminen ei voi jatkua ikuisuutta.

– – mutta pääasia oli kun oli ystäviä, vaikei voi sanoa että juttelin asiasta erityisemmin heille. Mutta se auttoi kun tiesi että on joku joka tietää.

Elenaa on hävettänyt puhua kiusaamisestaan, eikä esimerkiksi hänen uudet ystävänsä tai pitkäaikainen miesystävänsä tiedä kiusaamishistoriasta. Sharpin (1994) mukaan uhri saattaa syyttää itseään kiusaamisesta, ja näin näyttäisi olevan myös Elenan kohdalla. Oma puolustuskyvyttömyys harmittaa häntä.

– – häpeää kun ei pystynyt puolustautumaan silloin – –

Nykyään Elena yrittää suhtautua kiusaamishistoriaansa välinpitämättömästi. Hän ei muistele tapahtunutta eikä tahdo puhua siitä kenellekään, jotta ei saisi otsaansa entisen kiusatun leimaa ja näyttäisi sen vuoksi huonommalta. Tästä voisi päätellä, että kiusaamiskokemusten käsittely on Elenalla vielä hieman kesken, vaikka toisaalta niiden käsittelemättömyys ei merkittävästi hänen elämäänsä vaikuta tai huononna sitä. Toisaalta oman historian hyväksyminen voisi mahdollistaa paremmin oman minuuden eheytyksen sekä vahvemman ja myönteisemmän identiteetin rakentumisen.

Sitä mitä ei muista niin se ei voi satuttaa, turhaan sitä kaivaa vanhoja haavoja auki.

Kiusaajille Elena ei ole antanut anteeksi. Hän ei arvosta heitä ihmisinä ja kokee heidän kiusaavan huomionhakuisuuden tai esittämisen halun vuoksi. Elena toteaaakin, ettei *osaa* antaa anteeksi.

Anteeksiantaminen voisi helpottaa Elenan omaa oloa ja vähentää katkeruutta, vaikka kukaan ei voi vaatia häntä antamaan anteeksi ihmisille, jotka ovat pilanneet monta vuotta hänen elämästään todennäköisesti katumatta sitä lainkaan ja pyytämättä edes anteeksi.

Nämä kyseiset pari ihmistä toivoisin helvetin syvimpään loukkaan erittäin mielelläni vielä tänäkin päivänä. Minä kannan kaunaa vielä pitkään tästä asiasta.

Myönnetään, että sen verran on kostonhimoa vieläkin jäljellä jotta näidenkin vuosien jälkeen olisin suht tyytyväinen, jos kuulisin että heillä menee todella huonosti.

Tällä hetkellä Elenalla itsellään menee katkeruudesta ja jonkinlaisesta kiusaajiin kohdistuvasta vihasta huolimatta hyvin. Hän on tyytyväinen elämäntilanteeseensa: hän on kotiutunut kauas lapsuuden ja nuoruuden maisemistaan, aloittanut uuden elämän, elää parisuhteessa ja käy töissä. Hän näkee tulevaisuutensa mukavana ja valoisana, mutta toivoisi löytävänsä asuinpaikkakunnaltaan ystäviä ja tuttavvia, joiden kanssa viettää aikaa.

Yhteenveto Elenan tapauksesta: Häpeä ja epävarmuus

Epävarmuus, katkeruus ja häpeä värittävät Elenan selviytymistarinaa. Hän on päässyt kiusaamisen jälkeen elämässään mukavasti eteenpäin, muttei kykene antamaan koettua anteeksi. Vaikuttaa siltä, että Elenan on vaikea hyväksyä historiaansa, vaikka hän kykenee elämään sen kanssa. Hän on ihmissuhteissaan epävarma, eikä uusien ystävien löytäminen ole helppoa. Kiusaaminen vaikutti eniten Elenan itsetuntoon ja minäkäsitykseen: vieläkin hän suhtautuu etenkin ulkonäköönsä kohdistuvaan arvosteluun kärkkäästi, sillä hän ei ole oppinut pitämään itseään kauniina. Epävarmuus näkyy Elenasta myös suurena tarpeena miellyttää muita ihmisiä omien toiveiden kustannuksella. Kiusaamisella saattoi olla vaikutusta myös siihen, että Elena päätti lähteä pois niistä maisemista, joissa häntä kiusattiin ja joissa hänen oli paha olla.

Kerttu

23-vuotias Kerttu kokee joutuneensa kiusatuksi erilaisuutensa vuoksi. Kuten Pikas (1987) ja Salmivalli (1998) toteavat, näkyvä poikkeavuus saattaa aiheuttaa kiusaamista. Kerttu oli ujo, kiltti ja hiljainen koululainen, jolla oli erilaiset kiinnostuksen kohteet kuin suurella osalla muista nuorista.

Hän ei puolustautunut kiusaajia vastaan, vaan yritti kestää saamansa huonon kohtelun. Häntä voidaan siis pitää passiivisena uhrina, vaikka toisaalta hän ei suostunut muuttumaan kiusaajien haluamaan suuntaan, vaan oli aina oma itsensä ja siten myös provosoi kiusaajiaan.

– – ehkä koulun ”pahiksia” otti päähän, kun opettajien ei juuri koskaan tarvinnut komentaa meitä, kun he taas olivat opettajien kanssa jatkuvasti napit vastakkain.

Pidin itsepäisesti oman pääni ja omat näkemykseni (mikä on todella hyvä juttu) ja alistuin kiusaamisen kohteeksi, koska en osannut tai uskaltanut nousta vastarintaan.

Kertun teksteistä ilmenee, että hän on miettinyt kiusaamisen olemusta. Kerttu näkee kiusaamisen suvaitsevaisuuden puutteena. Hänen mielestään kiusaaminen kuvastaa sitä, että ihmiset pohjimmiltaan pelkäävät erilaista ja karttavat tai jopa hyökkäävät sellaista vastaan mieluummin kuin laajentavat maailmankuvaansa ja hyväksyvät poikkeavuuden. Hän huomauttaa tilanteen olevan pahimmillaan murrosiässä, kun nuoret painivat muutenkin omien ongelmiansa kanssa.

Lapset ja nuoret kokevat erilaisuuden yhteisössä usein vielä kärjistetympinä ja voimakkaammin kuin aikuiset, he saattavat kokea sen uhkana ja kääntävät sen negatiiviseksi.

Kerttu on havainnut myös sen, että kiusaaminen on *ryhmäilmiö* (ks. Salmivalli 1998). Hän mainitsee koko luokan osallistuvan kiusaamiseen joko kiusaamalla, avustamalla tai hyväksymällä kiusaamisen. Kerttu kokee, ettei puolustajia tahdo löytyä, sillä ihmiset pelkäävät joutuvansa itse kiusatuiksi, jos asettuvat kiusaajia vastaan. Hän huomaa myös opettajan roolin merkityksen kiusaamistilanteiden ratkaisemisessa ja pysäyttämässä.

Opettajan pitää osata ja jaksaa jakaa huomiota tasapuolisesti koko luokalle, suosimatta tai vähättelemättä ketään. Opettajan pitää myös pitää koko ajan silmät auki ja olla selvillä luokan sosiaalisista suhteista ja yrittää pitää yllä turvallista ja viihtyisää työskentelyilmapiiriä. Opettajan pitää myös osata tunnistaa luokan mahdolliset ongelmatyypit ja mietittävä niihin ratkaisukeinoja.

Kerttu on miettinyt opettajan roolia kiusaamistilanteissa paljon, koska hän opiskelee itse opettajaksi. Hän tahtois tulevaisuudessa luoda hyvää fyysistä ja psyykkistä ilmapiiriä oppilaittensa keskuuteen ja vähentää sekä estää kiusaamista kaikin tavoin. Häntä harmittaa, että hänen kouluaikaanaan opettajat sivuuttivat koulussa ilmenevän kiusaamisen olankohauksella, ja

tahtoisiksi itse toimia toisin. Opettajaopiskelijana Kerttu on kiinnittänyt huomiota myös muihin tuleviin opettajiin, ja on huolissaan siitä, miten kevyesti jotkut heistä suhtautuvat kiusaamiseen.

Opettajana toimiessani pyrin ensisijaisesti kiinnittämään huomiota oppilaiden hyvinvointiin ja kiusaamisen kitkemiseen koulussa, sillä entisenä kiusattuna en missään nimessä halua sietää toisten ihmisten sortamista. (Koskee oppilaiden lisäksi myös sellaisia tulevia opettajakollegoita, joilla olisi elämässään vielä paljon opittavaa ennen kuin voisivat toimia uskottavina opettajina...)

Kerttu katsoo, että kiusaamisella on ollut vaikutusta hänen uravalintaansa. Hän arvelee, että ilman kiusaamishistoriaansa hän ei olisi ehkä halunnut niin palavasti muuttaa lukion jälkeen toiselle puolelle Suomea eikä olisi yläkouluaikana tutustunut todellisiin ystäviinsä, jotka myös olivat kiusattuja. Hän arvelee kiusaamisen opettaneen hänelle, millaisten ihmisten kanssa hänen kannattaa pitää yhtä ja olla. Kerttu on menneisyydessään kokenut paljon epäsuoraa kiusaamista aiemmissa ystäväryhmissään, joten hän on sittemmin oppinut arvostamaan rehellisyyttä ja luottamusta kaikkien ystävyysuhteidensa pohjalla.

Sellaisista, joiden kanssa kukaan muu ei halunnut olla, tuli oikein mainio kaveriporukka yläasteen aikana ja pidämme tiiviisti yhteyttä edelleen. Opin siis näkemään ja tuntemaan (ehkä kantapään kautta), että millaiset ihmiset sopivat lähipiiriini ja millaisia tulisi välttää parhaani mukaan.

Kiusaaminen on ilmeisesti vaikuttanut Kertun sosiaalisiin suhteisiin negatiivisemmalla tavalla. Hän on uusia ihmisiä tavatessaan yleensä epäluuloinen ja vaikeasti lähestyttävä.

Minulta nimittäin on viety kaverit ja käännetty heidät minua vastaan pari kertaa koulu-uran aikana.

Vastakkaisen sukupuolen kanssa Kertun on ollut hankala muodostaa kestävä suhdetta, sillä hän epäilee herkästi toisen hyvyttä ja suvaitsevaisuutta. Koulukiusaajiensa kaltaisiin ihmisiin hän ei missään tapauksessa haluaisi tutustua. Kertun mielestä hänessä itsessään on parisuhdetta ajatellen paljon vikoja, ja sen vuoksi hän tarvitsisi ymmärtäväisen ja suvaitsevaisen kumppanin. Tähän mennessä hän on tavannut liian pinnallisia ihmisiä, jotka eivät ymmärrä Kertun erilaisuutta.

Vielä en ole onnistunut kertaakaan muodostamaan kestävä parisuhdetta, sillä olen tavannut ehkä liian pinnallisia henkilöitä – –

Kertun teksteistä välittyy, että hänen itsetuntonsa on nykyisin varsin hyvä ja hän luottaa itseensä ja mahdollisuuksiinsa selvitä elämässä. Kerttu toteaa kuitenkin, että kiusaaminen on laskenut hänen itsetuntoaan. Hänen on esimerkiksi opetustilanteessa vaikea ottaa puheenvuoroa, sillä hän pelkää muiden pitävän häntä tyhmänä tai outona. Hän on havainnut, että jopa yliopistossa saatetaan harrastaa epäsuoraa kiusaamista, ja sen vuoksi hänellä ei ole aina rohkeutta esittää näkemyksiään luennoilla tai ryhmässä.

– – mutta edelleen tuntuu erityisesti tyttöjen harrastama epäsuora kiusaaminen kurjalta ja sitä kohtaan on vaikeampi puolustautua vielä nykyäänkin jos esim. opetustilanteessa törmää sellaiseen.

Kertun mielestä hänen minäkuvansa saattaa olla kiusaamisen vuoksi hieman vääristynyt. Toisinaan hän kokee olevansa muiden yläpuolella, joskus taas alemmuuden tunne muihin nähden saa vallan. Etenkin opiskelussa Kerttu kokee joskus huonommuutta, sillä opiskelu yliopistossa ei suju itsestään yhtä hyvin kuin aiemmissa kouluissa. Täysin eheän minäkuvan muodostaminen on siis ollut vaikeaa.

Johtunee ehkä ristiriitaisesta palautteesta teini-iän aikana. (Oppilaat mollaavat, jotkut opettajat jopa ylistävät – yritäpä siinä sitten muodostaa terve itsetunto ja minäkäsitys itsellesi!)

Kerttu kertoo paljon näkemyksiään siitä, miksi jostakusta tulee kiusaaja. Hän suhtautuu kiusaajaan armollisesti ja on antanut kokemansa vääryyden anteeksi. Kerttu on varma, että kiusaaja yrittää toiminnallaan peittää jotain omaa puutettaan, kuten oppimisvaikeutta, rikkinäisiä perhesuhteita tai jotain ulkoista ominaisuutta. Hän on havainnut myös kateuden aiheuttavan kiusaamista ja mainitsee, että hänen sekä hänen ystäviensä tapauksessa koulun suosittu tytöt (ks. Salmivalli 1998 aiheesta suosittu tytöt kiusaajina) kiusasivat koulussa paremmin menestyviä vähemmän suosittuja tyttöjä. Kerttu ymmärtää kiusaajia ja heidän toimintaansa, ja nähdäkseni tämä osoittaa Kertulta hyvin laajaa kykyä ajatella asioita myös itsensä ulkopuolelta. Hänen mielestään kiusaajia pitäisi auttaa siinä missä kiusattujakin käsittelemään ongelmiaan.

Turhautuminen omaan opittuun mitättömyyteen aiheuttaa pahaan oloa, joka sitten purkautuu kiusaamisena.

Kerttu pitää itseänsä erilaisena nuorena aikuisena, eräänlaisena toisinajattelijana. Vaikka hän on nykyään reippaampi ja vahvempi persoona, hän pitää täysin mahdollisena sitä, että olisi joutunut sellaisenakin koulukiusatuksi yläkoulussa. Kerttu on aina hakeutunut pienempiin ystäväryhmiin, eikä hän kulje valtavirran mukana. Näyttää siltä, että Kertun identiteetissä tietty erilaisuus ja poikkeavuus on olennaista ja jopa toivottavaa hänelle itselleen.

Eräänlainen leimautuminen "vähän erikoiseksi tyypiksi" voikin herättää närkästystä joissakin suvaitsemattomissa ihmisissä yhä edelleen, jos päätyisin elämään uudelleen yläasteaikaan.. (Sillä se herättää närkästystä jopa yliopistoihmisissä, tosin häviävän pienessä osassa kylläkin..)

Kertun teksteistä välittyy iloisuus ja menneen hyväksyntä, mutta kiusaamisen ollessa pahimmillaan Kerttu ei voinut yhtä hyvin. Ennen kuin hän tutustui yläkouluaikaisiin ystäviinsä, hän koki rukoilun helpottavan hänen pahaa oloaan. Kerttu uppoutui koululäksyjensä ja soittoharrastuksensa pariin, jotta hän saisi ajatuksensa irti kiusaamisesta. Myös perheen tuki ja lemmikkieläinten hoivaaminen auttoivat häntä jaksamaan. Uusien ystävien löytäminen yläkoulussa oli merkittävä käännekohta Kertun elämässä, sillä ystävien kanssa asioista saattoi puhua vapaasti ja syvällisesti, mikä osaltaan auttoi myös kiusaamiskokemusten käsittelyssä. Samaan aikaan teini-ikä iloineen ja suruineen täytti hänen elämänsä, ja ystävien seura sekä musiikin kuuntelu ja soittaminen auttoivat Kerttua suhtautumaan kouluunkin huolettomammin.

Rukoilin paljon, kun minulla oli kaikkein vaikeinta.

Myös perheen lemmikkieläimille kävin itkemässä kouluhuoliani.

Ystävien saaminen ja syvenevä teini-ikä veivät kuitenkin ajatuksia pois läksyistä vähän keveämpään suuntaan.

Kerttu kokee kiusaamistaustansa sen karuudesta huolimatta voimaa antaneena ja vahvistavana kokemuksena. Hän uskoo, että kiusaamishistorian kautta hän on kasvanut ihmisenä valtavasti, oppinut paljon elämästä ja tullut vahvemmaksi. Hän sietää epäonnistumisia ja kokee olevansa henkisesti vahva. Omat kokemukset ovat antaneet perspektiiviä tulevaan työhön. Kerttu on onnistunut sulauttamaan kiusatun identiteettinsä minuuteensa niin, että se on ennemminkin voimavara kuin tuska menneisyydestä. Hän on tällä hetkellä elämäänsä tyytyväinen ja näkee tulevaisuutensakin kaikin puolin hyvänä, onnellisena ja valoisana.

Entiset kiusaajani eivät varmaan hymyilisi, jos tietäisivät, että ovat tavallaan tehneet minulle ilkeällä toiminnallaan myös palveluksen. Heidän ansiostaan kun on oppinut elämästä varsin paljon.

Yhteenveto Kertun tapauksesta: Erilaisuus ja kiusaaminen voimavarana

Kokemus omasta erilaisuudesta on tärkeä elementti Kertun tarinassa. Kerttu joutui kiusatuksi erilaisuutensa vuoksi, ja toisaalta erilaisuus on jotain, mistä hän ei koskaan luopunut ja mikä osaltaan kannattelee häntä ja luo perustan hänen minuudelleen. Kiusaamishistoria on aina ollut merkittävässä roolissa Kertun elämässä, mutta Kerttu ei koe sitä negatiivisena asiana. Kokemukset kiusattuna olemisesta ovat saaneet Kertun ajattelemaan kiusaamista kokonaisuutena. Hän on pohtinut kiusaamisilmiön funktioita, ryhmäsidonnaisuutta sekä siihen liittyviä rooleja ja niiden taustoja. Kiusaamiskokemukset ovat ohjanneet Kerttua uravalinnoissa ja auttaneet häntä valitsemaan itselleen sopivia ystäviä. Toisaalta Kerttu on kiusaamisen vuoksi epävarma etenkin sosiaalisissa tilanteissa, mutta kokemus omasta huonommuudesta saa vallan enää hyvin harvoin. Kerttu on hyväksynyt kiusaamishistorian osaksi minuuttaan, ja kokee sen olleen eräs hänen tärkeimmistä oppimiskokemuksistaan. Kiusatun identiteetti on väistynyt, mutta se toimii Kertun elämän ja tulevaisuuden eräänä perspektiivinä ja valtavana voimavarana.

Rosa

22-vuotias Rosa kokee, että hän joutui kiusaamisen kohteeksi erilaisuutensa vuoksi. Hän ja hänen ystävänsä erottuivat muista nuorista erilaisen käyttäytymisen tähden. Rosa ei kiroillut, polttanut tupakkaa tai meikannut toisten luokkatovereidensa tapaan, vaan opiskeli ja piti hauskaa omalla tavallaan (kiusattujen) ystäviensä kanssa. Hänellä ei ollut suurta tarvetta edes tutustua toisiin koulun oppilaisiin, ja tästä syystä muut saattoivat Rosan mukaan pitää häntä ylpeänä. Rosa oli hiljainen sekä hieman eristäytyvä, ja hän uskoo näiden piirteiden ärsyttäneen kiusaajia. Hiljainen ja kiltti luonne teki Rosasta helpon uhrin kiusaamiselle.

Ehkä eräänlainen eristäytymisemme muista vaikutti kiusaamiseen negatiivisella tavalla, ehkä he jotenkin ajattelivat että olimme muka olevinamme heitä parempia?

– – olimme myös suhteessa hiljaisempia ja kiltimpiä, tunnollisen koulutyön perikuviakin kenties (jotkut meistä toki enemmän kuin toiset), meille oli helppo sanoa jotain.

Rosa suhtautuu kiusaamisen alkamiseen kohdallaan hieman ristiriitaisesti. Hän uskoo, että hänessä itsessään saattoi olla jotain, mikä sai muut kiusamaan häntä. Rosa kokee, että erilaisuus luonteessa ja ulkonäössä aiheuttaa kiusaamista – samoin se, ettei puolustaudu. Toisaalta hän toteaa, että kiusaaja valitsee todennäköisesti uhrinsa sattumanvaraisesti eikä kiusaamiselle ole mitään erityistä syytä. Hänen käsityksensä mukaan kiusaaja kiusaa huvin vuoksi sattumanvaraisesti valitsemaansa uhria ja jatkaa kiusaamista saatuaan muita mukaan.

– – tai sitten meissä (varsinkin itsessäni) vain oli jotain, mikä sai heidät kiusaamaan – –

– – kiusaajalla on huono päivä ja hän valitsee uhrinsa sattumanvaraisesti muiden joukossa, eli kiusattu sattuu vain olemaan väärässä paikassa väärään aikaan.

Saattaa olla niin, että Rosa uskoo kiusaamisen sattumanvaraisuuteen puolustaakseen omaa minuuttaan. Tätä tulkintaani voisi tukea tieto, että ihmisillä on sosiaalipsykologisten tutkimusten perusteella taipumus tehdä havaintoja ja tulkintoja, jotka auttavat säilyttämään myönteisen kuvan omasta itsestä (Salmivalli 1998). Toisaalta kiusaaminen alkaa Pikasin (1987) mukaan yleensä harmittomaksi tarkoitettusta toisen testaamisesta, jonka kohde voi olla sattumanvaraisesti valittu. Dissonanssitekijästä edetään varsinaiseen kiusaamiseen yleensä harkitummin, ja ryhmästä poikkeavia yksilöitä pidetään enemmän silmällä (Pikas 1987).

Kiusaaminen heikensi aikanaan Rosan itsetuntoa. Hän mietti usein, minkä vuoksi ei kelpaa muiden joukkoon ja mikä tekee hänestä kiusaamisen ansaitsevan ihmisen. Myöhemmin Rosan itsetunto on kuitenkin parantunut hieman, mutta toisinaan hän tuntee olevansa edelleen muita huonompi. Hän on yhä epävarma itsestään ja siitä, millainen hänen tulisi olla. Rosa ei ole tyytyväinen itseensä tai etenkin ulkonäköönsä, mutta on päättänyt tehdä vielä elämässään jotain, mikä saisi hänet pitämään itsestään enemmän. Hän on hyväksynyt sen, ettei ole itseensä täysin tyytyväinen.

Silloin minulla oli huono itsetunto, näin itseni jotenkin ”vääränlaisena” ihmisenä ja mietin, miksi olinkaan sellainen kuin olin, jos se kerran oli niin selvästi väärin.

Olen hyväksynyt sen, että en ole tyytyväinen itseeni enkä ulkonäkööni enkä varmasti koskaan tule täysin olemaankaan. Mutta tiedän myös, että ainakin yritän tehdä asialle jotain elämäni aikana.

Kiusaaminen on vaikuttanut Rosan sosiaalisiin suhteisiin. Hän suhtautui vielä keväällä 2007 uusien ihmisten kohtaamiseen ja ihmisiin ylipäänsä hieman epäluuloisesti, mutta hän kokee nyt olevansa vapautuneempi ja luonnollisempi ihmisiä tavatessaan. Nykyisin hän ei enää tyydy pelkän sivustaseuraajan rooliin ryhmässä, vaan ilmaisee toisinaan omiakin mielipiteitään. Vielä jokin aika sitten Rosa toivoi olevansa huomaamaton, jos joutui olemaan tuntemattomien ihmisten seurassa. Sosiaaliset tilanteet, kuten pankissa asioiminen ja puhelimen käyttö, tuntuivat vaikeilta. Rosa joutui keräämään rohkeutta puhuakseen vieraille ihmisille, sillä pelkästään heille puhuminen pelotti häntä. Rosa kokee, että aika ja kypsyminen ovat auttaneet häntä tässä suhteessa; hän on ymmärtänyt, ettei kenenkään tarvitse olla täydellinen. Tulkintani mukaan Rosa on saattanut saada rohkeutta sosiaalisiin tilanteisiin myös sen jälkeen, kun aloitti sosiaalisia taitoja vaativan työn noin vuosi sitten.

Nykyisin otan asiat paljon rennommin, en enää välitä vaikka en saisikaan asiaani heti selitettyä tai jos sekoan sanoissani tai jotain vastaavaa. Jopa puhelimen käyttämisestä on tullut helpompaa.

Osa Rosan kiusaajista oli vastakkaista sukupuolta, ja Rosa arvelee sen vaikuttaneen hiukan siihen, ettei hän ole vastakkaisesta sukupuolesta kovinkaan kiinnostunut (ks. Gilmartin 1987). Rosa viihtyy yksin eikä koe tarvetta tai halua hankkia parisuhdetta. Hänellä ei ole seurustelusta kokemuksia, mutta uskoo sen johtuvan enimmäkseen muista syistä kuin kiusaamishistoriasta.

Nykyisin siihen ehkä vaikuttaa seksuaalinen suuntautumiseni, koska määrittelen itseni melko lailla aseksuaaliksi enkä sen takia juurikaan ole kiinnostunut hankkimaan itselleni parisuhdetta. Viihdyn paremmin yksin.

Rosa kokee, että kiusaaminen on toisaalta tehnyt hänestä epävarmemman ja toisaalta vahvemman ihmisen. Epävarmuus on ilmennyt sosiaalisissa suhteissa ja itsetunnossa; vahvuus näkyy suhtautumisena elämään ja maailmaan. Rosa suhtautuu kiusaamiskokemuksiinsa nykyään melko välinpitämättömästi ja kokee päässeensä niistä yli. Ystävien tuki, lukeminen ja kirjojen vaihtoehtoiseen todellisuuteen uppoaminen, omien tekstien kirjoittaminen, musiikki sekä oma mielikuviutus auttoivat Rosaa selviämään vaikeista ajoista. Vapaa-aika koulusta helpotti oloa myös, sillä silloin ei tarvinnut ajatella kiusaamista vaan saattoi tehdä mitä tahtoi. Rosa kokee, että

kandidaatin tutkielmaani osallistuminen keväällä 2007 auttoi osaltaan häntä selvittämään hänen omia ajatuksiaan kiusaamishistoriastaan. Silloin hän ymmärsi, etteivät kiusaamiskokemukset olleetkaan vaikuttaneet häneen aivan niin kielteisesti kuin hän oli kuvitellut. Kokemusten purkaminen paperille on olettaakseni ollut hyödyllistä tässä prosessissa.

Harrastukseni (pääasiassa musiikki, kirjoittaminen ja lukeminen) ja mielikuvitukseni. Sekä tietenkin ystäväni, ilman heitä en olisi missään nimessä selvinnyt puoliksikaan näin hyvin. Ja tietysti se, että elämä ei koostunut pelkästään koulusta ja kiusaamisesta, vaan vapaa-ajallaan saattoi tehdä mitä halusi.

– – ymmärsin, etteivät kiusaamiskokemukset loppujen lopuksi olekaan vaikuttaneet niin negatiivisella tavalla kuin olin joskus ajatellut.

Rosa on antanut kiusaajilleen anteeksi kokemansa kohtelun. Hän näkee kiusaajan epävarmana ihmisenä, joka pyrkii kiusaamisella parantamaan omaa pahaa oloaan. Toisaalta Rosa arvelee, että kiusaaja saattaa kiusata myös hovin vuoksi muiden kannustamana. Kiusaamisilmiön ryhmäsidonnaisuus (ks. Salmivalli 1998) näkyy Rosan kertomuksessa, eikä hän syytä kiusaamisesta näin ollen pelkkiä kiusaajia.

Kiusaaja on ihminen, joka on epävarma itsestään ja joka tuntee olonsa paremmaksi kun tietää, että jollain muulla on vieläkin vaikeampi olo kuin hänellä.

– – ja kun kiusaaja saa muilta oppilailta joko tukea tai ainakin hiljaisen hyväksymisen, hänen on helppo jatkaa kiusaamistaan – –

Rosa myöntää, että hänen elämänsä olisi ilman kiusaamishistoriaa saattanut edetä toisella tavalla. Hän ei kuitenkaan näe tätä toista tapaa välttämättä positiivisempänä vaihtoehtona. Vaikka Rosa ei ole elämäänsä tällä hetkellä tyytyväinen, hän tyytyy siihen. Tulevaisuudessa hän tahtois löytää opiskelupaikan sekä toteuttaa joitain – ehkä hieman epärealistisiakin – haaveitaan. Rosa toteaa silti olevansa enemmän haaveilija kuin unelmiensa toteuttaja, ja ehkä sen vuoksi hänen tulevaisuudenkuvansa on vielä hieman epäselvä.

Elämäntilanteeni tosin saattaisi olla tavallaan pahempi, jos minua ei olisi kiusattu, nimenomaan sen takia, että olisin mahdollisesti suhtautunut tiettyihin tapahtumiin erilaisella (negatiivisella) tavalla.

Haaveilija olen, enemmän kuin toteuttaja.

Näyttäisi siltä, että epäselvästä tulevaisuuskuvasta huolimatta Rosan minuus on integroitunut. Kiusatun identiteetti on edelleen olemassa (*Tosin tietyt asiat vaikuttavat yhä tänäkin päivänä, jos joku vaikka sanoo jotain – esimerkiksi kuinka minun kiusaamiseni on hauskaa tai kuinka minua on helppo kiusata – vaikka ei sitä niin tarkoittaisikaan*), mutta se vaivaa häntä enää harvoin. Hän hyväksyy menneisyytensä ja sen vaikutuksen häneen itseensä sekä hänen nykytilanteeseensa.

Totta kai ne kokemukset ovat aina mukana vaikuttamassa siihen, mitä olen ja mitä minusta tulee, mutta olen kuitenkin varma, että ne ovat myös tehneet minusta tavallaan vahvemman ihmisen.

Toisaalta, se oli yksi kokemus joka teki minusta tällaisen kuin olen, eikä lopputulos ole pelkästään paha asia – näin ollen en voi myöskään väittää, että kiusaamiskokemukseni olisivat pelkästään negatiivisia suuremmassa mittakaavassa.

Yhteenveto Rosan tapauksesta: Sopeutuminen kohtaloon

Rosalle on ominaista hänen kertomuksensa perusteella tietynlainen sovinnaisuus, mukautuminen ja jopa näkymättömyys. Hän pyrki sopeutumaan kiusaamistilanteeseen ajattelemalla pitkään olevansa vääränlainen, kiusaamista aikaansaava ihminen, kunnes ymmärsi, ettei kiusaaminen johtunut välttämättä hänestä itsestään. Nyt Rosa on antanut kokemansa kohtelun anteeksi eikä kanna minkäänlaista kaunaa. Rosan itsetunto heikkeni kiusaamisen vuoksi, ja hän on yhä epävarma itsestään ja etenkin siitä, mitä hänen tulisi olla. Kiusaaminen aiheutti Rosalle pelkoa olla sosiaalisissa tilanteissa, ja puhuminen vieraille ihmisille on ollut hänelle pitkään vaikeaa. Rosa ei ole kiinnostunut minkäänlaisten parisuhteiden muodostamisesta, ja tämä saattaa johtua ainakin osittain kiusaamisesta. Mukautuminen ja sopeutuminen ilmenevät Rosan asenteessa elämään: hän on hyväksynyt sen, ettei ole tyytyväinen itseensä eikä elämäänsä. Hän tyytyy silti osaansa ja hyväksyy kiusaamishistorian osana minuuttansa. Haaveilu ja mielikuvitus ovat osaltaan laajentaneet Rosan minuutta jo pitkään, ja ne toimivat eräänä hänen selviytymiskeinonaan jo yläkouluaikana.

Laura

22-vuotiaan Lauran mieltä on vuosien varrella painanut useaan otteeseen epätietoisuus siitä, miksi juuri hänet valittiin kiusaamisen kohteeksi yläkoulussa. Keväällä 2007 hän totesi tahtovansa kuulla syyn kiusaajilta itseltään. Lauralla on kuitenkin omat käsityksensä ja kokemuksensa siitä, miksi hän oli otollinen uhri. Hän oli yläkouluun tullessaan jo valmiiksi epävarma itsestään ja kokee tämän luontaisen tai aiemmissa elämänvaiheissa omaksutun epävarmuuden näkyneen ja saaneen kiusaajat huomaamaan hänet. Laura oli yläkoulun alkaessa masentunut, eikä kiusaaminen auttanut häntä reipastumaan. Muiden muassa Salmivalli (1998) ja Olweus (1992) ovat todenneet, että kiusatut lapset ovat tavallista masentuneempia ja viestittävät kiusaajille omaa puolustuskyvyttömyyttään. Lauran tapauksessa masentuvuus noudatti ehkä jonkinlaista noidankehää, jota kiusaaminen ruokki. Lauran huono itsetunto ja kielteinen minäkuva saivat hänet jopa uskomaan, että kiusaaminen oli oikeutettua. Olweusin (1992) ja Salmivallin (1998) mukaan kiusaajat uskottelevat usein itselleen, että kiusattu ansaitsee saamansa kohtelun. Ilmeisesti tällainen ajattelutapa oli iskostunut myös ahdistuneeseen, epävarmaan ja yksinäiseen Lauraan, jolla ei yläkoulun alussa ollut yhtään ystävää puolustamassa häntä.

— — yläasteen alkaessa olin masentunut ja todella haavoittuvainen — —

Minäkäsitykseni oli tuolloin suurelta osin niin huono, että osa minusta uskoi, että kiusaaminen oli oikeutettua, koska olin niin huono ihminen.

En myöskään osannut puolustautua kovin hyvin, enkä koskaan kertonut tilanteesta kellekään.

Toisaalta Laura uskoo, että hänen erilaisuutensa vaikutti osaltaan kiusatuksi joutumiseen. Laura oli kiltti ja sopeutuva; hän ei kapinoinut näkyvästi. Hän ei meikannut tai käyttänyt muodikkaita vaatteita, vaan näytti ikäistään nuoremmalta. Lauran näkemyksen mukaan sekä hänen sisäinen että ulkoinen kiltteytensä aiheutti edellä mainittujen syiden lisäksi kiusaamista.

Olin todellinen "kiltti tyttö": en tupakoinut, käyttänyt alkoholia, haukkunut opettajia tai pyörinyt kaupungilla iltaisin. Minulta puuttui lisäksi teinikapina ulkoisesti kokonaan.

Laura koki kiusaamista vuosikautia, joten kiusaaminen on vaikuttanut häneen aikanaan voimakkaastikin. Hänen itsetuntonsa murtui, ja hän alkoi jännittää sosiaalisia tilanteita. Laura tulkitsi muiden viestit ja sanomiset usein negatiivisesti, sillä hän oli koko ajan varautunut ottamaan vastaan kiusaamista. Yläkouluaiikanaan hän vältteli ikätovereitaan, jos heissä oli vähänkin samantapaisia piirteitä kuin hänen kiusaajissaan. Lauran itsetunto on sittemmin parantunut, mutta sosiaalisia tilanteita hän jännittää yhä jonkin verran. Suuressa ryhmässä Lauraa hermostuttaa ja hän tuntee olonsa epävarmaksi. Hän ei halua joutua huomion keskipisteeksi, jos paikalla on paljon ihmisiä, vaikka hän muuten pitää huomiosta. Laura on usein melko hiljainen ja harvasanainen seurassa, jotta muut eivät pitäisi häntä outona. Tulkintani mukaan Laura näkee sosiaalisissa tilanteissa tai suhteissa saamansa palautteen yhä herkästi kielteisempänä kuin mitä palautteen antaja on tarkoittanut.

Itsetunnon murtuminen ja sosiaalinen jännittäminen olivat varmastikin huomattavimpia vaikutuksia.

Olen myös usein varovainen sosiaalisissa tilanteissa, etten tekisi tai sanoisi mitään sellaista, mikä saisi ihmiset pitämään minua jotenkin tyhmänä tai outona.

Joskus olen erehtynyt ottamaan leikkimielisen letkautuksen vakavasti ja tuntenut oloni uhatuksi.

Lauran luonteelle on tyypillistä ilmaista omia mielipiteitä, ajatuksia ja näkemyksiä, mutta varsin usein hän jättää taustansa vuoksi ne ilmaisematta. Hän kokee olevansa ”ekstrovertti” ihminen, muttei kykene suuressa ryhmässä olemaan esillä. Yläkouluaiikanaan Laura oli oppitunneilla yleensä passiivinen, sillä hän pelkäsi muiden huomiota. Osa tästä passiivisuudesta on yhä jäljellä, mutta nykyisin Lauran puheliaisuuteen ryhmässä vaikuttaa enemmän hänen oma mielialansa ja ympäristö.

Silloin kun minua kiusattiin, vältin huomion kohdistumista itseeni, mikä teki minusta esimerkiksi oppitunneilla passiivisemmän – –

– – vaihtelevasta ulospäin suuntautuneisuudestani huolimatta tunnen pohjimmiltani olevani ekstrovertti.

Kiusaaminen on vaikuttanut myös Lauran ihmissuhteisiin. Hänen on ollut vaikea luottaa ihmisiin, joita ei vielä tunne tarpeeksi hyvin. Hän epäilee herkästi muiden vilpittömyyttä ja kokee toisinaan

ihmiset kylminä, välinpitämättöminä ja tunteettomina. Yläkouluaikanaan Laura pyrki tutustumaan vain sellaisiin ikäisiinsä ihmisiin, jotka vaikuttivat lämpimiltä, avoimilta ja ystävällisiltä. Laura saikin pian muista kiusatuista ja samanhenkisistä tytöistä itselleen tiiviin ystäväryhmän.

— vältin tietyntyyppisten (kiusaajia muistuttavien) ikäisten seuraa —

Kiusaamisella on ollut vaikutuksensa myös siihen, miten Laura suhtautuu vastakkaiseen sukupuoleen ja parisuhteiden muodostamiseen. Hän ei kykene olemaan miesten seurassa kovinkaan luontevasti eikä hän ole koskaan seurustellut. Seurustelukokemusten puuttuminen taas johtuu siitä, ettei Laura ole koskaan kokenut suurta halua seurustella kenenkään kanssa eikä hän ole rakastunut kehenkään. Ihastuminen ja rakastuminen on hänelle vaikeaa, ja ilman näitä tuntemuksia hän ei näe seurustelua mielekkäänä. Toisaalta Laura on taustansa vuoksi hyvin valikoiva miettiessään tulevaa poikaystäväänsä. Kiusaamisen tähden Laura on joutunut kestäämään paljon, eikä siksi jaksaisi kantaa harteillaan enää kumppaninsa ongelmia ja murheita. Tästä syystä tiukka sitoutuminen pelottaa häntä.

En ole koskaan ollut rakastunut, ja nykyään en edes ihastu helposti —

— saatan taustani takia olla vaativampi kuin olisin muuten ollut —

— pelkään liian tiukkaa sitoutumista ja sitä että saattaisin joutua ottamaan vastuun jonkun toisen elämästä.

Lauran valikoivuus seurustelukumppanin suhteen johtuu hänen mukaansa osittain kiusaamisesta. Yläkouluaikanaan hän mietti paljon ihmisten hyvyyttä ja pahuutta sekä kritisoi herkästi piirteitä, joista ei pitänyt. Hän kykeni kiusaamisen vuoksi arvostamaan vain harvoja ikätovereitaan. Laura on aina tuntenut itsensä erilaiseksi kuin muut ja oppinut kiusaamisen seurauksena ajattelemaan suvaitsevaisemmin ja vähemmän sovinnaisesti kuin mitä ehkä muuten. Sen vuoksi liika tavallisuus ja ajattelun puute kaikissa ihmisissä ärsyttää häntä.

Kiusattuna tunsin suurta osaa ikäisistäni kohtaan negatiivisia tunteita, jotka olivat joskus hyvinkin voimakkaita.

– – liika tavallisuus, ajattelun puute ja sovinnaisuus ärsyttää minua edelleen, ja vaikuttaa ehkä osaltaan siihen että harva kelpaa poikaystäväksikään.

Eniten Lauraa on kuitenkin rajoittanut pelko aloittaa parisuhde. Lauraa pelottaa, että hänen taustansa kiusattuna vaikuttaisi suhteeseen. Seurustelu on hänelle kuin uusi maailma, eikä hän siten tiedä, mitä vaikutuksia sillä olisi häneen. Laura on tottunut ennakoimaan asioita, ja parisuhdetta ajatellessaan hän ei kykene kokemattomuutensa tähden ennakoimaan edes omaa toimintaansa. Oma ahdistuminen on ainut seurustelun mukanaan tuoma tuntemus, jonka Laura osaa ennakoida. Hänellä ei ikään kuin ole vielä parisuhteeseen tarvittavaa identiteettiä, ja tämä puute pelottaa ja rajoittaa häntä.

Tunne, ettei yhtäkkiä oikein tiedä kuka on, on jotain mitä useimmiten inhoan, ja se tunne minulle varmasti alkuun tulisi.

Seurustelun tuoma mahdollinen suuri elämänmuutoskin pelottaa Lauraa. Häntä harmittaa, ettei hän kiusaamisen tuoman epävarmuuden vuoksi harjoitellut seurusteluun liittyviä asioita teini-iässä muiden ikätoverien tavoin. Kiusaaminen sai Lauran tuntemaan itsensä muita vähemmän viehättäväksi, joten hän koki, ettei kelpaa kenellekään, ja osittain tämä mielikuva vaivaa häntä yhä – ainakin alitajuisesti. Lauraa pelottaa myös seurustelusuhteen mukanaan tuoma seksuaalisuus, joka häntä ei erityisemmin kiinnosta ja jonka hän arvelee ikänsä vuoksi olevan ajankohtaista jo suhteen alussa.

Kaiken kaikkiaan niin suuri muutos pelottaa, koska sen jälkeen mikään ei enää ole entisellään.

Koska kiusaaminen sai minut usein tuntemaan itseni epäviehättäväksi, jossain mielessä jopa rumaksi, niin mieleeni on sen takia saattanut jäädä epäily tai pelko siitä, etten ole naisena viehättävä tai edes kelpaa suhteeseen.

Kiusaamisella saattoi olla vaikutusta myös tähän "epäseksuaalisuuteen" – –

Seurusteluun ja ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia lukuun ottamatta Laura kokee selvinneensä kiusaamisesta hyvin. Hän ajattelee kiusaamista enää harvoin ja elää täysin sopusoinnussa menneisyytensä kanssa. Vielä keväällä 2007 hän kertoi olevansa katkera siitä, etteivät kiusaajat koskaan joutuneet tilille teoistaan. Hän tunsikin silloin toisinaan suuttumusta ja vihaa ajatellessaan

kiusaajiaan ja sitä epäoikeudenmukaisuutta, mitä kiusaaminen ilmiönä edustaa. Nyt hän on kuitenkin antanut kaiken anteeksi ja tuntee suurempaa mielenrauhaa kuin koskaan aiemmin. Ilmeisesti vuosi 2007 on ollut merkittävä käännekohta Lauran elämässä: hän kokee aikuistuneensa sekä kypsyneensä ja hänen itsetuntonsa on kohonnut huomattavasti. Hän lakkasi miettimästä tuntemattomien ihmisten mielipiteitä itsestään ja koki erilaisuutensa pelkästään positiivisena asiana. Tähän kypsyymiseen ja henkisen tasapainon saavuttamiseen on saattanut vaikuttaa montakin seikkaa, mutta Lauran kerronnasta korostuu itsenäisen elämän aloittaminen sekä osallistuminen kandidaatin tutkielmaani, jonka lukemista Laura pitää kiusaamiskokemustensa lopullisena hautaamishetkenä.

Viime vuonna [2007] on kenties ensimmäisen kerran tuntunut, että olen päässyt täydellisesti ja lopullisesti eroon kiusaamiskokemuksistani. Vielä keväällä tunsin suuttumusta asiaa ajatellessani, nyt en sitäkään.

Viime vuonna tunsin selvästi olevani todellakin jotenkin erilainen kuin enemmistö, mutta se tuntui yksinomaan hyvältä asialta, siinä missä se aiemmin saattoi tuntua huonolta ja tekevän minusta huonomman kuin "muut".

Siihen osallistuminen ja sen lukeminen oli ikään kuin piste i:n päälle, the end. Ja jollain tavalla se tuntui terapeuttiseltakin, vaikken juurikaan ollut terapian tarpeessa.

Ennen merkittävää vuotta 2007, kiusaamisen ollessa ajankohtaisempaa, Laura yritti ottaa kokemuksiinsa etäisyyttä lukemalla esimerkiksi nuorten lehdistä psykologisia pohdintoja ja muiden kertomuksia kiusaamisesta. Hänellä oli yläkouluaikana myös tiivis tukiverkosto: oma perhe sekä samankaltaisen kiusaamiskohtalon kokeneet ystävät, joiden seurassa Laura saattoi olla oma itsensä ilman minkäänlaista varuillaan olemista. Rippileiri oli eräs merkittävä kokemus Lauran elämässä, sillä siellä hän sai olla oma itsensä tulematta pilkatuksi tai syrjityksi. Leirin aikana hän ymmärsi, että maailmassa on sellaisiakin todellisuuksia, joissa ei kiusata ja joissa ei tarvitse pelätä.

Omalla riparillani oli todella mukavaa porukkaa eikä kiusaajista tietoaakaan, ja siellä itsetuntoni vahvistui.

Ylpeys on tulkintani mukaan ollut merkittävä defensiokeino Lauralle kiusaamista vastaan: Laura koki nimittäin yläkoulun loppupuolella olevansa kiusaajiensa yläpuolella eikä sen tähden jaksanut välittää heidän pilkastaan. Hän oli ylpeä siitä, ettei muuttunut kiusaajien haluamaksi yksilöksi vaan

piti pintansa. Hän puhui joidenkin kiusattujen ystäviensä kanssa pahaa kiusaajistaan takanapäin sekä keksi heistä ivallisia ja koomisia kertomuksia, jotka osaltaan nostivat ainakin näennäisesti hänen itsetuntoaan. Laura siis teki kiusaajiensa selän takana samaa kuin kiusaajat tekivät hänelle suoraan – yritti kohottaa omaa itsetuntoaan toista alentamalla. Moraalisena ja arkana ihmisenä Laura ei kuitenkaan kiusannut ketään, vaikkakaan ei vaivautunut salaamaan ylenkatsettaan kiusaajia kohtaan.

– – pidin itseäni jossain määrin parempana kuin niitä jotka kulkivat massan mukana ja pelkäsivät erottua.

Keksimme heistä ivallisia, koomisia tarinoita ja ainakaan itse en läheskään aina vaivautunut salaamaan ylenkatsettani, jos joku heistä käveli ohi tai yritti keksiä jotain mielikuvituksetonta pilkkaa.

Yläkouluaikana Laura ei siis arvostanut kiusaajiaan, jotka omalla käytöksellään osoittivat, etteivät Lauran kunnioitusta ansaitsekaan. Hän näki kiusaajat itserakkaina ihmisinä, joilla on tarve esittää jotain roolia tai alentaa muita. Osa kiusaajista oli Lauran mukaan hyvin suosittuja, ja heidän ympärillään oli muita nuoria vahvistamassa kiusaamista. Salmivalli (1998) on tehnyt samankaltaisen havainnon suosituista tyttökiusaajista tutkiessaan kiusaamisilmiötä. Nykyisin Laura arvelee, että kiusaaja on epäkypsä ihminen, jolla on heikko empatiakyky. Kiusaaja saattaa kärsiä huonosta itsetunnosta tai muista ongelmista. Lauran käsityksen mukaan lapsen koti-oloilla on merkittävä vaikutus siihen, kasvaako lapsesta kiusaaja vai ei, sillä lapsi ottaa käyttäytymismalleja vanhemmiltaan. Samaan tulokseen on tullut muun muassa kiusaamista tutkinut Olweus (1992).

Kokemukseni perusteella voisi kai tiivistää, että kiusaaja on joko harvinaisen epäkypsä tapaus, joka ei siedä mitään mikä omaan silmään pistää/on liian erilainen kuin itse ja jonka mielestä on hyväksyttävää kohdella muita miten huvittaa ja "pitää hovia", tai murrosikäisen ongelmien kanssa painiva itsetunnon laskusta kärsivä nuori, jolla saattaa olla enemmänkin ongelmia esim. kotona.

Mainitsin aiemmin, että Laura on epävarmuudestaan huolimatta nykyisin tasapainossa itsensä, elämänsä ja menneisyytensä kanssa. Hän ymmärsi lukioikäisenä, että kiusaaminen on aiheuttanut hänelle alitajuisen, kielteisten ajatusten noidankehän. Tämän psyykkisen ilmiön tiedostaminen auttoi häntä vapautumaan kielteisistä ajatuksista. Lauran itsetunto ja minäkuva olivat etenkin aiemmin heikoimmillaan niinä hetkinä, kun hän koki epäonnistuneensa jossakin. Silloin hän koki

huonommuutta. Nykyisin hän ei koe tätä huonommuuden tunnetta yhtä voimakkaasti kuin nuorempana, sillä hänen minäkuvansa on kokonaisuudessaan huomattavasti enemmän positiivinen kuin negatiivinen. Lauraa ärsyttää itsessään lähinnä vain liika vaatimattomuus ja siihen liittyvä hiljainen puheääni sekä epävarmuus, jota kiusaaminen on aiheuttanut. Toisaalta hän myöntää, ettei suureleisyys kuulu muutenkaan hänen persoonaansa. Laura kokee, että kiusaaminen on osaltaan tehnyt hänestä empaattisemman ihmisen ja saanut hänet ajattelemaan omaa minuuttaan ja muiden tunteita entistä enemmän. Vaikuttaa siltä, että Lauran minus on integroitunut ja jopa laajentunut varsin hyvin, sillä hän on pohtinut menneisyyttään ja itseään paljon antaen koetulle uusia merkityksiä.

– – vaikeuksia tehdä jotain tai epäonnistuin jossain; silloin tunsin itseni usein tyhmäksi, avuttomaksi ja taitamattomaksi – –

Kiusaamisesta vielä sen verran, että uskoisin sen ainakin saaneen minut miettimään henkisiä asioita ja arvoja, samoin kuin psykologiakin enemmän kuin muuten olisin niitä ajatellut, olihan minun vähän väliä vahvistettava minäkuvaani muiden aggressiota vastaan.

Laura on juuri nyt elämäänsä tyytyväinen. Tulevaisuudessaan hän näkee paljon hyvää, mutta myös raskaita aikoja ja mahdollisesti kriisejäkin. Laura on varma, että hänen täytyy pettyä ihmisiin vielä monta kertaa elämässään. Hän epäilee, ettei historiansa aiheuttaman epävarmuuden tunteen vuoksi uskalla ottaa vastaan kaikkia niitä haasteita, joita tahtois. Toisaalta Laura kokee menneisyytensä kannustaneen häntä löytämään elämälleen päätavoitteen: jatkuvan oppimisen, kehittymisen ja ihmisenä kasvamisen.

Ne (kiusaamiskokemukset) saattavat estää minua ottamasta esimerkiksi työelämässä tehtäviä, jotka tuntuvat vähänkin vaikeilta, koska en tiedä lopputuloksesta.

Elämäni aikana haluaisin oppia ja kehittyä niin paljon kuin mahdollista ja myös siten yrittää tehdä maailmasta paremman paikan elää.

Laura uskoo joutuvansa rakentamaan minuutensa useasti uudelleen elämänsä aikana, mikä on ymmärtääkseni luonnollista ja välttämätöntä. Narratiivisen todellisuuskäsityksen mukaan ihminen muodostaa oman minuutensa kertomusten avulla, ja jokainen yksilön kokemus on uusi hänen minuuttaan muokkaava kertomus.

Yhteenveto Lauran tapauksesta: Katkeruudesta tasapainoon

Kiltti ja hiljainen Laura joutui kiusaamisen kohteeksi ollessaan jo valmiiksi masentunut. Tämä masennus katosi kuitenkin nopeasti, kun Laura löysi itselleen ystäviä eikä joutunut kokemaan kiusaamista yksin. Melko pitkään kokemukset kiusattuna varjostivat hänen elämäänsä ja ruokkivat kielteisiä ajatuksia. Laura tunsi useita vuosia katkeruutta kiusaamisesta, mutta nyt hän on vapautunut katkeruuden kierteestä, antanut anteeksi ja suunnannut ajatuksensa muille elämän alueille. Kiusaaminen vaikuttaa kuitenkin Lauran elämään yhä: hän kokee kiusaamisen seurauksiksi sosiaalisissa tilanteissa ilmenevän epävarmuuden sekä vaikeuden solmia parisuhteita. Kiusaaminen on aiheuttanut hänelle siis pelkoa ja ylpeyttä, jotka näkyvät parisuhteiden muodostamisessa, ryhmätilanteissa sekä suhtautumisessa kiusaajiin. Laura luottaa nykyään itseensä, elää menneisyytensä kanssa sopusoinnussa ja tuntee, että kiusaamishistoria on käsitelty loppuun. Hänen minuutensa on saanut uusia ulottuvuuksia, ja omat vaikeat kokemukset ovat osaltaan auttaneet Lauraa ajattelemaan entistä laajemmin sekä näkemään maailman ja elämän sangen moniulotteisena.

5.2 Tutkimustuloksia narratiivien analyysin mukaan

Kaikki tutkittavani ovat yksilöinä omia tapauksiaan, mutta he ovat samalla myös osa yhtä, tiettyä tapausta; heitä kiusattiin samaan aikaan samassa koulussa. Pysin tuomaan tätä näkökulmaa esiin analysoimalla aineistoa *narratiivien analyysin* mukaan (ks. Polkinghorne 1995, 6–8, 12) aineistoa teemoitellen. Tavoitteenani on analyysin ohella osoittaa tutkimuskohteeni erityisyys yhtenä suurempana tapauksena ja kokonaisuutena.

Toinen syy aineiston teemoitteluun on se, että tutkittavieni narratiiveissa on paljon yhtenevyyksiä ja samankaltaisuuksia. Koen narratiivien analyysin olevan hyödyllinen keino osoittaa, että aineistosta löytyy huomattava määrä tutkittaville yhteisiä teemoja. Teemoittamisessa on Moilasan ja Rähän (2001) mukaan yritettävä olla uskollinen teksteille, sillä vaarana on, että tulkitsija itse alkaa luoda tekstiin teemoja, joita siinä ei ole. Syntyneitä teemoja ja merkitysverkostoja on tarkasteltava kriittisesti ja aineisto on maltettava käydä useaan kertaan läpi. Moilanen ja Rähä muistuttavat vielä, että merkitykset syntyvät yhteyksistä, ja merkitysten tulkinta edellyttää tutkijalta jonkinlaista kokonaiskuvaa tutkittavasta. (Moilanen & Rähä 2001, 53–55.)

Narratiivien analyysia valmistellessani merkitsin ja ryhmittelin tutkittavien teksteistä löytyviä ilmauksia, jotka yhdistin samoja asioita tarkoittaviin kategorioihin. Nämä luokat yhdessä samantyyppisten kategorioiden kanssa muodostivat teemoja, joihin tutkittavien käyttämät alkuperäiset ilmaukset liittyivät. Tässä vaiheessa tutkimus muistutti hieman aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka perusajatuksena on pelkistää aineistoa, jotta sitä voidaan ryhmitellä ja luoda tämän ryhmittelyn perusteella myöhemmin teoreettisia käsitteitä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–112). Näen nämä teoreettiset käsitteet tutkimuksessani tutkittavien teksteissä esiintyvänä teemoina, joita sivuan myös edellä olevassa narratiivisessa analyysissäni jokaisen tapauksen kohdalla erikseen. Narratiivien analyysin toteutuksessa on huomionarvoista muistaa, että sama teema saattaa pitää sisällään erilaisia merkityksiä ja kokemuksia.

Nostin tutkimusaineistosta esiin neljä teemaa, joista ensimmäinen pitää sisällään tutkittavien kokemukset kiusaamisen syistä ja luonteesta. Tämä teema käsittää ne seikat, joita tutkittavat pitävät omalla kohdallaan oleellisina kiusaamisen kohteeksi joutumisessa sekä kiusaamisilmiössä itsessään. Myös tutkittavien kokemus kiusaajista ja näiden syistä kiusata sisältyvät tähän teemaan. Toinen teema kuvaa kiusattujen keinoja selviytyä kokemuksistaan pitkällä aikavälillä. Tutkittavien

kokemus kiusaamisen seurauksista kuuluu kolmanteen teemaan. Tutkittavien suhtautuminen omaan elämään, menneisyyteen ja tulevaisuuteen muodostaa neljännen pääteeman.

Teemat jakautuvat erilaisiin yksiköihin, jotka antavat lisätietoa ja syvyyttä kuhunkin teemaan. Olen valinnut tutkittavien teksteistä sitaatteja, jotka sopivat täydentämään tai perustelemaan jotakin teemaa tai teeman sisäistä yksikköä. Olen laittanut kunkin sitaatin perään sen kirjoittaneen tutkittavan nimen. Suorat lainaukset aineistosta olen merkinnyt kursiivilla.

5.2.1 Kiusatuksi joutuminen ja kiusaamisen luonne

Kiusatun olemus kiusaamisen aiheuttajana

Jokainen tutkittava mainitsee tekstissään olleensa ujo, hiljainen ja kiltti tyttö, jota oli helppo alkaa kiusata. Puolustuskyvyttömyyttä sekä ulkoista ja sisäistä erilaisuutta muista nuorista pidetään yhtenä suurimmista syistä joutua kiusaamisen kohteeksi. Näyttäisi siis siltä, että epävarman oloinen ja hiljainen oppilas ikään kuin vetää kiusaajia puoleensa. Kaikkien tutkittavien teksteistä käy ilmi, että tutkittava on ollut *helppo kohde* kiusaamiselle. Kukaan heistä ei uskaltanut vastustaa kiusaajia, eikä välinpitämättömyyden näyttely aina onnistunut. Kiusaaja löytää helposti kouluyhteisöstä lapsen tai nuoren, jonka kiusaaminen tuottaa toivottua tulosta. Esimerkiksi Elena ja Laura ilmaisevat asian näin:

– – olin sellainen helppo kohde. Sitä ei sanonut yleensä vastaan ja yritti olla välittämättä, mutta ei se todellakaan onnistunut. Tietenkin sitä välitti ja se myös näkyi, joten siitä kiusaajat sai lisävauhtia kiusaamiseensa. (Elena)

– – yläasteen alkaessa olin masentunut ja todella haavoittuvainen, eikä minulla ollut ystäviä, jotka olisivat voineet puolustaa ja tukea minua; olin siis helppo kohde. (Laura)

Kiusaajien on helppo purkaa aggressioitaan sellaisiin yksilöihin, jotka eivät puolustaudu vaan näyttävät suorastaan pelkäävän kiusaajiaan. Elena mainitsee, että kiusaamisen aiheuttama paha mieli näkyi hänestä ja innosti kiusaajia kiusaamaan lisää. Kiusaaja saattaa tuntea voitonriemua siitä, että on onnistunut aiheuttamaan toiselle pahan mielen. Kun uhri näyttää haavoittuvuutensa, kiusaaja kokee toimintansa palkitsevana: tuloksen voi nähdä heti. Muun muassa Salmivalli (1998) ja Olweus (1986, 1992) ovat tehneet vastaavan huomion uhrin puolustuskyvyttömyydestä. Kiusattu lähettää

ympäristöönsä signaaleja puolustuskyvyttömydestään ja epävarmuudestaan. Kiusatuksi saattaa valikoitua oppilas, joka reagoi kiusaamiseen halutulla tavalla, esimerkiksi näyttämällä kärsivänsä.

Erilaisuus olemuksessa, käytöksessä ja toiminnassa aiheuttaa tutkittavien kokemuksen mukaan kiusaamista. Etenkin jo edellä mainittu yhdistelmä kiltteyttä, hiljaista luonnetta sekä ujoutta nähdään syinä kiusaamiskohtaloon. Tunnollisuus liitetään useassa tekstissä yhteen kiltteyden ja hiljaisuuden kanssa. Tutkittavan tunnollisuus opinnoissa käykin ilmi kaikissa teksteissä, ja kuudessa niistä mainitaan tutkittavan hyvä koulumenestys. Tulkintani mukaan yläkouluikäisten parissa vallitsee jonkinlainen sosiaalinen normi siitä, että koulussa ei saa menestyä liian hyvin eikä kukaan saa olla erityisen kiltti tai hiljainen. Katson tässä tapauksessa kiltteyden, tunnollisuuden ja hyvän koulumenestyksen aiheuttaneen altistumista kiusaamiselle.

– – olimme myös suhteessa hiljaisempia ja kiltimpiä, tunnollisen koulutyön perikuviakin kenties – – (Rosa)

Hyvän koulumenestyksen saavuttamisen lisäksi tutkittavat kokevat olleensa kohteliaita oppilaita, jotka tulivat hyvin toimeen auktoriteettien kanssa. Tämä havainto osaltaan puoltaa tulkintaani yläkouluikäisten sanattomista normeista: opettajien kanssa ei pidä tulla toimeen liian hyvin. Tutkittavien teksteissä mainittu kohteliaisuus ja hyvä käytös eroavat niistä ominaisuuksista, joita kiusaajiin tavallisesti liitetään. Esimerkiksi Aho (2002) on pannut merkille, että uhrin positiivinen poikkeavuus (hyvä koulumenestys ja kohteliaat tavat) voi olla negatiiviseksi katsotun poikkeavuuden ohella eräs kiusaamista aiheuttava tekijä. Myös Salmivallin (1998) mukaan kiusatuksi joutuvien lasten ja nuorten minäkäsitys on usein melko korkea juuri hyvän käytöksen minäkuvan osalta. Näin näyttäisi olevan myös tämän tutkimuksen tapauksessa.

– – ehkä koulun ”pahiksia” otti päähän, kun opettajien ei juuri koskaan tarvinnut komentaa meitä, kun he taas olivat opettajien kanssa jatkuvasti napit vastakkain. (Kerttu)

Ulkoinen erilaisuus ja totutusta poikkeava käytös saattavat nekin aiheuttaa kiusaamista. Tutkittavat kokevat olleensa erilaisia nuoria melkein kaiken suhteen: he eivät kiinnittäneet ulkonäköönsä niin paljon huomiota kuin moni muu, eivätkä kulkeneet muun nuorison mukana kaupungilla viikonloppuiltaisina. Toisaalta on vaikea sanoa, oliko erilaisuus tutkittavien käyttäytymisessä ainoastaan kiusaamisen syynä. Teksteistä on havaittavissa, että kiusaaminen vahvisti näitä piirteitä kiusatuissa. Tästä havainnosta kerron lisää tuonnempana.

Emme olleet niitä tavallisia, muodikkaisiin vaatteisiin pukeutuvia tyttöjä, jotka käyvät viikonloppuiltaisin kaupungilla. Kukaan meistä ei tuntunut kiinnostävän kovin paljon huomiota ulkonäköönsä tai vaatteisiinsa. (Mari)

Eräs tälle tutkimukselle ominainen ja erityinen seikka lienee kokemus etunimen vaikutuksesta kiusaamiseen. Kaksi tutkittavaa mainitsee teksteissään kokeneensa, että nimi vähintäänkin piti yllä kiusaamista. Toinen heistä muistelee kiusaajien lopulta vain huudelleen vitsejä etunimestä, kun muut aiheet oli käyty läpi. Todennäköisesti tutkittavien nimi vaikutti osaltaan kiusaamiseen, mutta luultavasti muut seikat johtivat siihen. Tutkittavien muodostama ryhmä erottui muista koulun oppilaista selkeästi, ja nimiasia yhtenä eroavaisuuksia korostavana tekijänä ehkä huvitti kiusaajia ja antoi heille syyn kiusata nimen vuoksi.

– – meillä oli niin samanlaiset nimet, joista oli helppo keksiä sanomista – – (Rosa)

Koulukiusaaminen ryhmäilmionä

Samojen ihmisten kanssa on pakko yrittää olla samassa luokkatilassa ja tehdä yhteistyötä päivästä ja vuodesta toiseen. (Kerttu)

Yleensä yläkoulussa sama luokka kulkee yhtenäisenä ryhmänä oppitunnilta toiselle kolmen vuoden ajan. Oppilaat ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, ja erilaisten persoonien ja näkemysten kohtaamisilta sekä ristiriidoilta ei tuona aikana voi mitenkään välttyä. Melko suljetussa ryhmässä nuo ristiriidat ja konfliktit saattavat kärjistyä, eikä ryhmän sisäisten statusten, normien ja roolien syntymistä voida estää. Kiusaaminen toimii luultavasti samoin: tiiviissä ryhmässä tilanne on huonompi kuin väljemmässä kouluyhteisössä, jossa kenenkään ei ole pakko tehdä yhteistyötä vastoin tahtoaan tiettyjen henkilöiden kanssa.

Olen jo aiemmin todennut, että kiusatut ja kiusaajat kuuluvat yhteisön sisällä eri ryhmiin. Kiusaajat toimivat ja käyttäytyvät eri tavoin kuin uhriensa, he pitävät eri asioita tärkeinä ja ovat usein olemukseltaankin erilaisia. Toisinaan luokan tai koulun sisälle muodostuu aivan selkeästi eri ryhmiä, kuten tämänkin tutkielman kuvaamassa tapauksessa. Esimerkiksi Sofia tiivistää asian osuvasti tekstissään ja huomauttaa, että jo syntyneiden ryhmien muuttaminen on hyvin vaikeaa. Lauseesta kuvastuu turhaksi osoittautunut toive tilanteen muuttumisesta: ryhmät normeineen ja statuksineen ovat jähmeitä, ja liikkuvuus niiden välillä on hankalaa.

Kyllähän sitä alussa yritti tulla toimeen kaikkien kanssa mutta minkäs teet kun ryhmät olivat jo muodostuneet. (Sofia)

Samoin kuin yhteisö jakautuu klikkeihin, yhteisöstä on erotettavissa tietyt roolit. Yleensä tämä omaksuttu rooli on melko pysyvä, sillä se syntyy aiempien kokemusten pohjalta vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Useasta kertomuksesta välittyy tieto roolien itseään toteuttavasta luonteesta, josta muun muassa Salmivalli (1998) on tehnyt havaintoja. Yksilö alkaa yhä enemmän käyttäytyä ryhmän odottamalla tavalla, sillä ryhmä rankaisee roolin vastaisesta toiminnasta ja palkitsee roolin mukaisesta käyttäytymisestä.

*– – rupesin sitten ujona ihmisenä vetäytymään yhä enemmän kuoreeni ja tulin epävarmemmaksi
– – (Sofia)*

Eniten pelkäsin laittaa itselleni mitään meikkiä kasvoihini. Ajattelin, että jos laitan vähänkin jotain tavallisesta poikkeavaa, kiusaaminen jatkuu vain pahempana. (Minttu)

Mintun kohdalla roolin vastainen toiminta olisi ollut meikkaamista tai muuta ulkonäköön panostamista. Sama pelko muuttaa jotakin ulkoista toimintatapaa näkyä muissakin teksteissä. Esimerkiksi Annika ei uskaltanut laittaa uusia vaatteitaan kouluun, jotta kiusaaminen ei ainakaan niiden vuoksi pahenisi.

Roolien pysyvyydestä ja etenkin kiusatun roolin jatkuvuudesta myös kertoo se, että Kerttua, Lauraa, Minttua ja Maria oli kiusattu aiemmissa kouluissa. Kiusatun rooli iskostuu yksilöön ehkä niin vahvasti, ettei siitä pääse eroon edes ympäristön vaihtuessa. Voi olla, että koulu yhteisössä yksilö omaksuu vaistomaisesti roolin, joka hänellä on ollut aiemminkin. Kahden tutkittavan tapauksessa vanhoista kiusaajista juuri kukaan ei tullut samaan yläkouluun, vaan ennestään tuntemattomat ihmiset ilmeisesti vaistosivat heidän olevan arkoja ja puolustuskyvyttömiä – oivia kiusaamisen kohteita.

Lähes kaikki kiusaajat siirtyivät toiseen kouluun, ja kuvittelin voivani aloittaa puhtaalta pöydältä. Ensimmäisenä koulupäivänä kuitenkin jouduin jo pilkan kohteeksi: minulle ennestään aivan tuntemattomat pojat matkivat puheääntäni ja huutelivat perääni. (Mari)

Kaikkia tutkittavia kiusattiin aluksi tahoillaan, mutta heidän keskinäisen ystäväystymisensä jälkeen heitä alettiin kiusata ryhmänä; myös kiusaajat eri luokilta yhdistivät voimansa. Moni tutkittava ei

edes tiennyt, kuka ja miltä luokalta huutelija oli. Kuten tutkittavat, kiusaajatkin olivat eri luokilta ja eri-ikäisiä, eivätkä heistä kaikki välttämättä tunteneet toisiaan.

Sana levisi tyyliin ”kiusatkaa heitä” jokaiselle luokalle, missä oli kiusaajia. (Minttu)

Salmivallin (1998) mukaan etenkin kiusatut tytöt muodostavat kouluyhteisössä omia pieniä ystäväryhmiä. Hän toteaa myös kiusaajien, vahvistajien ja apurien viihtyvän helposti keskenään.

Kiusaajan roolista

Tutkittavat kertovat teksteissään käsityksiään siitä, miksi joku lapsi tai nuori kiusaa toista. Yleisin käsitys on se, että kiusaajalla itsellään on paha olo, jota hän yrittää lievittää kiusaamalla. On vaikea sanoa, onko kiusaajan paha olo kiusattujen aito ja oma käsitys kiusaamisen syistä, vai onko heille ehkä aikanaan perusteltu kiusaamista tällä seikalla. Voi olla niinkin, että ajatus kiusaajan pahasta olosta on lieventänyt kiusatun kokemaa tuskaa kiusaamisesta. Kiusaajan paha olo on kuitenkin muun muassa Ahon (2002) mukaan suurin syy sille, että kiusaaja kokee tarvetta ja halua kiusata.

Lapsella/nuorella voi olla huono itsetunto, hänellä voi olla asiat huonosti tai voi olla, että häntä on joskus kiusattu. Kiusaajasta ehkä tuntuu, että kiusaaminen helpottaa hänen pahaa oloaan. (Annika)

Annika mainitsee kiusaajan huonon itsetunnon syynä kiusaamiseen. Muut tutkittavat eivät mainitse tätä seikkaa teksteissään. Aho (2002) korostaa kiusaajan heikkoa itsetuntoa ja minäkäsitystä yhtenä mahdollisena kiusaamisen syynä, mutta esimerkiksi Salmivalli (1998) on todennut kiusaajien itsetunnon olevan yllättävän korkea. Nähdäkseni on täysin tapauskohtaista, onko kiusaajalla heikko vai vahva itsetunto.

Tutkittavista usea uskoo, ettei kiusaamiseen aina ole mitään erityistä syytä, vaan kiusaaja saattaa valita uhrinsa sattumanvaraisesti. Esimerkiksi kiusaajan tylsistyminen saattaa laukaista heidän mielestään kiusaamistilanteen. Tutkittavieni kertomuksiin tutustuttuani uskoisin tässä tapauksessa kiusaamisen syiden olleen pääasiassa uhrien erilaisuudessa ja kiusaajan pahassa olossa. Tämä tutkimusjoukko tuskin joutui kiusaamisen kohteeksi täysin sattumalta. Tutkittavista Mari ja Laura kertovat suoraan, etteivät usko tämän tapauksen kohdalla kiusaamisen sattumanvaraisuuteen.

Muutama tutkittava näkee, että kiusaaja kiusaa hovin vuoksi, viihdyttääkseen itseään ja muita. Esimerkiksi Minttu koki kiusaajien nauttivan kiusaamisesta, ja Kertun mukaan usein kiusataan pelkästä ”kiusaamisen riemusta”. Mari jakaa Kertun ja Mintun kokemuksen mutta uskoo kiusaajien olleen epätietoisia siitä, kuinka pahalta kiusaaminen tuntuu uhrista. Esimerkiksi Olweus (1992) on todennut, etteivät kiusaamiseen osallistuvat aina näe toimintaansa vääränä.

He saattavat kiusata myös siksi, että se on heistä hauskaa huvia, eivätkä he ehkä koe toimintaansa niin pahana kuin kiusattu sen kokee. (Mari)

Kiusaajien halu nostaa omaa egoaan, osoittaa omaa valtaansa ja saada suosiota käy lähes kaikista teksteistä ilmi. Osa tutkittavista tiedostaa, että kiusatuksi joutumisen pelko saattaa usuttaa oppilaita kiusaamaan. Kiusaamisen hiljaiset hyväksyjät mahdollistavat tutkittavien mukaan kiusaamisen, sillä hekin pelkäävät joutuvansa kiusaamisen kohteiksi.

Ehkä se on se vallanhalu, se ettei osaa käsitellä negatiivisia tunteitaan muuten tai kiusatuksi tulemisen pelosta tai muuten vaan lähdetään mukaan porukkaan joka kiusaa vaikka itsellä ei olisi mitään syytä kiusata uhria. (Sofia)

Kateus koulumenestyksestä, hyvistä perhesuhteista tai ulkonäöstä mainitaan useassa tekstissä eräänä syynä siihen, miksi kiusaaja hyökkää tietyn oppilaan kimppuun. Kaikki tutkittavien käsitykset kiusaajien syistä kiusata saavat pohjaa esimerkiksi Salmivallin (1998), Ahon (2002) sekä Harjunkosken ja Harjunkosken (1994) teorioista.

Lasten ja nuorten melko suppea maailmankuva saattaa olla osasyynä kiusaamiseen. Tutkittavista etenkin Kerttu tähdentää ihmisten ominaisuutta suhtautua epäilevästi ja hieman torjuen kaikkeen totutusta poikkeavaan, ja tämä piirre korostuu nuorilla ihmisillä. Kyseessä on vaikeus kohdata erilaisuutta. Lasten ja nuorten on ehkä helpompi käsitellä erilaisuutta suhtautumalla siihen kielteisesti kuin sopeutumalla erilaisuuden olemassaoloon ja näkemällä se rikkautena.

– – kohdataan jotain uutta, ennalta tuntematonta, eikä osata suhtautua siihen sopivalla tavalla, koska se poikkeaa totutuista kuvioista jollain tavalla – – (Kerttu)

Yksi tutkittava (Mari) näkee kiusaamisen perimmäiset syyt jossain muualla kuin kiusaajassa tai kiusatussa. Hän uskoo, ettei lapsi ole itse vastuussa siitä, että hänestä on tullut kiusaaja. Hän suuntaa kiusaajien syyttämisen sijaan huomion yhteiskuntaan ja kasvattajiin, sillä kiusaajat ovat vielä lapsia ja alttiita vaikutteille eivätkä välttämättä ole tietoisesti valinneet osaansa.

Olen ehkä lähinnä vihainen yhteiskunnalle ja sen koville arvoille sekä medialle, jotka ruokkivat kiusaamista ja eriarvoisuutta, tekevät muiden arvostelun ja mollaamisen hyväksytyksi. (Mari)

5.2.2 Kokemuksia selviytymisestä

Tässä tutkielmassa esiintyvät kiusatut eivät juuri puolustaneet itseään kiusaamistilanteissa, mutta heillä oli tiettyjä keinoja selvitä kokemuksistaan ja jaksaa jatkaa päivästä toiseen. Tärkeimpänä seikkana tutkittavat pitävät selviytymisensä kannalta ystäviensä ja perheensä antamaa tukea sekä turvaa. Tutkittavat puhuivat harvoin kiusaamisesta keskenään, mutta yhteisymmärrys kohtalotovereidensä kanssa helpotti oloa ja antoi voimia jaksaa. Kaikki tiesivät toistensa kohtalosta ja kohtelusta eikä siitä tarvinnut sen vuoksi puhua niin usein. Salmivalli (1998) ja Teräsahjo (1997) korostavat myönteisten toverisuhteiden merkitystä kiusaamisesta selviytymisessä. Kiusattu, jolla on kaikesta huolimatta ystäviä, selviää yksinäistä kohtalotoveriaan paremmin myös kiusaamisen loputtua.

Pääasia oli kun oli ystäviä, vaikkei voi sanoa että juttelin asiasta erityisemmin heille. mutta se auttoi kun tiesi että on joku joka tietää. (Elena)

Perheen tuki oli tutkittaville hyvin tärkeää vaikeina aikoina, ja monen perhesuhteet olivat ikäkauteen nähden poikkeuksellisen myönteiset. Vanhemmat saattoivat ymmärtää, kuunnella tai antaa toimintaohjeita kiusatuille lapsilleen. Salmivalli (1998) on todennut tutkimustensa valossa, että kiusatuilla lapsilla on poikkeuksellisen usein hyvät suhteet vanhempiinsa ja he saattavat olla jopa ylisuojeltuja.

Tietenkin myös isäni ja äitini olivat erittäin suuri tuki ja olemme aina olleet ja olemme edelleenkin erittäin läheisiä. (Sofia)

Kiusatut eivät jutelleet keskenään kokemuksistaan kovin usein, mutta Mari ja Sofia myöntävät jutelleensa kiusaamisestaan psykologille. He eivät kuitenkaan kokeneet menneisyydessä saamaansa ammattiapua hyödyllisenä. Annikalle kokemuksista puhuminen toimi terapiana: hän kävi usein juttelemassa Marille sekä koulukuraattorille, josta tuli tapaamisten myötä hänen ystävänsä. Laura sai tukea tilanteeseensa lukemalla muiden nuorten vastaavista kokemuksista ja niiden voittamisesta. Hän kävi ehkä jonkinlaista keskustelua kiusaamisesta nimettömästi kirjoittaneiden kohtalotovereidensä kanssa sekä otti vastaan neuvoja ja tietoja lukemalla niitä asiaa käsittelevistä

lehtijutuista. Omien kokemusten suhteuttaminen toisten kokemuksiin auttoi häntä käsittelemään kiusaamiskokemuksiaan ja ottamaan niihin etäisyyttä.

Jonkinlainen keskustelu kipeistä kokemuksista on luultavasti välttämätöntä selviytymisen kannalta, jotta muistot eivät jää sisimpään ja ahdistusta vielä pitkän ajan jälkeen. Keväällä 2007 kerätyt tekstit paljastavat silti, että tutkittavista moni tunsikin vielä ahdistusta kiusaamismuistoistaan. Heistä kolme kertoo kuitenkin kokevansa, että kiusaamiskokemusten purkaminen paperille kandidaatin tutkielmani yhteydessä on auttanut heitä myöhemmin käsittelemään kokemuksiaan ja muistojaan.

Kävin niihin aikoihin [yläkoulu] eri syistä yhdessä vaiheessa psykologin vastaanotolla, ja siellä sain myös jutella kokemuksistani. (Mari)

Siihen osallistuminen ja sen lukeminen oli ikään kuin piste i:n päälle, the end. Ja jollain tavalla se tuntui terapeutiseltakin, vaikken juurikaan ollut terapian tarpeessa. (Laura)

Eräänlaisena terapiana toimi todennäköisesti myös kiusaajien ”kiusaaminen” heidän selkensä takana. Neljä tutkittavaa myöntää tehneensä kiusaajista pilaa takanapäin (ks. liite 2). Kiusattu tuntee todennäköisesti näin toimiessaan olevansa kiusaajaansa vahvempi vastaavalla tavalla kuin kiusaaja tuntee kiusaamistilanteessa. Erona tässä on kuitenkin se, etteivät kiusaajat koskaan saaneet tietää joutuneensa pilailun kohteeksi. Herää kysymys: onko kiusattu niin arka, ettei uskalla vastustaa kiusaajaa vai onko hänellä ehkä hiukan korkeampi moraalinen, jos hän ei halua loukata edes kiusaajaansa niin, että tämä saisi tietää siitä?

Joskus kavereiden kanssa puhuimme keskenämme kiusaajista pahaa oikein kunnolla, sanoimme juuri sen mitä ajattelimme sensuroimatta mitään, ja se tietysti vahvisti itsetuntoa. (Laura)

Ylemmydentunne kiusaajia kohtaan välittyy jollain tapaa jokaisesta tekstistä. Muutama tunnustaa halveksineensa kiusaajia jo kouluaikana, loput suhtautuvat heihin alentuen jälkeenpäin. Suoranainen ylpeys tai tieto omasta paremmuudesta näyttäisi yhdistävän ainakin Lauraa, Maria, Sofiaa ja Kerttua. Laura ei kertomansa perusteella arvostanut kiusaajiaan ihmisinä, loput kolme taas uskottelivat itselleen, että kiusaaja on heille mahdollisesti kateellinen jostain. Tulkitsen ajatuksen kiusaajan sääliämyydestä ja omasta paremmuudesta olevan eräänlainen selviytymiskeino, jonka avulla kiusattu voi yrittää pitää minäkuvaansa ehjänä.

Ajattelin aina, että kiusaajat kiusaavat siksi, että he ovat minulle menestyksestäni kateellisia tai että heillä on muuten vain paha olla. Totuus voi olla aivan toinen, mutta ajatus omasta erinomaisuudesta piti minut hengissä. (Mari)

– – *en arvostanut heitä lainkaan* – – (Laura)

Ylpeyden lisäksi ajatukset kiusaamisen ulkopuolisista syistä auttoivat muutamaa tutkittavaa. He ajattelivat syyn kiusaamiseen olevan kiusaajissa itsessään ja heidän pahassa olossaan. Elena lukuun ottamatta kaikki tutkittavat uskoivat kiusaajilla itsellään olevan paha olla, ja arvelen tällaisen käsityksen olleen yksi melkein kaikkien tutkittavien defensiokeinoista. Etenkin Rosan mainitsema ajatus kiusaamisen sattumanvaraisuudesta luultavasti helpotti hänen omaa oloaan ja vähensi kokemusta omasta huonommuudesta.

Minttua lukuun ottamatta kukaan tutkittavista ei kaivannut kiusaajien suosiota tai haikaillut heidän seuraansa. Heille riitti heidän oma tiivis ryhmänsä. Aiemmin mainitsemani *ylpeys* on luultavasti yksi syy tähän sisäänpäin kääntyneisyyteen. Toisaalta tutkittavista lähes kaikkia kiinnosti yläkouluaikana, mitä muut heistä ajattelevat. Ainoastaan Laura kertoo, ettei häntä kiinnostanut kiusaajiensa mielipiteet hänestä. Syynä tähän oli juuri se, ettei Laura arvostanut kiusaajia eikä heidän toimintatapojaan.

Kiusatuilla oli myös konkreettisia keinoja, joilla he yläkouluaikaan pyrkivät unohtamaan kiusaamisen – edes hetkeksi. Kerttu, Mari ja Sofia kertovat hukuttaneensa suruaan kiusaamisesta ja muiden hyväksynnän puutteesta koulutöihin ja harrastuksiin. Kaikki kolme harrastivat musiikkia, ja Kerttu sekä Sofia uppoutuivat siihen välillä lähes kokonaan. Mari kulutti ajastaan suurimman osan opiskeluun: hän halusi näyttää olevansa jossain luokan paras, sillä muuten hän koki olevansa luokan epäsuosituin. Ehkä Kertun ja Sofiankin opiskelu- ja soittoinnon taustalla oli halu pärjätä jossain muita – etenkin kiusaajiaan – paremmin.

– – *uppouduin melko totaalaisesti koululäksyihin ja soittoharrastukseni pariin, jotta ei koko aikaa olisi tarvinnut ajatella kiusaamista.* (Kerttu)

Rosa mainitsee kirjoittamisen ja lukemisen keinona selviytyä kiusaamisesta. Kuvitteelliseen maailmaan uppoutuminen vie ajatukset muualle tai auttaa käsittelemään omia tuntemuksia. Kirjoittaminen on hyvä terapiamuoto: jos kipeistä asioista ei puhu kenellekään, on tärkeää edes kirjoittaa niistä. Tutkittavista Rosan lisäksi ainakin Minttu, Mari, Kerttu ja Laura pitivät säännöllisesti päiväkirjaa, johon he kirjoittivat itselleen kulloinkin tärkeistä asioista.

Rukous ja kokemus yhteydestä Jumalaan näkyivät sekä Kertun että Marin teksteissä. Rukoilu on saattanut toimia keinona kertoa omista vaikeista kokemuksistaan, tunteistaan ja ajatuksistaan jollekulle, jonka oletetaan kuuntelevan ja lohduttavan. Rukouksessa ihminen voi kokea itsensä merkittäväksi, ja usko tuo usein toivoa ihmiselle, joka on kuvitellut menettäneensä sen.

Rukoilin paljon, kun minulla oli kaikkein vaikeinta. (Kerttu)

Kodin lemmikkieläimet esiintyvät kahdessa kertomuksessa hiljaisina kuuntelijoina ja ymmärtäjinä. Kerttu koki etenkin kissansa suurena ilonaan ja tukenaan yläkouluaikansa. Sofian terapeuttina taas toimi kani:

Hän oli minulle sellainen ilon aihe ja kuuntelija, joka omistautui kokonaan minulle. Kanini pehmeään turkkiin oli hyvä kuivata kyyneleet ja jotenkin tuntui, että kani ymmärsi kun minulla oli paha olla. (Sofia)

Myöhemmässä elämässä omien muistojen ja kokemusten käsittelyssä tutkittavia on auttanut uusien ystävien löytäminen. Sofia ja Minttu korostavat, kuinka merkittävä seikka itsetunnon kehittymiselle opiskelu- tai työpaikalta saadut ystävät ovat olleet. Kokemus siitä, että on pidetty ja tärkeä ihminen, on ollut heille merkittävä. Uusien tuttavien hyväksyntä on todennäköisesti erityisen tärkeää siksi, että kiusatut kokevat olevansa muita vähemmän pidettyjä menneisyytensä vuoksi. Minttu, Elena ja Annika mainitsevat myös kiusaamisajan jälkeen löydetyn poikaystävän jonkinlaisena itsetunnon kohottajana.

Työkavereiden seura on auttanut ymmärtämään, että minusta tykätään tällaisena sittenkin. (Minttu)

Uudet ystävät ja hyväksymisen tunne olivat jo yläkouluaikana suuressa osassa Lauran selviytymistarinaa. Hän kertoo toisella paikkakunnalla käydystä rippileiristään, jonka aikana sai kokea olevansa pidetty ja täysin ”tavallinen”: kukaan ei kiusannut häntä tai eristänyt ryhmästä. Selviytymistä helpottavana tekijänä toimi kokemus siitä, että ikätovereissa on hyviäkin ihmisiä ja maailmassa on sellaisia todellisuuksia, joissa ketään ei kiusata tai jätetä yksin.

Rippileirin voisi sanoa olleen yksi käännekohta. Omalla riparillani oli todella mukavaa porukkaa eikä kiusaajista tietoaakaan. (Laura)

5.2.3 Kiusaamiskokemukset elämän muovaajina

Kiusaamisen välittömiä seurauksia

Silloin minulla oli huono itsetunto, näin itseni jotenkin ”vääränlaisena” ihmisenä ja mietin, miksi olinkaan sellainen kuin olin, jos se kerran oli niin selvästi väärin. (Rosa)

Rosan teksti kiteyttää osuvasti sen, mikä jokaisesta tekstistä välittyy: kiusaaminen vaikuttaa alentavasti itsetuntoon ja minäkäsitykseen. Elena ja Laura toteavat, ettei heidän itsetuntonsa ollut kovin korkealla ennen kiusaamisen alkamistakaan, mutta kiusaaminen heikensi sitä entisestään. Tutkittavat kertovat miettineensä usein, mikä heissä oli vikana ja mitä he tekivät väärin ansaitessaan kiusaamiskohtelun. Toisaalta Laura koki jossain vaiheessa olevansa niin huono ihminen, että kiusaaminen tuntui melkein oikeutetulta. Salmivalli (1998) toteaa kiusatuilla olevan usein keskivertoa heikompi itsetunto ja minäkäsitys. On kuitenkin vaikea sanoa, onko heikko itsetunto ainoastaan kiusaamisen seuraus, vai onko se ehkä myös yksi kiusaamiseen johtavista syistä.

Heikko itsetunto ja minäkäsitys näkyvät esimerkiksi tutkittavien suhtautumisessa omaan ulkonäköönsä. Jatkuva ulkonäön solvaaminen sai aikaan sen, että usea tutkittava alkoi kiinnittää huomiota ulkonäköönsä ja etenkin sen negatiivisiin puoliin. Osa ulkonäköön liittyvistä kokemuksista pätee yhä kiusattujen elämässä, mutta niihin palaan tuonnempana.

Kyllä sitä itsensä tunsii lihavaksi ja ulkonäöltä muutenkin huonommaksi kuin muut. Itse asiassa sen tuntee vieläkin. (Elena)

Kiusaaminen aiheutti kertomusten mukaan itsetunto-ongelmien lisäksi terveyshuolia ainakin Sofialle ja Marille. Molemmat kertovat kärsineensä paniikkihäiriöstä sekä päänsärkyistä, joiden taustalla on todennäköisesti pitkäaikainen ahdistuneisuus ja jatkuvat jännittävät tilanteet. Näiden seurausten vuoksi kumpikaan ei kyennyt tekemään samoja asioita kuin muut nuoret, kuten yöpymään vieraassa paikassa. Marilla tähän vaikutti myös unettomuus, josta hän kiusaamisen alettua kärsi.

Sain kyllä ihan oikeitakin fyysisiä oireita kuten päänsärkyä, masennusta ja sen paniikkihäiriön, jotka sitten rajoittivat elämäni ja sain itselleni sairaan ihmisen identiteetin (josta taistelisin eroon vielä lukioikäisenäkin) niin etten sitten paljon uskaltanut mitään uutta kokeillakaan tai mennä kaverille yöksi ym. (Sofia)

Kiusaamisen vaikutus sosiaalisuuteen sekä ihmiskontakteihin on selvästi havaittavissa tutkittavien teksteistä ja kertomuksista. Jokaisen kertomuksesta välittyy epävarmuus, jota kiusaaminen aiheutti tai lisäsi. Epävarmuus näkyi kaikkien kohdalla vetäytymisenä muiden nuorten seurasta ja joidenkin kohdalla passiivisuutena oppitunneilla. Sosiaalisten kontaktien luominen saattoi olla tutkittavista vaikeaa juuri heikon itsetunnon vuoksi, kuten Sofian lausahdus alla osoittaa. Ajatus omasta kelpaamattomuudesta voi vangita kiusatun ja hallita hänen elämäänsä etenkin ryhmätilanteissa. Sofiasta huomion kohteena oleminen on tuntunut kouluaikana vaikealta, sillä luokkatovereiden ylimieliset ja halveksivat kommentit todennäköisesti latistivat häneltä uskon omaan kykenevyyteensä. Taululle kirjoittaessa tai viitatessa huomio väkisinkin kiinnittyy vastaajaan, ja oppilaat saattavat opettajan huomaamatta suhtautua negatiivisella tavalla kyseiseen henkilöön. Täysin vieraiden ihmisten kohtaaminen koulun ulkopuolellakin voi käydä hankalaksi, kun vertaisryhmältä saatu palaute on ollut kielteistä.

– – tulin epävarmemmaksi uusissa ihmissuhteissa tai ylipäättään uusien kontaktien luominen oli vaikeaa kun ajattelin aina, että eihän ne nyt minusta voi tykätä kun ei kukaan muukaan tykkää. Rupesin myös pelkäämään sosiaalisia tilanteita enkä voinut pitkään aikaan käydä esim. elokuvissa kun alkoi siellä niin ahdistamaan – –
– – taululle oman vastauksen kirjoittaminen oli hyvin vaikeaa. (Sofia)

Ahdistuneisuus koulussa saattaa aiheuttaa kiusatulle oppilaalle koulupelkoa, kuten Sofialle kävi. Hän alkoi olla poissa koulusta huomattavan paljon. Sofian vanhemmat tiesivät ikävän tilanteen koulussa ja antoivat tyttärensä jäädä kotiin. Poissaolot eivät vaikuttaneet negatiivisesti Sofian koulumenestykseen, mutta poissaolojen jälkeen kouluun palaaminen tuntui varmasti ikävältä. Eristäytyminen kouluyhteisöstä osaltaan vaikeuttaa myös sosiaalisten suhteiden solmimista.

Höistadin (2003) ja Ahon (2002) tutkimukset puoltavat tutkimustulostani kiusaamisen vaikutuksesta uhrin sosiaalisuuteen. Heidän mukaansa kiusatun lapsen sosiaalinen minäkuva on yleensä tavallista heikompi. Kiusatut lapset kärsivät myös muita useammin ahdistuksesta, jota kiusaaminen lisää.

Mainitsin aiemmin, että kiusaaminen sai Kertun, Sofian ja Marin uppoutumaan koulutyöhön ja soittoharrastuksiin. Kiusaaminen vaikutti kuitenkin päinvastaisella tavalla Minttuun ja Annikaan. Minttu mainitsee, että hän olisi keskittynyt koulutyöhön eri tavalla, jos häntä ei olisi kiusattu. Kiusaaminen saattoi siis viedä huomiota opiskelusta muihin seikkoihin, kuten oman olemuksen ja luokan toiminnan tarkkailuun oppitunneilla. On myös mahdollista, että hyvin koulussa menestyvän

ystävän kiusaaminen toi Mintulle mielikuvan siitä, että hyvä koulumenestys pahentaa kiusaamista. Annikalla kiusaamisen vaikutus saattoi olla samankaltainen: hän oli pärjännyt alakouluaikaanaan hyvin koulussa, mutta kiusaaminen vei yläkoulussa huomiota ja voimia opiskelulta.

Olisin pärjännyt koulussa paremmin ja keskittyminen koulutyöhön olisi ollut erilaista. (Minttu)

Kiusaamisen merkitys myöhemmässä elämässä

Koulukiusaamisen vaikutukset tutkittavien suoranaiseen elämänselämään näkyvät heidän kertomuksissaan lähinnä koulutusvalinnoissa. Tutkittavat ovat melko nuoria vielä, ja koulutus tulee heille varmasti ensimmäisten asioiden joukossa mieleen, kun pohditaan omaa elämänselämää. Tutkittavista vain Annika kertoo täysin suoraan, että olisi tehnyt jonkin koulutukseen liittyvän valinnan toisin, jos häntä ei olisi kiusattu: hän olisi mennyt lukioon. Elenaa lukuun ottamatta kaikki tutkittavat pitävät mahdollisena, että heidän elämänselämänsä olisi edennyt toisella tavalla ilman kiusaamishistoriaa. Kiusaamiskokemusten puuttuminen olisi todennäköisesti muovannut ystäväpiirin erilaiseksi, ja ystäväpiiri olisi voinut osaltaan vaikuttaa esimerkiksi juuri koulutusvalintoihin. *Kaikki nimittäin vaikuttaa kaikkeen kuitenkin*, Kerttu toteaa.

Kerttu ja Mari hakeutuivat opettajankoulutukseen, ja menneisyys koulukiusattuna vaikuttanut ainakin jonkin verran tähän valintaan. Molempien tulevat oppilaat saattavat olla yläkoululaisia, ja omat kokemukset ovat opettaneet, millainen yläkoululaisten maailma voi raakuudessaan olla. Halu tehdä koulusta turvallisempi paikka oppia ja kasvaa välittyy molempien kertomuksista. Mari kasvatustieteisiin hieman enemmän perehtyneenä ottaa ikään kuin vaistomaisesti kasvatustieteen esille; Kerttu puolestaan korostaa kiusaamisen ehkäisemisen keinoja sekä koulun ja luokan ilmapiiriä.

Mietin usein, mitä tekisin opettajana kiusaamisen estämiseksi ja kuinka kasvattaisin oppilaita arvostamaan toinen toisiaan ja välittämään heikommistaan. (Mari)

Pyrin tulevassa työssäni tekemään kaikkeni, jotta kiusaamista saataisiin ehkäistyä mahdollisimman tehokkaasti ja jotta kaikilla olisi koulussa hyvä ja turvallista olla. (Kerttu)

Suuri osa kiusaamisen välittömistä seurauksista näkyy tutkittavien elämässä yhä. Muun muassa jännitys sosiaalisissa tilanteissa ja heikko minäkuva vaivaavat useaa heistä. Tämä näkyy muutaman

tutkittavan kohdalla esimerkiksi suhtautumisessa vastakkaiseen sukupuoleen tai tutustuessa uusiin ihmisiin. Tutkittavilla on myös hankaluuksia luottaa ihmisiin ja päästää heitä lähelleen.

Tunnen usein oloni hermostuneeksi ja epävarmaksi sosiaalisissa tilanteissa, joissa on paljon ihmisiä. Minusta tuntuu myös kuin sosiaalisista taidoistani puuttuisi jotain; ehkä se johtuu vaikeudesta päästää ihmisiä lähelle. Minulla on yhä jossain mieleni perukoilla pelko tai tunne siitä, että olen jotenkin huono tai tyhmä, mikä joskus nousee pintaan. (Laura)

Säröt minäkuvassa ja heikko itsetunto vaivaavat yhä osaa tutkittavista – ainakin toisinaan. Annikan, Mintun ja Elenan kohdalla heikko minäkäsitys näkyy suhtautumisessa omaan ulkonäköön. He tosin myöntävät, että poikaystävältä saatu myönteinen palaute on lieventänyt negatiivista käsitystä omasta ulkonäöstä. Elena on vasta viimeisen vuoden aikana alkanut hyväksyä ja uskoa, että moni pitää häntä miellyttävän näköisenä. Myös Marin kohdalla voi ajatella, että osittain kiusaamisesta johtuva negatiivinen käsitys omasta ulkonäöstä on vaikuttanut myöhemmin. Mari kouluttautui vastoin periaatteitaan malliksi osoittaakseen itselleen ja muille, ettei ole *ruma*, kuten kiusaajat väittivät. Kielteinen palaute ulkonäöstä vaikuttaa vielä vuosien jälkeen.

Tunnen olevani niin ruma. (Annika)

Huomion kohteena oleminen esimerkiksi luennoilla tuntuu Kertusta, Sofiasta ja Laurasta edelleen jännittävältä ja hieman ahdistavalta. He pelkäävät ilmaista ajatuksiaan ääneen ryhmätilanteissa tai tuntemattomien ihmisten seurassa. Annika pelkää yhä pitää esitelmiä. Oppitunteja peruskoulussa silloin tällöin pitävä Mari jännittää toisinaan luokan edessä puhuessaan. Epävarmuus ilmenee vaikenemisena ryhmässä, eräänlaisena näkymättömyytenä. Kiusaamishistoria on todennäköisesti herkistänyt tutkittavia huomaamaan ja jopa poimimaan ihmisten negatiiviset reaktiot tai palautteet. Rosa ja Laura kertovat tuntevansa olonsa ikään kuin uhatuksi, jos joku esimerkiksi ”leikillään letkauttaa” heille jotakin.

Puolet tutkittavista kertoo pelkäävänsä, että muut pitävät heitä outona tai tyhmänä, jos he ilmaisevat ajatuksiaan tai puhuvat paljon. On helppo mieltää itsensä erilaiseksi ja kummalliseksi, kun on ollut sitä monen vuoden ajan muiden silmissä. Mari, Kerttu ja Laura myöntävät tuntevansa itsensä melko usein erilaisiksi kuin muut, ja Laura kertoo pelkäävänsä sitä tunnetta. Hän ei tahtoisi erottua joukosta ainakaan negatiivisten ominaisuuksiensa – kuten mahdollisen outouden – vuoksi. Nykyisin hän on tosin alkanut pitää erilaisuuttaan positiivisena ominaisuutena, ja Kerttu rakentaa koko identiteettinsä erilaisuutensa varaan ja näyttäisi olevan siitä ylpeä.

Olen myös usein varovainen sosiaalisissa tilanteissa, etten tekisi tai sanoisi mitään sellaista, mikä saisi ihmiset pitämään minua jotenkin tyhmänä tai outona. (Laura)

Epävarmuus osoittautuu Elenan, Sofian ja Marin elämässä heidän kertomansa mukaan myös haluna miellyttää muita ihmisiä. He kaikki pyrkivät ilmeisesti näyttämään muiden silmissä pidetyimmiltä ja arvokkaammilta yksilöiltä tekemällä asioita toisten puolesta tai ajattelemalla muiden mielipiteitä ja tunteita ennen omiaan. Sofialla tämä ominaisuus näkyy etenkin konkreettisissa teoissa; Mari ajattelee muiden tunteita ja tahtoa. Elena taas toivoo toisten pitävän hänestä ja toimii tämän toiveen mukaan. Nähdäkseni tämä näitä tutkittavia yhdistävä ominaisuus pohjautuu haluun saada hyväksyntää, joka osaltaan on saattanut korostua kiusaamisen seurauksena. Etenkin Sofia on melko varma, että hänen kohdallaan tämä piirre johtuu juuri kiusaamisesta ja sen aiheuttamasta epävarmuudesta.

Tavallaan olen yrittänyt "kompensoida" alemmuuttani miellyttämällä ihmisiä tekemällä töitä kuten olemalla vapaaehtoinen hakemaan sitä ja tätä, tekemään tätä ja tuota kovasti, liikaakin. (Sofia)

– – pyrin hyvin herkästi miellyttämään muita ja on mukavaa saada muut hyvälle mielelle – – (Elena)

Jokainen tutkittava kertoo vaikeudestaan suhtautua vastakkaiseen sukupuoleen tai parisuhteiden solmimiseen. Suuri osa kiusaajista oli poikia, ja tämä seikka on osaltaan saattanut vaikuttaa tutkittavien kasvamiseen naisena sekä heidän itseluottamukseensa solmia kiinteitä ihmissuhteita. Epävarmuus omasta viehättävyydestä ja kiinnostavuudesta sekä ajatus miesten (ja yleensäkin ihmisten) epäluotettavuudesta on varjostanut tutkittavien kaikkia ihmissuhteita ja etenkin parisuhteita. Tutkittavat ovat ehkä osin tiedostamattaan pelänneet, että parisuhteen toinen osapuoli osoittautuukin lopulta samanlaiseksi kuin heitä kiusanneet pojat.

Alitajunnassa miettii toisesta heti pahinta mahdollista. Mitä jos hän onkin samanlainen kuin kaikki kiusaajani aikanaan. (Minttu)

Vaikeus solmia parisuhteita tai suhtautua miespuolisiin henkilöihin ilmenee tutkittavien kohdalla eri tavoin. Elenan on hankala uskoa, että kukaan voisi kiinnostua hänestä, ja ehkä siksi hän kokee miehiltä saadun hyväksynnän hyvin tärkeänä ja pyrkii herkästi hakemaan tätä hyväksyntää esimerkiksi miellyttämällä muita. Annika on myös huomattavan epävarma etenkin fyysisestä

viehättävyydestään eikä usko olevansa kiinnostava. Sama käsitys näkyy Sofian kertomuksessa, mutta hän ei toisaalta koe parisuhteen muodostamista kovin tärkeänä päämääränä.

Parisuhteissakin minulla on ollut vaikeuksia uskoa, että joku todella olisi minusta kiinnostunut, ja kun suhteet ovat lopahtaneet, niin tämä kuvahan on tietenkin vain vahvistunut. (Sofia)

Mintun oli pitkään vaikea päästää miespuolisia henkilöitä lähelleen, sillä hän ei voinut kiusaamiskokemustensa vuoksi luottaa heidän vilpittömyyteensä. Viimeisen vuoden aikana hän on päässyt epäluuloisuudestaan irti aiempaa paremmin miehiltä ja etenkin poikaystävältään saamansa positiivisen palautteen vuoksi. Rosa, Mari ja Laura kertovat, ettei seurustelu oikeastaan kiinnosta heitä. Parisuhteeseen liittyvä fyysinen puoli ahdistaa tai pelottaa kertomusten perusteella heistä kaikkia. Kerttukaan ei ole vielä seurustellut vakavasti, sillä hän epäilee kertomansa perusteella herkästi toisen ihmisen hyvyttä ja suvaitsevaisuutta. Sama näkyy Lauran kertomuksessa, ja Kertun tavoin Laurakin uskoo tämän epäluulon johtuvan kiusaamishistoriasta.

Vielä en ole onnistunut kertaakaan muodostamaan kestäväää parisuhdetta, sillä olen tavannut ehkä liian pinnallisia henkilöitä – – (Kerttu)

Oletettavasti kiusaamiskokemukset ovat vaikuttaneet jonkin verran siihen, miten kiusattu suhtautuu myöhemmin vastakkaisen sukupuolen kohtaamiseen. Ei voida kuitenkaan tietää tarkasti, mikä kiusaamisen osuus on tähän arkuuteen muodostaa heteroseksuaalisia suhteita. Gilmartin (1987) on tutkinut tätä teemaa kiusattujen miesten kohdalla, ja tulokset ovat samansuuntaisia kuin tutkimusjoukkoni kohdalla.

Kiusaamisella on viiden tutkittavan mukaan ollut myös positiivisia vaikutuksia heihin itseensä. Kiusaaminen on vahvistanut, antanut uutta näkökulmaa elämään, opettanut eläytymään toisten murheisiin ja ottamaan ne vakavasti. Muutaman tutkittavan kertomuksissa korostuu ajattelemisen arvostaminen, ja nämä tutkittavat uskovat kiusaamiskokemusten laajentaneet heidän ajattelukykyään. Yksi tutkittava taas kokee hyvin vahvasti menneisyytensä voimavarana, ja neljä muuta mainitsee ainakin yrittäneensä kääntää mielessään vaikeudet voitoksi. On tietysti mahdollista, että kiusaamisen näkeminen voimavarana toimii eräänlaisena suojautumismekanismina kiusaamismuistoa ja koetun mahdollisia negatiivisia vaikutuksia vastaan.

– – ne ovat myös tehneet minusta tavallaan vahvemman ihmisen. (Rosa)

5.2.4 Kiusaamiskokemukset elämässä ja minuudessa

Tutkittavat suhtautuvat monin tuntein kiusaamiskokemuksiinsa. Kolme pääsuuntausta on kuitenkin havaittavissa: jotkut tuntevat katkeruutta, osa näkee kiusaamisen voimavarana ja joidenkin kertomuksista välittyvät molemmat käsitykset. Kukaan ei kiellä joutumistaan kiusaamisen kohteeksi, mutta esimerkiksi Annikaa hävettää joskus myöntää olevansa koulukiusattu. Elenakaan ei halua uusien tuttaviansa tietävän menneisyydestään: ehkä kokemus kiusattuna olemisesta on liian kipeä aihe muisteltavaksi tai kiusaamisen myöntäminen tuntuu nololta ja leimaavalta. Joitakin kiusattuja hävettää se, ettei aikanaan osannut puolustaa itseään tarpeeksi.

Olen katkera kiusaajille siitä, että he tekivät koulunkäynnin ikäväksi ja kohtelivat minua törkeällä tavalla joutumatta koskaan vastuuseen teoista, jotka saattavat vaikuttaa minuun koko elämäni ajan. (Laura)

Katkeruus koettua ja kiusaajia kohtaan näkyy Lauran tekstissä vuodelta 2007. Vuoden kuluessa hän on päässyt eroon tästä katkeruudesta ja suhtautuu itseensä ja elämäänsä varsin myönteisesti. Karkeasti voi sanoa, että katkeruudesta luopuneet ja koetun anteeksi antaneet tutkittavat kokevat itsensä muutenkin eheämmäksi kuin ne, jotka eivät ole antaneet anteeksi ja tuntevat katkeruutta tai vihaa. Katkeruudesta luopuneiden tutkittavien minuus on integroitunut ja he hyväksyvät kiusaamishistorian osaksi itseään ja osaksi elämäänsä.

Minulla on olemassa vielä se kiusatun identiteetti, enkä ehkä koskaan pysty siitä kokonaan luopumaan. En häpeä kiusaamishistoriaani enkä kiellä sitä, sillä se on oleellinen osa menneisyyttäni ja sen vuoksi minusta tuli se, mitä olen nyt. (Mari)

En silti halua olla katkera vaikka toipuminen on ehkä joiltakin osin vieläkin kesken koska näistä asioista kirjoittaminenkin tuntuu hiukan pahalta kun muistot tulevat mieleen ja se, mitä kaikkea olisi voinut tehdä mutta ei uskaltanut. (Sofia)

Sofian tekstistä voi havaita, että vanhojen haavojen avaaminen ja kiusaamisen muistelu tekee kipeää. Toipuminen kiusaamisesta voi viedä vuosia – joskus jopa koko elämän. Sofian lisäksi loputkin kaunaa tai vihaa tuntevat tutkittavat yrittävät välttää katkeroitumista, vaihtelevalla menestyksellä. Katkeruuden kokemisesta kiusatun ei kuitenkaan pitäisi mielestäni tuntea häpeää: kielteiset tunteet tapahtumia ja kiusaajia kohtaan ovat rankkoihin kokemuksiin nähden täysin oikeutettuja. Katkeruudesta olisi kuitenkin hyvä päästä eroon, jotta yksilön minuus voisi paremmin integroitua ja vapautua menneisyyden varjoista. Lähes yhtä tärkeää olisi hyväksyä

kiusaamiskokemukset osaksi omaa menneisyyttä, tulevaisuutta ja koko elämää. Kiusaamisen ei pidä määrittää elämää, mutta sen hyväksyminen auttaa uhria löytämään itsestään muita, positiivisia identiteettejä ja kertomuksia, joiden varaan elämää on parempi rakentaa.

Viisi tutkittavaa näkee tulevaisuutensa valoisana ja hyvänä. Heistä kahdella toipuminen näyttäisi olevan yhä kesken, mutta positiivinen suhtautuminen itseen ja elämään on auttanut heitä luomaan myönteisen kuvan tulevaisuudesta. Kahden tutkittavan käsitys omasta tulevaisuudesta on epäselvä, joskaan he eivät koe sitä suoranaisesti kiusaamisesta johtuvaksi. Stressaava elämäntilanne ja selkiytymättömät haaveet välittyvät heidän kertomuksistaan. Tulevaisuus näkyy siis hieman ahdistavana, muttei kuitenkaan pelottavana tai kielteisenä. Yksi tutkittava ei sen sijaan usko kohtaavansa tulevaisuudessaan juuri mitään hyvää: negatiiviset ajatukset näyttävät vallinneen hänen mielensä ja toiveensa paremmasta elämästä.

Muutama tutkittava suhtautuu elämään sangen realistisesti: he uskovat hyvään tulevaisuuteen mutta tietävät, että elämä tuo myös murheita ja ongelmia, joista voi sitten aikanaan selviytyä. Tutkittavista osa haaveilee perheen perustamisesta ja paikalleen asettumisesta; osa toivoo kehittyvänsä ihmisenä, syventävänsä tietämystään ja saavuttavansa elämäkokemusten kautta viisautta. Yhtä lukuun ottamatta kaikilla tutkittavilla näyttäisi olevan elämässään jokin oma päämäärä, johon he pyrkivät ja joka kuljettaa ja kannustaa heitä eteenpäin.

Ongelmatonta elämä ei edelleenkään ole, eikä koskaan tule olemaankaan, mutta nyt sentään aamulla pääsen sängystä ylös ja odotan innolla mitä tulevaisuus, ja jo huominkin, tuo tullessaan. (Sofia)

6 Pohdintaa

6.1 Mitä opittiin?

Edellisessä luvussa muodostamieni tapauskohtaisten kertomusten sekä teemoitteluun perustuvan analyysin avulla pyrin selvittämään, miten kukin kiusattu konstruoi oman elämänsä kiusaamisen jälkeen. Tavoitteenani oli välittää jokaisen oma, henkilökohtainen kertomus sekä tarkastella tutkittavien kertomuksia yhdistäviä teemoja. Tässä luvussa tahdon vielä vastata kokoavasti tutkimusongelmiin, jotka esitin tutkielmani alussa.

Jokainen tutkittava konstruoi elämänsä omalla tavallaan sekä antaa omat merkityksensä koetulle ja eletylle. Kaikkien kertomuksissa kiusaamisella on jokin merkitys: jotkut kokevat kiusaamiskokemukset voimavarana, toiset yrittävät suhtautua niihin välinpitämättömästi ja jotkut pyristelevät eroon kiusatun identiteetistä yhä. Olennaisinta kiusaamiskokemuksista selviytymisessä näyttäisi olevan katkeruudesta luopuminen ja anteeksi antaminen. Oman kohtalon hyväksyminen on tärkeää minuuden integroitumisessa ja eheytymisessä. Parhaimmillaan kiusaamishistoria on eräs osa yksilön minuutta ja elämäntarinaa määrittämättä kuitenkaan hänen koko identiteettiään. Muutama tutkittava tuntee yhä vihaa ja katkeruutta, ja nämä tunteet estävät heitä eheytymästä ja olemasta sopusoinnussa oman itsensä ja menneisyytensä kanssa.

Kiusaamisen seuraukset näkyvät tutkittavien elämässä vieläkin. Itsetunnon heikkeneminen, sosiaaliset pelot ja jännittäminen sekä vaikeus solmia ihmissuhteita näyttäisivät olevan osa lähes jokaisen tutkittavan kertomusta. Kiusaaminen on saanut tutkittavat tuntemaan itsensä muita vähemmän viehättäväksi, ja jotkut näkevät itsensä esimerkiksi rumana edelleen. Vaikeus luoda eheä minäkuva on eräs kiusaamisen seuraus. Muilta saatu palaute on olennaisessa osassa minäkuvan muodostamisessa, ja tutkittavat ovat saaneet nuoruudessaan varsin ristiriitaista palautetta ympäristöstään. Pitkäaikaisen ajatustyön ja oman identiteetin pohtimisen jälkeen usea tutkittava on kuitenkin onnistunut luomaan itselleen ehjän minäkuvan.

Ihmissuhteissa menneisyys kiusattuna näkyy luottamuksen puutteena: varsinkin uusiin ihmisiin on vaikea luottaa. Puolet tutkittavista kokee etenkin vastakkaisen sukupuolen seuran ahdistavana eikä tahdo tai pysty aloittamaan esimerkiksi seurustelusuhteita. Lopuille miesten osoittama ihailu tai hyväksyntä näyttäisi olevan korostuneen tärkeää oman itsetunnon kannalta. Tutkittavista kukaan ei

luota sosiaalisissa tilanteissa liiemmin itseensä, vaan tyytyy mieluummin hiljaisen sivusta seuraajan rooliin. Paniikkihäiriö sekä muut fyysiset ja henkiset oireet ovat myös osalle tutkittavia tuttuja, ja ne ovat osaltaan huonontaneet kiusattujen selviytymistä sosiaalisissa tilanteissa.

Kiusatuista jotkut kokevat menneisyytensä vaikuttaneen esimerkiksi heidän koulutusvalintoihinsa tai paikkakunnan vaihtamiseen. Oma historia on saanut aikaan myös sen, että tulevaisuudessa halutaan tehdä työtä kiusaamisen vähentämiseksi. Kiusaaminen on osaltaan laajentanut monen ajattelu- ja empatiakykyä sekä vahvistanut persoonaa ja identiteettiä. Vaikeat kokemukset auttavat suhteuttamaan elämän iloja ja suruja sekä ottamaan toisten huolet ja ongelmat vakavasti.

Perheen ja ystävien tuki on kertomusten perusteella ollut tärkein apu kokemuksista selviytymisessä. Läheinen suhde vanhempiin käy ilmi useasta kertomuksesta. Ystävien kanssa kiusattu on saattanut jutella asioista, ja hämmästyttävän moni kertoo kostaneensa ajatuksen tasolla kiusaajilleen kokemiaan pahoja asioita esimerkiksi pitämällä heitä pilkkanaan ystävien kesken kiusaajien selän takana. Uskoakseni tämä on toiminut jonkinlaisena terapiana omia kokemuksia vastaan. Mielikuvitusmaailmaan uppoutuminen, lukeminen, kirjoittaminen ja harrastukset ovat auttaneet kiusattuja unohtamaan koulussa olevan todellisuuden. Myös tunnollisuus koulutyössä yhdistää monia: koulutehtäviin on hukutettu omaa paha oloa tai niissä menestymisen avulla on tahdottu osoittaa omaa paremmuutta kiusaajiin nähden. Ylpeys ja ajatus omasta paremmuudesta ovat auttaneet tutkittavia jaksamaan. Myöhemmässä elämässä saavutetut onnistumisen kokemukset sekä uusien ystävien löytäminen ovat olleet merkittäviä tekijöitä usean tutkittavan selviytymisessä.

Pyrin selvittämään ja kokeilemaan tutkimukseni ohella, miten narratiiviseen filosofiaan perustuvan tutkimusaineiston hankinta onnistuu sähköpostin välityksellä käytävän kirjeenvaihdon avulla. Näiden tutkittavien kanssa kirjeenvaihto luonnistui hyvin, joskin kultakin tutkittavalta saatujen sähköpostien määrä riippui hänen persoonastaan ja kirjoitusinnostaan. Näin voi nähdäkseni käydä aineistonkeruutavasta riippumatta: jotkut kertovat enemmän kuin toiset.

6.2 Narratiivisuus tutkimuksessani

Narratiivinen lähestymistapa ja filosofia ovat merkittävässä roolissa tutkimuksessani, sillä koen kaiken tietämisen sekä maailman hahmottamisen rakentuvan narratiivisuuden varaan. Ihminen ymmärtää omaa elämäänsä narratiivisesti ja muodostaa mielessään kertomuksia, joten maailma tapahtuu yksilön mielessä eikä jossain ulkopuolella (ks. Bruner 1986; 1987). Tutkittavat ovat kirjoittaneet kertomuksia kokemuksistaan, ja nämä kertomukset edustavat pikemminkin heidän omaa tulkintaansa elämästään kuin sitä, mitä on oikeasti tapahtunut. Kohdistan tutkimuksessani huomion yksilöiden omiin merkitystenantoihin heidän tarinoidensa kautta. Tietoa on rakennettu dialogisesti jokaisen tutkittavan kanssa erikseen (ks. Hatch & Wisniewski 1995, 113–135).

Kertomukset ovat olleet materiaalina tutkimuksessani, ja olen pyrkinyt luomaan niiden avulla uusia kertomuksia maailmasta sekä tutkittavien elämästä. Uskon, että näillä narratiiveilla on merkitystä tutkittaville itselleen ja heidän toipumiselleen kokemuksista. Kertomuksia tehdessään he ovat joutuneet pohtimaan identiteettiään ja sitä, mitä kertovat itsestään ja elämästään. Narratiivisuus on siis mukana sekä tutkimukseni aineistossa että tutkimustuloksissa, joita varten aineisto on analysoitu Polkinghornen (1995) esittämien narratiivisen ja narratiivien analyysin mukaan.

Elämäkerrallisen tutkimuksen eräs tarkoitus on sijoittaa tutkittavan kertomus tiettyyn sosiaaliseen, taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen (ks. Erkkilä 2005, 196–197). Tämä aspekti on voimakkaampi elämähistoriallisessa tutkimustraditiossa, joskin myös narratiivi voidaan sijoittaa aikaan ja paikkaan. Tutkittavieni kertomukset ja kokemukset ovat eräänlaisia kuvia siitä ajasta ja paikasta, jossa kiusaaminen tapahtui ja jossa tutkittavat elivät. Ne ovat myös heijastuksia siitä ajasta ja niistä tilanteista, joissa tutkittavat kirjoittivat kertomuksensa ja refleктоivat elämäänsä ja kokemuksiaan. Tutkittavieni narratiivit paljastavat osaltaan jotain tästä kulttuurista ja yhteiskunnasta, jossa elämme. Niistä heijastuu arvoja ja asenteita, joita tässä yhteiskunnassa pidetään normaaleina ja tärkeinä ja joita tutkimuksessani esiintyvät yksilöt eivät jakaneet. Tutkittavat kokivat aiemmin olleensa muiden silmissä liian erilaisia – vääränlaisia ihmisiä. He edustivat jotain sellaista, mitä toiset nuoret pitivät vääränä.

6.3 Tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta

Tutkittavien kirjoittamat kertomukset ovat hyvin henkilökohtaisia ja luottamuksellisia. Tutkimuksen kirjoituspyynnössä lupasin tutkittaville, etteivät heidän tekstinsä päädy kokonaisuudessaan kenenkään ulkopuolisen nähtäväksi. Näin ollen tutkittavat uskalsivat kirjoittaa syvemmin ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Jokainen tutkittava tiesi ennen tutkimukseen osallistumisestaan, mihin tarkoitukseen teen tutkimustani ja miten analysoin aineistoa heidän tekstiensä pohjalta. He antoivat suostumuksensa kertomustensa osien siteeraamiseen. Aineistonkeruuvaiheessa selvitin kaikille, ettei kenenkään nimi- tai paikkakuntatietoja käytetä tutkimuksessa. Tutkittavat osallistuivat tutkimukseeni vapaaehtoisesti ja suhtautuivat tutkimukseen ja sen merkitykseen myönteisesti.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva kiusaamisen uhriksi joutuneiden henkilöiden muodostama tapaus on erityisyytensä vuoksi helpommin tunnistettavissa kuin satunnaisesti kerätty joukko tutkittavia. He tiesivät tekstejä kirjoittaessaan, että heidät on mahdollista yhtenä tapauksena tunnistaa. Olen kuitenkin pyrkinyt varmistamaan, ettei ketään tutkittavaa henkilönä tunnisteta, vaikka tapaus tunnistettaisiin.

Olen pyrkinyt tutkimuksessani objektiivisuuteen, vaikka nähdäkseni objektiivista tietoa tai totuutta ei sinällään ole olemassa. Kaikki tietäminen on subjektiivista, sillä jokainen yksilö tarkastelee maailmaa omista lähtökohdistaan. Objektiivisuuden ongelmaa tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota myös havaintojen *luotettavuuteen* ja *puolueettomuuteen*. Puolueettomuuden kannalta on tärkeää ottaa huomioon, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tutkittavia itseään vai suodattuuko kertomus tutkijan oman kehyksen läpi.

Käsittääkseni tutkija ei voi olla aineistonsa analysoinnissa koskaan täysin puolueeton, sillä hänellä on tutkimuksen kulussa mukana omat luonteenpiirteensä, kognitiiviset taitonsa ja arvonsa, oma taustansa, asemansa, menneisyytensä ja elämäntarinansa. Nämä seikat muodostavat tutkimukselle kehykset, joiden läpi tietoa tarkastellaan ja rakennetaan. Tutkijan on tiedostettava täyden puolueettomuuden mahdottomuus, mutta hänen tulisi pyrkiä tulkitsemaan tutkittavien kertomukset mahdollisimman puolueettomasti. Oman tutkimukseni analysointivaiheessa pyrin tarkastelemaan tutkimusaineistoa mahdollisimman puolueettomasti, mutta taustatieto tutkittavista sekä omat kokemukseni aiheesta ovat varmasti suodattamassa tulkintojani.

Narratiivinen tutkimus ei pyri vakuuttamaan *totuudesta* vaan *todentunnusta* (Bruner 1987), joten sen päätavoitteena ei ole luoda objektiivista tietoa. Heikkinen (2007) toteaa Brunerin ajatusten pohjalta, että kertomus mahdollistaa maailman ymmärtämisen eri tavoin kuin mihin paradigmaattinen tietämisen muoto antaa mahdollisuuden: maailma voidaan ymmärtää *dialektisena*, vähitellen kehkeytyvänä, juonellisena tarinana, jossa saattaa olla mukana todentuntua. Todentuntu on siis tunne jostain sellaisesta, joka puhuttelee tarinan lukijaa tai kuulijaa sen kautta, mitä tämä itse on kokenut elämässään. Jos tarina on todentuntuinen, sillä ei ole suurta merkitystä, ovatko tapahtumat todella tapahtuneet jossain todellisessa paikassa todellisille henkilöille. Olennaista on, että tarinan maailma avautuu kuulijalle tai lukijalle uskottavana, jotta kuulija tai lukija kykenee eläytymään kertomuksen henkilöiden asemaan. Todentuntuinen tarina ja siihen eläytyminen saattaa aiheuttaa sen, että tarinan vastaanottajalle avautuu täysin uusi ymmärrys maailmasta. (Heikkinen 2007, 153–154.) Tässä tutkimuksessa pyritään avaamaan lukijalle ymmärrystä maailmasta ja muodostamaan todentuntuisia sekä tutkittaville itselleen tosia kertomuksia.

Muistoihin perustuvan aineiston totuudellisuudesta ei voida olla varmoja, mutta uskon kertomusten olevan tutkittaville tosia siinä ajassa ja paikassa, jossa he ovat kertomuksensa kirjoittaneet. Kertomuksissa on paljon yhteneväisyyksiä, ja ne tukevat juonten ja sisältöjen osalta toisiaan. Sen vuoksi voidaan olettaa, että kiusaaminen on ollut ja on osittain edelleen todellinen ilmiö seurauksineen tutkittavilleni. Objektiivista totuutta tutkimus tuskin antaa kiusaamisilmiöstä ja sen vaikutuksesta kiusattuihin, eikä puolueettoman totuuden etsiminen ollut tutkimukseni tarkoituksaan. Tutkittavat omina yksittäistapauksinaan sekä yhtenä tapauksena kertovat oman totuutensa ja tietonsa elämismaailmastaan, ja näen näiden yksittäistapausten kertovan samalla jotain yleistä kiusaamisilmiöstä sekä tästä maailmasta.

6.4 Lopuksi

Oikeus hyvään lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluu jokaiselle – siinä missä oikeus koulutukseenkin. Näiden kahden oikeuden ei tulisi olla ristiriidassa keskenään, vaan lapsilla pitäisi olla mahdollisuus käydä koulua ilman kiusatuksi tulemisen pelkoa. Koulukiusaaminen on vakava ja todellinen ilmiö, joka koskettaa sen kohteeksi joutunutta kouluajan ulkopuolellakin. Toisinaan kiusaamisen seuraukset varjostavat uhria läpi elämän.

Kouluissa kiusaamiseen täytyisi puuttua ajoissa, jotta sen pitkäaikaisilta ja mahdollisesti murskaavilta vaikutuksilta vältyttäisiin. Kiusaamisesta ja sen seurauksista ei pidä vaieta, vaan niistä on tärkeää keskustella avoimesti sekä koulussa että kotona. Avoin ja turvallinen ilmapiiri voisi osaltaan rohkaista kiusattua lasta kertomaan pahasta olostaan ja kokemuksistaan aikuiselle. Kiusatun lisäksi kiusaajaakin on pyrittävä auttamaan hänen itsensä sekä koko ryhmän hyvinvoinnin vuoksi. Koulujen olisi aiempaa tehokkaammin toteutettava kiusaamisen vastaisia hankkeita, ja koulun henkilökunnan tulisi laajentaa tietoisuuttaan kiusaamisilmiöstä, sen rooleista ja seurauksista. Jokaisen sitoutuminen kiusaamisen ehkäisyyn on tärkeää. Vastuu kouluväkivallan kitkemisestä ei silti ole yksinomaan koulun: koko yhteiskunnan olisi pyrittävä vähentämään sitä. Kiusaamista ei pidä hyväksyä missään tilanteessa.

Tämä tutkimus osoittaa, miten kiusaaminen näkyy edelleen sen kohteeksi joutuneiden elämässä. Kiusaamiskokemukset ovat jääneet osaksi kiusattujen identiteettiä, eivätkä ne hetkessä katoa. Kiusatuille kokemukset eivät ole ainoastaan osa elettyä elämää: ne ovat osa nykypäivää ja osa tulevaisuutta. Ne vaikuttavat siihen, mitä kiusatut kokevat olevansa nyt ja mitä heistä tulee. Tämän seikan hyväksyminen on kouluväkivallan kohteeksi joutuneen yksilön selviytymisen sekä hänen minuutensa eheytyksen kannalta olennaista. Jokaiselle ihmiselle olisi kuitenkin pyrittävä kaikin keinoin takaamaan oikeus kasvaa ja käydä koulua ilman alituista pelkoa tai uhkaa kiusaamisesta. Näin voidaan osaltaan auttaa lapsia kasvamaan eheiksi ja tasapainoisiksi yksilöiksi.

Lähteet

- Aho, S. 2002. Kiusaaminen. Teoksessa Aho, S. & Laine, K. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otava, 234–240.
- Airaksinen, T. 1979. Tieto ja tiedon edellytykset kasvatuksessa: teoreettinen tarkastelu. Turku: *Dialectica*, 31.
- Barclay, C. 1996. Autobiographical remembering: Narrative constraints on objectified selves. Teoksessa D. Rubin (toim.) *Remembering our Past: Studies in autobiographical memory*. Cambridge University Press; 96, 113.
- Boulton, M. 1994. How to prevent and respond to bullying behaviour in the junior/middle school playground. Teoksessa S. Sharp & P. Smith (toim.): *Tackling bullying in your school. A practical handbook for teachers*. Lontoo: Routledge, 120.
- Bruner, J. 1986. *Actual Minds, Possible Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. 1987. Life as Narrative. *Social Research*, Vol. 54, No. 1. Teoksessa *Social Research* (2004), Vol 71, No. 3, 691–710.
- Conway, M. 1996. Autobiographical knowledge and autobiographical memories. Teoksessa D. Rubin (toim.) *Remembering our Past: Studies in autobiographical memory*. Cambridge University Press, 74–75.
- Dodge, K. 1991. *The development of emotion regulation and dysregulation*. Cambridge: Cambridge University Press, 210.
- Erben, M. 1998. *Biography and education: a reader*. Lontoo: Falmer Press, 4.
- Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina, ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2005. *Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 195–226.

- Gilmartin, B. 1987. Peer group antecedents of severe love shyness in males. *Journal of Personality* 55, 467–489.
- Harjunkoski, S.-M. & Harjunkoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. *Koulukiusaaminen – haaste kasvattajalle*. Juva: Kirjapaja, 27–36.
- Hatch, J. & Wisniewski, R. 1995. *Life History and Narrative*. Lontoo: Falmer Press, 113–135.
- Heikkinen, H. 2007. Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.
- Hirsjärvi, S., 1985. Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Kirjayhtymä; 54, 81.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva: WSOY, 203.
- Hänninen, V. 2003. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, 25.
- Höistad, G. 2003. *Irti kiusaamisen kierteestä*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Joelsson, R. & Lieblich, A. 1999. Introduction teoksessa *Making Meaning of Narratives in The Narrative Study of Lives*. Vol. 6. Lontoo: SAGE Publications, x.
- Koivisto, R. 2007. *Kiusaajan varjo: Tutkimus koulukiusaamisesta, sen kentällä ilmenevistä rooleista, sekä selviytymisestä*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiopsykologian laitos.
- Korhonen, P. & Kuusi, M. 2006. Sukupuolinen häirintä peruskoulussa. Muistoja ja merkityksiä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvolain neuvottelukunta. TANE-julkaisuja 4. Helsinki, 86–113.

- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–34.
- Lieblich, A. 1998. Narrative Research: reading, analysis and interpretation. Thousand Oaks: Sage, 2.
- Miller, R. 2000. Researching Life Stories and Family Histories. Lontoo: Sage, 11–12.
- Moilanen, P. & Räihä, P. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 53–55.
- Noddings, N. 1998. Philosophy of education. Westview Press. Stanford University, 62.
- Ojanen, M. 1994. Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Tampere: Kirjatoimi; 24, 31.
- Olweus, D. 1986. Mobbing. Vad vi vet och vad kan vi göra. Tukholma: Liber. Utbildningsförlaget, 31-33.
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.
- Pikas, A. 1987. Irti kouluväkivallasta. Imatra: Weilin + Göös, 31–33, 50, 70–79.
- Polkinghorne, D. 1995. Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Qualitative Studies in Education 8, 6-8, 12.
- Pärssinen, H. 2006. Koulu- ja työpaikkakiusaamisen seuraukset eli onko kiusaamisen jälkeistä elämää? Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.

- Raggatt, P. 2006. Multiplicity and conflict in the dialogical self: A life-narrative approach. Baltimore, MD: United Bok Press, 15–32.
- Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus, 26–28.
- Reissman, C. 1993. Narrative Analysis. *Qualitative Research Methods*. Vol. 30. Newbury Park: Sage, 11.
- Ropo, E. 1999. Minuus, muutos ja oppiminen: Elinikäisen oppimisen lähtökohtien teoreettista tarkastelua. Teoksessa P. Houni & P. Paavolainen (toim.) *Taide, kertomus ja identiteetti*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, 149–164.
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2007. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu*. Jyväskylä: PS-kustannus, 185.
- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Juva: PS-kustannus.
- Sharp, S. 1994. *Tackling Bullying in Your School: A Practical Handbook for Teachers*. London, UK: Routledge Falmer, 3.
- Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:43. Turun yliopisto, 33–35.
- Syrjälä, L. , Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 11–15.
- Syrjälä, L. 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Metodien valinta ja aineistonkeruu*. Jyväskylä: PS-kustannus, 230–239.

- Teräsahjo, T. 1997. Mitä kuvaukset kertovat? Koulukiusaamisen pitkäaikaisseuraamuksien tutkimus esimerkkinä fenomenologisesta tutkimusotteesta. Pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, psykologian laitos.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi; 34, 110–112.
- Turunen, K. E. 1995. Tieto ja tiede. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 59–61.
- Varto, J. 1994. Filosofian taito 1. Helsinki: Kirjayhtymä, 136.

Tutkittaville vuonna 2007 lähetetty kirjoituspyyntö

Kirjoita vapaasti omin sanoin yläasteaikaisista kokemuksistasi kiusattuna olemisesta sekä elämästäsi tuon ajan jälkeen.

Toivoisin Sinun myös vastaavan tekstissäsi seuraaviin kysymyksiin omien käsitysesi valossa:

- Miksi Sinua ja ystäviäsi kiusattiin?
- Miten kouluaikaiset kokemuksesi ovat vaikuttaneet itsetuntoosi ja minäkuvaasi?
- Jos sinua ei olisi kiusattu, olisiko elämäsi edennyt toisin? Olisitko nyt toisenlaisessa elämäntilanteessa?
- Osa kiusaajistasi oli vastakkaista sukupuolta. Miten koet tämän vaikuttaneen kasvuusi naisena?
- Mikä auttoi Sinua selviämään vaikeista ajoista?
- Kuinka suhtaudut kokemuksiisi kiusattuna? (esim. häpeäminen, välinpitämättömyys tai kieltäminen)

Voit vastata vielä seuraaviin kysymyksiin:

- Miksi joku joutuu kiusatuksi kouluyhteisössä?
- Mikä saa lapsen/nuoren kiusaamaan?
- Miten kiusaamista voisi ehkäistä?

Esimerkki yläkouluikäisten tutkittavien käyttämästä defensiokeinosta: kiusaajaan kohdistuva pilkkakertomus

Olipa kerran sameanruskea, tyhjä kaljapullo, joka seiso i sängyn vieressä. Se oli viettänyt suuren osan kierrätyksen jälkeisestä elämästään erään kerrostalokolmion pienessä makuuhuoneessa. Kaupan hyllyllä se ei ollut viihtynyt kovin kauaa, sillä ahnaskatseinen, lehmämäinen nuori nainen oli näpistänyt melko pian uudestisyntyneen pulloparan. XX (koulukiusaajan nimi), paatunut myymälävaras, oli mukiloinut pullon julmasti ja riistänyt siltä hatun. Hän oli kulauttanut puolet pullon elämän eliksiiristä yhdellä pitkällä huikalla ja röyhtäissyt brutaalisti päälle. Ensimmäisen huoneessa viettämänsä illan jälkeen pullo olikin työnnetty jos jonkinlaiseen aukkoon.

Elämänsä kyllästynyt kaljapullo loi väsyneen silmäyksen läävämäisen törkyiseen huoneeseen, jota tuntui hallitsevan varsinainen villisika. Huoneessa asuva neito ei pahemmin piitannut siisteydestä, vaan levitteli likaisia kalsareitaan ovenkahvoihin, lattioille ja ikkunan karmeihin. Käyttämättömistä rintaliiveistään hän oli ommellut ilman neulaa rullaverhot. Pullo suunnitteli joka aamu emäntänsä herätessä harakirin tekemistä. Se kuitenkin ymmärsi, ettei niin jalo tapa kuolla onnistuisi ikinä.

”Jonain iltana minä vielä keikautan itseni nurin ja pirstoudun säpäleiksi”, pullo pohdiskeli pontevasti ja pieraisi perään.

Sen omistaja tuntui olevan eri mieltä. Toisinaan hän keksi linnunaivoillaan uusia käyttötapoja pullopololle, mutta joskus hän unohti täysin sen olemassaolon.

”Vasta se vasta on vastojen vasta”, XX huikkasi pullolle ja jatkoi tietokoneella kirjoittamistaan. Hän oli sepustamassa suhteistaan yksityiskohtaista sähköpostiviestiä vihamiehelleen (Rosalle). Saatuaan satunsa päätökseen hän suuntasi tyttöystävänsä huoneeseen, sillä tälle oli sattunut vakava onnettomuus: revennyt pakkeli. Kaljapullo henkäisi onnesta ja vajosi turtaan toimettomuuteen.